PG 513
.S75

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Class ____________

Book ____________

NOVOČESKÁ

BIBLIOTHÉKA

VYDÁVANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO XVI.

O NÁRODNÍCH PÍSNÍCH A POVĚSTECH PLEMEN SLOVANSKÝCH.

OD

LUDEVÍTA ŠTÚRA.

V PRAZE.
V KOMMISSÍ U FRANTIŠKA ŘIVNÁČE.
1853.

1/97

119/145

Tiskem Jaroslava Pospíšila,

NOVOČESKÁ

BIBLIOTHÉKA

VYDÁVANÁ

NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.

ČÍSLO XVI.

O NÁRODNÍCH
PÍSNÍCH A POVĚSTECH PLEMEN SLOVANSKÝCH.

OD

LUDEVÍTA ŠTÚRA.

V PRAZE 1853.
V KOMMISSÍ U FRANTIŠKA ŘIVNÁČE.

O NÁRODNÍCH
PÍSNÍCH A POVĚSTECH
PLEMEN SLOVANSKÝCH.

OD

LUDEVÍTA ŠTÚRA.

SPISŮ MUSEJNÍCH ČÍSLO XLVI.

V PRAZE 1853.
V KOMMISSÍ U FRANTIŠKA ŘIVNÁČE.

PG513
.S75

53839

62-55076

JEHO KNÍŽECÍ JASNOSTI

MICHALU OBRENOVIĆI,

SYNOVI NÁRODA NAŠEHO

MYSLÍ

I

SKUTKY,

V HLUBOKÉ ÚCTĚ

POSVĚCUJE

SPISOVATEL.

Vaše Jasnost!

Vybrav se na pole básnictví našeho prostonárodního, táhnoucí se širokými a dalekými kraji veškerých plemen našich slovanských, vypravil jsem se tam, třebas i bez vědomí Vašeho, s Vámi, a schodil jsem ve vzneseném průvodu Vašem celé to pole praširoké. I Vám zajisté, jak hodnověrná ústa povídají, zvláště jde k duši píseň slovanská, a „težko Vama svuda bez svojega“. Bavě se na poli tom květistém, a jako někdy v dětinství na lukách širokého pole, v zapomenutí na celý další svět, houpaje se očima po květech čarovné krásy, myslíval jsem vždycky, jak by každý z nich zabavoval a potěšoval i duši Vaši. A proto navrátiv se z pouti své, na které oblétali mě duchové otců a mimovolně přidružovali se k nám i duchové mužů šírým polem slovanským s mnohonásobnou útěchou již chodivších: Šafaříkův, Hankův, Ševirěva, Boďanského, Čelakovského, Vukův, Zaleského a jiných, uvědomuji Vás o vznešeném průvodu Vašem, i uvádím v známost vykonanou cestu svou, aby, mílo-li Vám tak bude, vydal Jste se sám na pole to a nabral tam útěchy, jakové nepodává život jiný. Najde-li obliby v něm duch Váš a útěchy milostné, jak o tom nepochybuji, bude mně to dostatečnou odměnou práce na pouť mou vynaložené.

A w waszéj gędzbie, jak w mowie przyrody
Jest całość jedna a rozliczność tonów,
Szumią w niéj bory odwieczne i wody,
I wiatr co kłosy kołysze zagonów,
I co warkocze rozwiał dziewki młodéj,
I co w wojenną chorągiewkię dzwoni,
I co roztrząsa mogily piołuny;
Dniepr w niéj swe dumy ukraińskie roni;
Słychać w niéj także polskiéj lutni struny,
I śpiewnych Czechów piosenki pieściwe,
I ruskie dumki, kukulki tęskliwe.

I szelest skrzydeł orłów Czarnogóry,
Sokołów Serbii miłośne kwilenie,
I męzki klekot bojowemi pióry,
I głos Dalmata pomorski, ponury,
Mile poranne Kroata marzenie,
I pieśń Słowaka cichą i domową,
Pieśni słowiańskie jako letnie noce
Wnikacie w duszę pogodą majową,
Ducha chwytacie, niby wyższe moce,
W kraj czarodziejski powieści przeszłości,
A serca wstęgą łączycie miłości.

Szczęśny poeta, kto was wszystkie razem
W gorącéj piersi vykocha, wypieści,
I duszę waszym nastroi obrazem,
Nie darmo wielką pieśnią zaszeleści!
Jest komu śpiewać olbrzymie powieści,
Jest gdzie wyciągnąć głos długi, szeroki,
I żagle lotu porozpinać dumnie,
Jak sęp co niebios przepływa obłoki —
Bo do téj pieśni serca biją tłumnie,
Od mórz zachodnich do pólnocy morza
Zabrzmią jéj echem obszerne przestworza!

J. Dunin-Borkowski.

Není zpěvnějšího národu na světě nad Slovany. Nalezají se i u jiných národů písně, slyšet i tam zpěvy, avšak jich nikde není ani toliké množství, ani nejsou toliké krásy jako u nás. Cokoli z koleje každodenního života vystoupí, cokoli se nad všední obecnost v životě povznese, vše přechází u Slovanů v píseň a ve zpěvu se ozývá tím usedavěji neb vznešeněji, čím neobyčejnější jsou výjevy, které se dotýkají duše a zpěv vyluzují. Ve zpěvu mluví Slovan k světu, z pokolení na pokolení; ve zpěvu složeny jsou jeho nejvroucnější city, jeho nejmilejší výtvory obraznosti a celá mysl jeho. Národové indoevropští, kterých Slovan jest bratrem nejmladším, vyslovují každý na svůj způsob to, co v sobě skrývá a čím zahořela duše jejich. Ind budovami chrámů ohromných, Peršan knihami svatými, Egypťan pyramidami, obelisky a ohromnými, tajemnými labyrinty, Řek v sochách překrásných, Romanové v malbě čarovné, Germanové v dojímavé hudbě; Slované ale vylili duši a mysl svou v pověstech, písních a zpěvích pohnutlivých. Vše, co žilo oněm národům v jejich dílech, to u Slovanů žije v jich písních a zpěvích. Göthe pověděl, že sochy jsou zkamenělé tóny, u nás Slovanů tedy budovy, sochy a malby předcházejícího světa rozpustily se v tóny, hlasy aneb zpěvy. Není na povrchnosti země slovanské ani vytesaných budov indických, ani staveb egyptských; nekřesalať ruka slovanská ani sochy řecké, aniž nalíčila štětcem malby romanské: ale proto mysl slovanská přešla do písně a vyslovila se v ní. Vše, co se koliv duše slovanské živěji dotklo, vyrazilo se v písni nebo v slově národa, nad nějž, jak sme již řekli, hovornějšího a zpěvnějšího není na zemi! A proto i pravdivě a významně se nazval národ náš slovanským, t. j. národem slovným, zpěvným *). Slovo má v životě slovanském i jiný hluboký význam. „Dobré slovo“ přijímá Slovan za náhradu

---

*) Slovo značí u Slovanů i píseň, na př. »Slovo o plku Igorevie«,

všeho s vděčností, a slovem dají se u něho působit věci nadobyčejné. Jak se vyslovuje, tak se i otvírá mysl a duše slovanská slovem a písní; nad tuto není k ní jistějšího přístupu.

V samé přírodě stojí tvorové hlasem obdaření výše i v organické ústrojnosti, nežli tvorové němí. Co v přírodě spatřujeme, to samo jest pravdou i v světě duchovním. Nejdokonalejší a nejlidštější způsob, sdíleti jiným co leží v duši, co ji zaujalo a přebírá, jest slovo, a nejkrásnější a nejpůvabnější představení toho stává se písní a zpěvem. Národ slovný čili zpěvný, národ, jenž si od vlastnosti této sám jmeno dal slovanský, stojí v tomto ohledu výše nade všemi svými bratry indoevropskými, duchem svým v človečenstvu horujícími. Ti se vyslovovali způsoby od slovanského rozličnými: budovami, stavbami, sochařstvím, malbou; Slované ale vyslovovali se slovem, a ve zpěvích znázornili duši a mysl svou. Že ale Slované nejlidštější tento způsob vyslovení se sobě vyvolili a oblíbili, musí být i duše jejich lidštější než oněch, a více v ní než v jiných svatého ohně tohoto. Slovo a píseň jest jejich vlastností nejpříslušnější, ba takořka uměním národním; proto však, že duše jejich v celé své plnosti na tento způsob se vyslovila a sem se obrátila v celé síle své, myslíme, že nadarmo stopují někteří našinci zvláštní slovanské umění v stavitelství, v sochařství a v malbě. Stavitelství obecným jen potřebám, jako jsou rodinné příbytky, vyhověti usilující, nemůže z ohledu přednešeného na úvahu vzato býti, rovněž ani sochařství a malba, v nuzném nápodobení předmětův zakrnělé. Co jest u Slovanů lepšího z budovnictví a z malby, to, míníme, jest přenešeno od národů cizích, a jmenovitě ve zpomenutých uměních následování vzorů byzantinských a německých. Nerozvila se umění zpomenutá na poli našem, proto ale udomácnily se na něm a zakvitly slovo a píseň, i staly se uměním naším národním.

Řeknou nám sice odporníci Slovanstva, že písně a zpěvy naše jsou jen kusy rozmetané a nespojené, že se nevytvořil z nich celek jeden umělecky svitý, a tak že jsou vůbec bez většího významu pro lidstvo. Pravda jest ovšem, že Slovanstvo nemá ani jedné knihy, ať již zpěvů neb svaté, v kteréby byl duch slovanský, tak jak jest, hned původně vystaven; nemáť Slovanstvo ani indických Ramayan a Mahabharat, ani perské Zendavesty ani židovských knih svatých, ani řecké Iliady; ale vše toto není na žádnou ujmu vysoké ceně zpěvů slovanských. Slovanstvo, od prastarých časů roztrháno a rozdrobeno, nemohlo vytvořiti děj jeden, kterýby byl myslí celého šíře rozprostřeného národa zatřásl a zpěv jeden jej oslavující zplodil; jeho děje, také jen v kmenech rozdrobených, jsou více mimovolné a trpné nežli činné, a padají až do věků, ve kterých, pro vrážející z rozličných stran osvětu evropskou do slovanského světa, úvaha a rozjímavost bezprostřední převahu měla nad nerozjímající obrazotvorností, nevyhnutelně potřebnou k zpěvotvorným prostonárodním dílům. A nechybí i Slovanům jednotlivých prostonárodních, k umělecké dokonalosti se pozdvihujících výtvorů zpěvních; majíť Čechové svůj nevyrovnaný Rukopis Kralodvorský a jmenovitě zpěv vznešený o Záboji a Slavoji; majíť Rusové svého Igora Sviatoslaviče, Srbové celou řadu prostonárodních, opravdivým zpěveckým duchem dýchajících bohatýrských zpěvů; máť Kozáctvo překrásné své dumy, které básnickou cenou daleko převyšují podobné výtvory jiných národů, na př. německé Nibelungy. Ve zpěvích těchto a v jich nepřebrané družině u rozličných kmenů slovanských může vidět a poznat kdo chce, co jest prostá, ryzí a nezopačená duše slovanská. Zpěvu jednoho, všenárodního, jako jsme zpomenuli, ovšem není u Slovanů; neboť nebylo všenárodního děje, a když takové děje se zjeví na světě, myslíme, že oslaveny budou i zpěvy ne sice více prostonárodními, ale rozvážně uměleckými. To bude, bohdá, náhrada za nedostatek náš!

Jakovou váhu písním a zpěvům slovanským připisujeme, viděti lze z toho, že jsme je nazvali slovanským uměním národním. Umění vůbec jest jedna z nejšlechetnějších stránek lidstva; v něm, kde se ujalo, jeví se lepší částka člověka i národu. Vyjadřuje se jím ze stránky i jednotlivce i národa tužba po znázornění a zpředmětnění něčeho božského v člověčenstvu, a proto i každé umění sloužilo hlavně Bohu, jeho vyznávání a poctě, a dále rozličným duchovním zájmům vůbec. Upomíná ono tím způsobem člověčenstvo vždycky na jeho původ, jeho od světské hmoty vznešenější stránku, zavírající v sobě pravdu tu, z které by nikdy v světě nemělo spouštěti očí. Národy, u kterých žádné umění ani nevzniklo ani neudomácnělo, vidíme váznouti v surovosti a prostopáchati v světě nelidsky, ba ohavně, na př. všecky národy mongolské, ať jsou to již Tataři, Turci neb Čudi; naproti tomu u národů, u kterých se umění rozvilo a zdokonalilo, vidíme jak život lidštější, tak i ustavičnou a nepřetrženou snahu po jeho zdokonalování a zvelebení. Toto platí o národech indoevropských v člověčenstvu horujících, jakož i z dobré částky o národech semitických, oněm v dějinách spolu po boku postavených.

Umění určitěji vyložené jest znázornění ducha v předmětu, v té neb jiné látce. Představení tohoto spojení musí býti takové, že z celé látky jen vybleskuje duch, jímž ona takřka se nese. Kdekoliv takovéto spojení se zdaří, všudy povstává výtvor umělecký. Látky však, ve kterých se má znázorniti duch, mohou býti rozličné, a podlé toho jsou i rozličná umění.

Nejprostější a spolu i nejstarší umění jest stavitelství, tvořící z kamene budovy nadobyčejné aneb vytesávajíc ve skalách chrámy ohromné, jako stavitelství indické. V skalnatých ale balvanech, aneb i ve skladbách kamenných duch nijak se znázorniti nedá, a proto i stavitelství nepostihuje idee umění, která se právě proto okolo jeho výtvorů jen takřka zachvívá. Zůstávajíc pozadu za ideí, nahraditi to chce budovnictví ohromností staveb svých, jako v Indii a v Egyptě, anebo překvapující divotvorností a pošmurností, jako chrámy gothické. Ohromností touto anebo podivností a pošmurností stavby chce budovnictví porazit ducha jednotlivého a nutit jej ku pokoře před duchem svrchovaným, okolo staveb jeho jakoby zachvívajícím. — Idei, kterou stavitelství znázorniti nemůže, znázorňuje již dokonalejší nad ně umění, sochařství, představujíc ji v sochách vykřesaných, postavách lidských, a vyrážejíc v těchto jednotlivé síly duchovní, jako: moudrost, moc, hněv atd. Toto jsou bohové řečtí, na první pohled ukazující, co v nich představeno býti má. Síly čistě přirozené, jako Aeol atd., nikdy se od Řeků v sochách nepředstavovaly, ale ovšem Apollo, Zeus, Pallas Athene atd. Než i v sochách se jen jednotlivé síly ducha, a ty jen utkvěny, představiti mohou; co hlavního jest, co rozumíme pod duší, moc ducha citlivá, nedá se v sochách vyjádřiti, neboť se na sochách kamenných výraz duše, t. j. oči živé představiti nedají. Nedá se v nich vyjádřiti na př. láska, útrpnost, milosrdenství, přemožení sebe v bolestech atd.; představiti ale toto může malba, tím samým umění nad předešlé dokonalejší. Malba jest první umění křesťanské, i síly ducha, jichž představováním se hlavně obírá, jsou jen cnosti křesťanské. Nekonečná, vlastní osobu zapírající láska mateřská, představena malbou křesťanskou v panně Marii, — vznášení se v čisté svatosti nad zemí, představeno v spasiteli našem, anebo jeho bolest na kříži a přemožení její takové, že bolest se tratí a z ní sebevědomé vítězství nad světem slavně se zdvihá, — aneb svatý zápal apoštolů pro božské učení, představen malbou v sv. Petrovi a Pavlovi, a podobné, byly a jsou nejhodnějším předmětem malby křesťanské.

Třebas ale malba síly duchovní a hnutí duše již určitěji znázorňuje, představuje je ona jen bez dalšího průběhu a rozvitku. A k tomu ani samu rozmanitost téhož hnutí duševního nedovede vyjádřiti. Průběh ale a rozvitek hnutí duševních, jejich v okamžení klesající a zas na novo se zmáhající sílu, jejich proudění a vlnění představuje umění již nad malbu dokonalejší, totiž hudba, která ještě i tu přednost do sebe má, že aspoň z daleka na rozmanitost téhož duchovního hnutí hlasem svým narážeti může. Jiné zajisté jest obětování se za člověčenstvo vůbec, jako Kristovo, a jiné za vlast, jako Muciovo aneb koho jiného; jiná jest hrůza u vědomí zločinů před soudem posledním, a jiná bázeň před soudem světským. A však, jak řečeno, i hudba jen z daleka na rozmanitost těchto hnutí ducha narážeti může; všecku plnost a hloubku hnutí jakož i průběh jejich není jí možno docela vyvážit, a následovně ani znázornit.

Všechnu ale hloubku ducha, každé jeho hnutí, a hnutí tohoto průběh v nejrozmanitějších záhybech vyčerpat a představit schopno jest samojediné básnictví, umění tím samým mezi všemi nejdokonalejší a jejich vrchovisko. To vše jest věc docela přirozená; neboť stavitelství a sochařství má k službě své jen hmotu, buď si již kamennou, kovovou aneb jinou, která v němosti své nikdy úplně nemůže vyjádřiti to, co umělec i sebe schopnější do ní vnésti se namáhá, a mnohé se do ní ani vnésti nedá; podobně ani barvy v malbě, ani hlasy v hudbě nejsou schopny vyslovit všeobsažně celý zápal ducha, poskytující předmět umění, a obraty jeho v rozličném postavení a v nejrozličnějších tvářnostech života. Pravda sice, že se to jimi stává dokonaleji nežli hmotou hrubou a neokřesanější, vše ale převyšuje v básnictví tvořivá fantasie, s lehkostí rozmanité výjevy ducha v nejrozličnějších postaveních malující, a sloužící jí k zevnitřnímu toho nakreslení řeč, která bohatostí a významností slov svých představiti může nejlépe živé útvory pohyblivé obrazotvornosti. Oč jesti řeč způsobnější k vyčerpání celé hloubky a plnosti ducha, o to i básnictví jest dokonalejší nad každé jiné umění.

Podstatný znak básnictví, jako každého jiného umění, záleží, jak jsme již výše zpomenuli, ve znázornění ducha v předmětu čili v přírodě, na ten způsob, aby toto znázornění ducha každému samo od sebe patrným bylo. Látka, která v básnictví zmíněné spojení zpředmětňuje, jest, jak sme již výše řekli, řeč, výtvory fantasie již hotové zevnitřné představující. Aby báseň byla v skutku tím, čím býti má, musí v ní býti spojení ducha s předmětností úplné, provedené, tak, že horující idea předmětnost proniká a jí takořka pohybuje. Není-li v básni takovéhoto spojení, báseň chábne a není výtvorem podařeným. K dokonalosti tedy básně nevyhnutelně jest potřebné spojení výše řečených dvou živlů, z kterých ovšem žádný sám o sobě nemůže býti tvořivem básně.

Idea, bez zaobalení v předmětnost přednešena, jest čistá myšlénka, a takováto jest aneb zákon, aneb věda, pravidlo aneb řeč, nebo cos podobného; předmětnost zas, příroda představena bez idee, která by jí pohybovala, jest hmota čirá a bez opravdivé krásy. Můžeť ona býti souměrná, pravidelná atd., opravdivě ale krásná není. Ani opisy čisté předmětnosti, jako takové bez hlubšího významu, na př. jara, léta a jiných úkazů přirozených aneb jiné hmotnosti, na př. hradů, bitev atd., nejsou ještě žádnou básní, neboť samy v sobě jsou bez idee. Konečně i prostředek ten čili látka, v které se spojení idee s předmětností v básni zevnitřně představuje, t. j. řeč, musí býti oučelu svému v tomto ohledu přiměřena, živá a názorná. Slova tak řečená odtažená, pouhé pochopy bez obrazů vyjadřující, aneb částečky řeči nenázorné, jen slova jedna s druhými spojující, nejméně přiměřena jsou básni, a od pravých umělců jen zřídka, tam kde nevyhnutelné jsou, se jich v řeči užívá. V básni i výpovědi i slova mají býti obrazy. Čím bližší jest člověk neb národ ku přírodě, čím víc ona mysl synů zemských tajemným svým životem poutá, tím jest i obrazotvornost jejich větší a nenucenější, i sama řeč jest názornější a takořka květnatější. Naproti tomu čím dále od přírody, tím tíže jest i duchaplnému umělci vmyslit se do prvotních názorů těch, tím víc i idea roucho tratí a na myšlénku vybíhá, a následovně i umělec tím více namáhati se musí, aby se názornost neztratila a šlépěje úvahy se zatřely. V časech našich nikdo víc neutvoří Iliady, aniž vykouzlí zpěvy daleké naší starožitnosti, zjevené nám v Rukopise Králodvorském.

U všech národů indoevropských i jiných nachází se básnictví, rozličné ale dle rozličného k sobě postavení vytčených dvou nevyhnutelných živlů.

Jestliže předmětnost čili příroda nad ideí úplnou převahu má, a idea čili duch jen temně tušen ve přírodě se vidí a synům zemským znázorňuje, povstává na tomto stupni básnictví symbolické, proto tak nazvané, že tu jest příroda samojediným a nepřetrženým symbolem toho temně tušeného ducha čili božstva.

V prvotinách těchto rozvitků člověčenstva jest tedy příroda zbožněna a též náboženství přirozené, ale právě proto i člověk, který jen duchem svým pozdvihnouti se může, o něm ale ještě neví a v přírodě jen temně ho tuší, jest snížen, životem přírody poražen a tím více sklíčen, poněvadž život přírody na východě jest velikánský a ohromující. Následovně ale ani člověk, nezmohší se na tomto stupni ještě na žádnou svobodnou osobnost, nemůže býti symbolického básnictví předmětem, leda snad v podřízených a služebných okolnostech; předmětem zajisté důstojným básnictví tohoto jest jediné božstvo v přírodu zahalené. A jako příroda jen jedna jest, tak i božstvo jest jen jedno; proto, co se koli v přírodě mění, zůstává přece jen vždy jedno a též, v rozličných jenom podobách a útvarech. Názory tyto vystupují v celém východním básnictví, zvláště v indickém. Indické básnictví, na př. ve zpěvech Ramayan a Mahabharat, zabývá se opěváním skutků bohů, že ale, jak řečeno, božstvo indickému názoru v přírodě se jeví, příroda pak bez přetržení ustavičně se mění a z jednoho útvoru do druhého přetvoru přechází: proto i v básnictví tomto panuje jakási pomatenost a závratnost. V básních těchto vídati na př. vyvstávat hory a vrchy, z těch ale hor a vrchů hned se utvoří bohové, jenž se dají do boje mezi sebou; boj jest tuhý, již ale po chvíli nevidět ničeho, vše se tratí a jen vrchy a hory strmí tu zase. Symbolické básnictví ve vznešeném způsobě představuje se nám i v básnictví židovském, jmenovitě v žalmech. Nezbožňuje se sice v židovstvu příroda, neb jest tam Bůh již od ní oddělen a nekonečně nad ní povýšen, přece ale celá příroda zvěstuje Boha, jsouc jenom rouchem velebnosti jeho. Když se Bůh ukázati chce ve své vznešenosti, obléká se do přírody a tak zvěstuje mohútnost a sílu svou. Všechny žalmy svědčí o tomto názoru, na př. utěšený žalm 104: „Dobrořeč duše má Hospodinu, Hospodine Bože můj! velmi jsi veliký, velebnost a krásu jsi oblekl, přioděl's se světlem jako rouchem, roztáhl's nebesa jako kortynu; kterýž sklenul na vodách paláce své, kterýž užívá hustých oblaků místo vozů, a vznáší se na peří větrovém“ atd., aneb v žalmě 89: „Ty panuješ nad dutím moře, když se zdvihají vlny jeho, ty je skrocuješ, tvář jsou nebesa, tvá také i země; okršlek a plnost jeho ty jsi založil“ atd. I hučení Libanu i hukot řek a vod mořských zvěstují jen vůli Boží, jeho úmysly, jeho hněv atd. Jak ale v symbolickém básnictví vůbec, tak i v židovském, kde celá váha klade se na ideu, jest člověk, třebas již více na nohy postaven, nežli dále na východě, před velebností a mocí božskou jen poražený, sklíčený červ a prášek. „Aj na dlaň odměřil jsi mi dnů, a věk můj jest jako nic před tebou, a jistě žeť není než pouhá marnost každý člověk, jakkoli pevně stojící. Ty zajisté jsi svatý, zůstávající vždycky k veliké chvále Izraelovi; já pak červ jsem a ne člověk, útržka lidská a povrhel vůbec“ atd.

Symbolické básnictví s prvotním svým názorem nachází se z velké částky v nejstarším básnictví slovanském, v prostonárodních pověstech našich, posud málo uvážených, o čemž níže obšírněji.

Když idea s předmětností přicházejí do souměru, do úplné rovnováhy, doplňujíce jedna druhou a tvoříce spolu jednotu nerozdílnou dávají původ básnictví klassickému. Není zde více předmětnost čili příroda nad ideí tak vysoko horující, jako na východě a podobně i v básnictví jeho, ale jest jen významnou ukazovatelkou ducha, který již s ní v rovném položení, v souměru se nachází. V tomto záleží umění plastické vůbec. Socha řecká není balvan skalistý, aniž útvar nějaký velikánský, který by ohromností svou dojímati měl, ale ve vytesaném na př. Zeusovi neb Apollinu na první pohled se ukazuje, že tam moc a zde moudrost, duchovní tedy síly, z ní zářiti mají. Třebas ale celá příroda se hýbe a trvá ne sama sebou ale něčím vyšším, jiným, co i světu řeckému vědomo bylo, který na základě tomto na př. v tajný život přírody zvědochtivě naslýchal, na něm své věštby atd. osnoval: předce nejzřejmější jest duch a jeho působení na světě v člověku, a právě proto i u duchaplných Řeků bohové se představují v podobách lidských. Není zde tedy temné tušení o duchu, jako na stanovisku předešlém východním, ale jest jasným viděním jeho, jeho cíl a působení v podobách těch boholidských, pravda že ještě jen rouchem přirozeným oděných. Tím ale, že bohové lidské podoby na sebe berou, i lidé stávají se bližšími bohům, počínají si na světě silněji a směleji, stávají se osobnostmi svobodnými a přirozeně i vystupují z plazivé služebnosti východní, ať již před božstvem anebo před rozkazem lidským. Ale jako podoby božské se tu zjevují ještě jen v přirozené hmotě a v rouchu z ní vystrojeném: tak i národové, jejich svěřencové, jednají a působí božsky aneb opravdivě lidsky, duchu přiměřeně, ne z poznání ducha, jeho určení a povolání, ne ze zásad mravních, z povinností uvědomených, ale docela z přirozeného hnutí, z okamžitého pocitu, z náklonnosti, z příchylnosti, přirozeností způsobené. Takovýto jest život řecký a na tomto poli květe i básnictví klassické, které krátce řečeno nic není jiného, než oslavení jednání a působení lidského z pohnútek přirozených. Achill jde před Troju, ne snad z nějaké povinnosti k uraženému řeckému národu, ale že se mu tak líbí, že tělesnou sílu svou a hrdinství před řadami bojovníků ukázati chce; uražen ale od Agamemnona oddá se docela přirozenému hnutí svému, hněvu, vzdaluje se od boje, než proniknut zas lítostí nad mrtvolou Patrokla, nejmilejšího přítele svého, schytí zbroj a letí jak šílený na novo do pole. V boji samém přijde konečně i na Hektora, od jehož ruky padl přítel jeho nejdražší, přemůže jej i posílá do Hádu, a v rozlícenosti své uvázav jeho mrtvolu na ocas konský smýká ji okolo celé Troje; ale když pozdě na noc přijde do jeho stanu Priamos, Hektorův otec, stařeček, otec již bez nejvznešenějšího syna, okrasy své i Trojanských, zpamatuje se, zapomíná na hněv, přijímá starce vlídně, usadí i uhostí jej a vydává mu mrtvolu syna jeho nejmilejšího. Vše toto dělá Achill ne z povinnosti lidské, ale z lítosti nad starcem i hrdinou, i že mu při tom přichází na mysl otec jeho vlastní, který také neví, zdali kdy uvidí syna svého živého. — Odysseus přichází o zbraň padlého Achilla do rozbroje s Ajaxem, přivlastňujícím si zbraň tu jako památku po Achillovi, kterému byl po Patroklovi přítelem nejlepším, že ale Řekové po stávce, v které Odysseus ne tak vyhrál, jako raději přelstil Ajaxa, přisoudí zbraň tu Odysseovi, rozhněvaný Ajax sám se v šílenosti mečem probodá, což když uslyší Agamemnon a rada řecká, chtějí mu odepřít počestnost pohřbu, Odysseus ale, pamětliv obyčeje posvátného a proniknut lítostí nad hrdinou, jenž tak sešel a bídně zhynul, opře se tomu a řečí svou přivede Řeky ku pohřbu bohatýrovi přístojnému. Ani Odysseus nemá tu na mysli člověka a povinnosti k bližnímu, ale že tak jednati mu káže obyčej posvátný i lítost nad slovutným bohatýrem. — Antigona ví, že ji trapná smrt očekává, jestli bratra svého milého Polyneika, jenž zbroj zdvihnul proti městu rodnému, vlasti své, pochová, trapná smrt ji však neodstrašuje od provedení svého umyslu, i pochovává bratra milého, konajíc tak povinnost lidskou, ne ale z vědomosti o ní, než že k zavrženému ji poutá přirozený krve svazek, že on jest milý její bratr. — A tak i přátelé v skutku nerozlučitelní, Orestes a Pylades, jeden za druhého před oltářem v krkavou obět se dáti chtějí, a jeden za druhého mermomocí se tisknou k smrti, jenom proto, že od pacholectví neodolatelnou přirozenou náklonností přitahováni, takořka jeden do druhého se vžili, že se jeden do druhého z částky po obličeji, z částky po hnutích, obyčejích a každém dechu duše zamilovali, a s pádem jednoho i druhého bytnost vadne a se tratí. — Na tento způsob se básnictví klassické točí okolo těch vztahů, ve kterých viděti život vznešenější, lidský, na základě přirozených pohnútek, jako jsou: láska rodinná, osobní hrdinství, přátelství, oddanost vlasti atd. Jako všudy jinde, tak i v rodině panuje na východě víc hrubost nežli mrav jemný, a to s jedné strany surová přísnost, a s druhé plachá podrobenost; v Řecku ale poutá rodinu vzájemně k sobě oddanost milostná. Osobního hrdinství na východě docela není; nikdo tam nejde z dobré vůle do boje, aniž má na mysli vyznačiti se na poli bitvy udatností a odvahou svou; v Řecku zase jest to naopak. Tamto násilím žene se do boje množství, aby se počtem vynahradil nedostatek odvahy a udatnosti jednotlivých; než hrstka Řeků začasto stačí poraziti Peršanů kopy nepočetné. Nikdo nezapře, že jest k hrdinství potřebí ducha, odvahy a smělosti, moc ale tato duchovní podporována jest přirozenou silou, jako u Herakla, Hektora, Achilla atd., ba bez ní by v řeckém světě ono ani nebylo možné bývalo. Přátelství řecké nevychází z totožnosti zásad a jednakosti účelů mezi spojenci, ale jako jsme již uvedli, z náklonnosti osobní. A řecká oddanost vlasti není láska světoobčanská, ale láska ku příbuzným a blízkým, jednoho jazyka užívajícím, žijícím vedlé stejných obyčejů, náklonností a mravů, slovem jest jen víc rozšířena láska rodinná. I vlasti řecké jsou víc jenom na obce obmezeny, aniž se kdy mohl národ řecký vznésti k vlasti jedné, veliké; Řek musel takořka vlast svou každý den míti před očima, a nebylby docela porozuměl tomu, co se dnes na západě rozumí pod slovem stát, ve kterém není ohledu na svazky přirozené a živé, ale kde z jistých zásad odvedenými pravidly hýbe se veškerost k němu náležející. Na dalším východě od Řeka nemůže o přátelství, lásce k vlasti a jiných podobných úkazech ve smyslu vystaveném ani zmínky býti. Souměr a rovnováha, v jakové se v světě řeckém nachází příroda a duch, tak že člověk jednající lidsky dělá to ze hnutí přirozeného, nepovažuje to při tom za povinnost předepsanou, kde tedy ještě mysl není povědoma celého obsahu a nutnosti toho, co my pod povinnostmi lidskými vůbec rozumíme, a tak v každé připadnosti o takovéto požadavky není na rozpaku, kde ale při tom přirozenost již pod vládou ducha samochtě takořka stojí, vše tedy nenuceně a lehko se vykonává, je konečně i toho příčinou, že v řeckém životě i v klassickém básnictví panuje ta prostota, jasnost a pokoj, jenž nám v řeckých dílech tak mile lahodí. Darmo bychom se po tomto ohlédali ve světě za věkem klassickým nastupujícím.

Rozpadne-li se tento souměr mezi přírodou a duchem, což se stává, když duch přijde k úplnému poznání své vysosti, hlubokosti a obsažnosti, a člověk k dokonalému uvědomení o povinnostech svých v každé i nejmenší případnosti, tím ale samým přirozenost, nemohouc se s ním na stanovisku tomto více měřiti, pod něho upadá, duch tedy sám na výšce zůstává: povstává básnictví romantické, které jest zobrazení jednání ducha z pohnútek z něho samého čerpaných, bez ohledu na přirozenost, ba právě s pominutím jí. K tomuto poznání ducha přišlo člověčenstvo náukou Kristovou, hranice mezi starým a novým světem tvořící, a tak i umění romantické vůbec, jak jsme to již výše při malbě a hudbě připomenuli, a jmenovitě romantické básnictví rozvíjí se výslovně pod vlivem náuky křesťanské. Náukou křesťanskou jest člověk nekonečně povýšen a zveličen, neboť sám syn boží přijal na sebe podobu lidskou, čímž člověku dáno účastenství v království božím; aby však se toho hodným stal a výsost svou udržel, musí ze všech sil na tom státi, aby to, čím se mu onoho účastenství dostalo, t. ducha, k úplnému panování i nad sebou i nad světem přivedl. A v skutku vidíme u národů po zavedení křesťanství vystupujících, jak u romanských tak u germanských, neslýchané namáhání tohoto způsobu, jemužto v čele stojí sama schránka náuky křesťanské, t. církev, a po ní všechna ta jednotlivá i společná úsilí, která si připustila hlas její k srdci i za povinnost si vybrala, připravovati náuce boží cestu do světa, tedy poustevnictví, řády mnišské a brzo i rytířské, ba i samo prvotní světské rytířstvo. Všudy ale a na každém téměř kroku tomuto proniknutí ducha do každodenního života protivuje se přirozenost, i není tedy divu, že ta úsilí, která si vybrala úlohu tak velikou a těžkou, obořují se na tuto ustavičnou překážku své úlohy, ba v zápalu svém ji za ničemnou a naskrze zlou prohlašují, všemožně se vynasnažujíce, kterak by ji mocně pokořila a se sebe střásla. Známy jsou sliby mnichů: odřeknutí se vlastní vůle a zachovávání neobmezené poslušnosti, odřeknutí se světa a všech pohodlností jeho, volení úplné chudoby, odřeknutí se svazků, které lidstvo za nejšťastnější na světě pokládá, které ale na přirozenosti se zakládají, t. j. stavu manželského. Známy jsou také mnohé ke skrocování tělesnosti předepsané prostředky, jako posty atd., ba při snažení tomto vidíme i fanatické úsilí k podmanění tělesnosti, jako bičování se atd.

Mírněji a jemněji vede si z ohledu tohoto rytířstvo světské, v kterém vlastně to, co se pod romantikou rozumí, rozkvětlo. K tomuto patří předně láska, tak zvaná romantická. Jako člověk vůbec došel křesťanstvím příslušného sobě práva a vážnosti, tak ho došla i žena, na východě ještě podrobena i v řeckém světě ještě mnohém nižší muže, a vlastně jen jeho pomocnice. K vyotročení a rovnoprávnosti ženy značně dopomohlo i to, že žena byla matkou syna člověka, zemřelého na kříži za vykoupení člověčenstva. Příčina, pro kterou byla žena na východě v opovržení a podrobení, t. j. její přirozená slabost a útlost, po náhledu křesťanstvím změněném, romantikou později pěstovaném, posloužila jí k výhodě, totiž k většímu jí šetření a jemnějšímu s ní nakládání. Na myšlénku a způsob tento rytířstvo mnoho drží, vydávajíc jej za jeden ze hlavních záměrů svých. Právě ale tato útlost a jemnost ženy nekonečnou přítažlivost a vábivost má pro toho, kdo jest povahou svou hrubším a přísnějším, a to jest muž. Dojme- a pronikne-li se povaha tato nad onu jemnější, povstává láska romantická a ono splynutí duší, které takořka jedním dechem dýchají. V lásce této není přirozenost odmrštěna, nýbrž zjemněna a zešlechtěna, a láska sama jako zduševněna. Proto jest také láska tato hluboká a osobě od ní zaujaté celým světem. Osoba tato na ni sebe i vše jiné nasadí, a přetne-li se neuhasná její tužba nějakou nehodou, vše jiné tratí pro ni cenu; ničím jí není více ani život, ani svět! Zhasnouti potom se svou tužbou jest její tužbou jedinou. Lásku tuto opěvá trubadurství a minnesängerství, i vidíme ji vzorně představenu v Shakespearově Romeovi a Julii, v Göthově Clavigovi i v Schillerově Don Carlovi atd. O takovéto lásce nezná svět starý ničeho. Antigone u Sofokla praví, že by to, co za bratra proti výslovnému rozkazu panovníkovu učinila a čím sobě odsouzení na smrt způsobila, nikdy nebyla učinila za manžela, jakož i v skutku pro zbožný svůj čin bratru proukázaný opouští Hämona, s nímž byla již zasnoubena. I Hämon mluví k otci, vladaři neuprosnému, že mu nikdy nebude manželství tak důležité, jako důležitý mu jest rozsudek moudrý, jejž by měl vydati. Pravému romantikovi by se musela zdát řeč Antigony hrubou a nevzdělanou, neboť láska v jeho očích všecko převyšuje. Odtudto v romantickém světě tolik zoufalství a samovražd pro nevyhovění jí. —

Druhý výjev romantismu, kterého se tento na svých výšinách mocně přídrží, jest věrnost čili dostání danému slovu i při jakýchkoli nehodách, i proti vlastnímu neb zemskému pohodlí a užitku. Ve věrnosti této vysloveno jest to, že si osoba ji slibující více váží vůle své jedenkráte k něčemu určené, nežli kterékoliv jiné výhody, tedy že více šetří ducha než hmoty světské. Může se to nazvati i družstvem na stejných ale vznešených zásadách a účelích osnovaném, kterého ze spojenců každý se přídrží, třebas jej přitom cokoli potkalo. Romantickou věrnost vidíme vzorně představenu v Tankredovi a v Cidovi, z kterých první zůstává věrným pánu a spojenci svému Bouillonovi, při všech překážkách a nehodách až do smrti, ač právě by i on mohl, jako to jiní činili, statky a majetky si osvojiti a jim zároveň někde na hradě pohodlný a pánovitý život vésti; druhý zase zachová věrnost králi svému i tenkrát, když u něho v nemilost upadne, aniž proto od boje proti nevěřícím Maurům upouští. I když je v nemilosti u krále, oddává mu lid předce klíče ode všech Maurům odňatých hradů. Tato idea věrnosti značně napomáhá tvoření a vzrůstu romanských a germanských velobcí, a nikde není v té míře jako zde zhnuseno a zatraceno zapření její čili zrada, která v skutku v časech ještě svěžích těchto národů o mnoho jest řidší než kdekoliv jinde.

Třetí, na čem si romantismus zakládá, jest čest neboliž zakládání na sobě, jak na svém duchu, tak i na zevnitřním jeho zjevení a příbytku, svém těle. Žádné z těchto podstatných částek člověka nikdo se nectně dotknouti nemá, ani slovem ani skutkem, a pohaní-li je kdo, musí podstoupiti boj, v čemž známý u národů zpomenutých souboj původ svůj má. Největším pohaněním jest výčitka nestatečnosti, neboť nestatečný, zároveň otrokům, neumí nasaditi a obětovati tělo své za něco vznešenějšího, za majetnost duchovní. Soubojem dokazuje pohaněný, že výše klade ducha nad tělo své, které vydává v nebezpečí, že nezasluhuje hany a že k sobě nectně přistoupiti nedovoluje; hanitel ale že má vzíti trest za své rouhání. Této idee cti nezná svět starý, aniž my Slované ve své původnosti jí známe. Homerovi hrdinové se často zlostně hádají, ba i často si nadávají, proto ale, ač se i okamžitá roztržka stává a snad i jeden na druhého ve hněvu se vrhá, předce k souboji nikdy nepřichází. Tak rovněž i u nás. Romantickému světu přichází to obecným, nám zas jednání jeho vidí se hrdým, lehkovážným a marným, jako vůbec myšlení a způsob jeho nosí na sobě něco více šlechtického, odrážejícího, nežli lidského.

Pošlo to z rytířstva, těmi ideami vedeného. My pokládáme za věc Bohu milejší, trpěti i zahynouti pro něco obsažnějsího a většího, než sobě k vůli.

I na každém jiném poli, na kterém vystupuje duch romantický, ať již na poli náboženském, státním aneb na kterémkoli jiném, jde mu hlavně o proukázání výsosti svojí, víc o vítězení se svou ideí, než o ni samu. Toto jest podstatný a všeobecný ráz romantiky. Takto jednají germanští hrdinové Shakespearovi, tak Göthovi atd. Přirozená je směru tomuto hrdost, a poněvadž se mu začasté i nepodaří vyvésti to co chce, na sobě si ale předce přemnoho zakládá, odtud v romantice tolik bolesti, hněvu, zoufalství a rozpadávání se s sebou samým. A že duch je zde k sobě obrácen, duch ale vůbec jest nekonečný a nepostižný, krom toho že ve věku květoucího romantismu obor světa není ještě velice rozšířen, z veliké částky tedy svět neznámý: to vše dodává romantismu a vůbec středověku jistého tajemného a pošmurného rázu, jisté touhy po podivnosti, neobyčejnosti a zvláštnosti. Tento ráz nesou na sobě veřejné germanské budovy středověku, tak zvané chrámy gothické; a týž ráz spatřuje se i v jiného druhu podnikách, na jaké se věk tento vydával, na př. ve křížových taženích, povstalých z myšlénky více pěkné a podivné, nežli spásonosné. Slované, krom několika málo Čechů z povinnosti se připojivších, nemají účasti v taženích křížových. Kromě toho i na jiný způsob jest svět tento pln příhod neobyčejných, tak zvaných avantur, po kterých hlavně rytířství se shání. Menší takovéto neobyčejné příhody v životě má za předmět zvláštní druh básnictví romantického, tak nazvané ballady a romance.

Avšak, jakkoli by se člověk jen duchem býti namáhal, předce vždy zůstane duchem i tělem, a nikdy jediné pouhým duchem býti nemůže, aniž se může od přirozenosti docela odtrhnouti a osvoboditi. Tajiti se nedá, že tyto v okresu středověku a romantismu učiněné pokusy byly velikými a vznešenými; předce ale zůstávají konečně jen pokusy neuskutečnitelnými, marnými. Středověk a romantismus, vykonav pokusy tyto a přišed konečně po úsilném namáhání ku přesvědčení, že to vše nadarmo, jakoby klopotem padnul s výšky své a sice zrovna do protivy opáčné, tedy do přirozenosti a smyslnosti, a v této zvlášť v novějších časech dobře zachutnalo nástupcům národů, věk křesťansko-romantický tvořících. Jako v jiných okresech, nevyjímaje ani církevní, úpadek tento již v posledních stoletích středověku ve všem se znáti dává a veliký křik a rozličné snahy způsobuje: tak zachvacuje on i umění a jmenovitě i básnictví romantické, zvláště v nejnovějších časech. A když se i tyto výšiny života nezachovaly před úpadkem, tím méně sám život každodenní, což však jedno s druhým obyčejně zároveň kráčí. Nástupcům jmenovaných národů, jakož vůbec pokolením nynějším, zdají se v úpadku jejich ne jen snahy, ale i tužby, s kterými se svět křesťansko-romantický v středověku obíral, směšnými a v pravém smyslu toho slova podivnými; což však neslouží nijak za důkaz odsouzení jich, nýbrž jen za svědectví zkaženosti pokolení nynějších. Úpadek tento se vzorně představuje v nejrozmyšlenějším básnickém díle Göthově, ve Faustovi. Faust, trápen neodolatelnou tužbou po vyskoumání posledního tajemství světa a pochopení všehomíra, oddá se na učení všech věd, mysle, že čerpanými z nich známostmi konečně přijde k nalezení klíče od tajemství všehomíra; vida se však po všech nejúsilnějších namáháních zklamaným, pustí se do rozkoší, a v proudu tomto učiní smlouvu s čertem, vládařem nad touto částkou světa, a zůstane jeho věrným druhem a pomocníkem. Čert, věren svému povolání, s radostí hoví rozkošnické prostopášnosti svého nového svěřence, vodí jej z rozkoše k rozkoši, a Faustovi to i nějaký čas nevýslovně chutná, čím dál ale, tím více se mu to znechucuje, bývalá a na čas rozkoší přidušená mrzutost zas jej napadá, i žádá tedy čerta, aby ho vyvedl z toho toulání a vprovodil do světa krásy a idealů. Stane se mu po vůli, spatří tam Helenu, i napadá ho zas při vidění tomto osten smyslnosti, leč nemoha žádosti své dosti učiniti, jde s nechutí dále, již sám s sebou v boji, rozerván, bez pokoje. Tak se ještě všelikde motá po světě, ale uspokojení nenachází nikde více, ba ještě i nyní opět v něm se vzbuzující lepší stránka začíná jej bodati pro spáchané hříchy a zločiny. Pohroužen takto v otrapách, vždy více bodán svědomím blíží se ku konci pouti své, k hodině poslední, před kterou, touže aspoň po malém uspokojení bídné své duše, obrací se opět k Bohu a oddává se na pokání. V tom skonává, i dosahuje milostiplného odpuštění u Boha.

Co tu na osobě básnicky provedené vidíme, plní se na celém světě romantickém. Jako Faust upadl zvláště v posledních těchto časích, z přesíleného namáhání a tužby po proniknutí v nepostižnou nekonečnost, do bahna smyslnosti a rozkoše, a myslí si, že nyní již nalezl cestu pravou. Umění nynější tohoto světa nosí na sobě patrné a očividné znaky tohoto úpadku a té zkaženosti.

Básnictví jeho stojí v tomto ohledu na prvním místě. Jako za přechod s výšky někdejší k tomuto úpadku může se považovati básnictví Byronovo, ve smyslu přehnaném opravdivá romantika. Jemu nikdy nejde o mravní idey, nikdy vlastně o záměry lidské, to již byla Byronovi vytřená, vyšlapaná cesta, on se musí zalesknouti něčím novým a neobyčejným, a proto vždy a všudy mu jde o to, aby v nejneobyčejnějších, nejvymyšlenějších, nejpodivnějších a protivných položeních představoval jednání a vítězství ducha. Jest to náramná hrdost, ano Byronovo básnictví jest opravdivá apotheosis svéhlavství, dobrá pro rozervance, lidi podivné a zoufalce, ne ale pro ty, kterým svítí hvězdy jasnější. Když ale možno se oddáliti od cesty ideí mravních, třebas i ne s úmysly nectnými, jak to o Byronovi nijak jistiti nechceme; když jen na vystavení neobyčejnosti, novosti a svéhlavství záleží: což bude již nyní po strhnutí do tohoto proudu novějšího, neobyčejnějšího a originálnějšího nad protivy všech těch ideí, které někdy umění a jmenovitě poesii svítily, nad protivy ideí mravních, člověčenstvo vedoucích a ustavičně vésti majících! Nevázanost úplná jak ve kruhu rodinném tak v obci, spuštění se náboženství a zůstavení ho, dle slov běžných, zběři pověrčivé, za to ale vyvýšení požitku každodenního a rozkoše za modlu svrchovanou, úplná pohodlnost života, dělení se s majetkem, tak zvaná emancipace žen, láska smyslná, klamání se v manželství obapolné, nevěrnost jak zde tak i jinde atd., to jsou nyní ty orginální idey, důstojné písemnictví a básnictví západu spravující. Ovšem jsou to věci pikantní, a po takovýchto západ baží, nebo přesílený a protřelý vkus jeho, jako všudy jinde, tak i v písemnictví již jen pikantnosti požaduje, aby ještě cítil, aby na chvíli okřál. Idee takovéto pikantní, pod náčelnictvem Eugenia Sue, George Sandové atd. a v průvodu sta jejich následovníků, zaplavily nyní písemnictví francouzské a z veliké částky již i německé i jiných západních národů ve způsobě románů a novel, básnictví prosaického, neboť tam již o čisté básni snad ani řeči býti nemůže. Román a novela, patříce podstatou svou k romantickému básnictví, a majíce původně za záměr, působení vyšších romantických pohnútek, shora od nás uvedených, v líčení každodenního, obecného života provésti, z kteréžto příčiny i způsob prosaického přednášení přibírají, hodí se arci výborně k zveličení obecných a ledajakých těch záměrů, snah a skutků na západě, a proto i celé skoro písemnictví západní uteklo se nyní k samým románům a novelám. Romány a novely v knihách, romány v časopisech a novinách, romány všudy. I dramatika nynější západní páchne jen duchem takovýmto. Na věcech těchto lpí nyní západ, ale dozajista jimi neokřeje. Což ale divu, když se tam požitek každodenní a rozkoš tak zvelebuje a za modlu klade, že se tam napořáde potkáváme se skutky a zjevy každou šlechetnější mysl hluboko odstrkujícími. Což divu, že se tam vidíme zapírati samy sebe zamítáním každého šlechetnějšího citu, zapírati všecky lepší snahy a záměry, a vydávati se na úslužnou pokornost a plazivost k vůli oněm statkům marným. Což divu, že tam při takovémto stavu vidíme ochablost pospolitou a následkem toho mrzkou služebnost, která tím ohavnější jest, poněvadž nikoliv nedostává se poznání a zkušení lepšího? Jednotlivci všeobecné hnutí neospravedlní! Než ať si to již jakkoliv se západem, kdyby jen mnozí z našeho světa neviděli v něm následování hodné příklady! Ale neposlouchajíce hlasu světa našeho zalézají tam mnozí jak oslepli, střebou kal ten a přenášejí jej k nám v útvorech svých písemních, věrných odtiscích zkaženosti západní. I jim jsou zmínění vůdcové a družina jejich vzorem dokonalosti umělecké! Lidé bídní a slepí! nedáváť nemocný síly životní; něco jiného potřebuje svět náš, nežli co vy mu přinášíte z nynějšího západu!

Odvrátivše s mrzutosti oči od těchto úkazů posledních časů na západě, obraťme je nyní na svět náš, snad že je tam potěší výjevy radostnější! Široký a veliký tento svět šumí písněmi v celé rozlehlosti své, a prastaré pověsti po něm kolují. Což pak hlásají a oslavují ty zpěvy a o čem vypravují pověsti ty starožitné?

Není člověku dáno v nic uvésti svou přirozenost, a není toho ani zapotřebí. Kdyby se to státi mohlo, přestal by býti člověk člověkem a přešel by v nějaký to vyšší tvor, tak ale by vítězství jeho v oboru přirozenosti, ku kterému jest konečně povolán, přestalo. I v přirozenosti jej otáčející, družce jeho od Vesny po Moranu, může on a má zůstati vždy věrným povolání tomu, které přijal člověk vůbec od ducha; nemá a nemůžeť ji střásti se sebe, ji zahoditi, povrhnouti, pošlapati a v středu jejím, ba právě její pomocí vznešenost a vyšší určení své objevovati; neníť ona tak zlá, za jakou ji vyhlásil středověk, ba naopak může dávati vnuknutí mysli dobrého schopné, slovem, člověk má se k ní postaviti tak, aby i ona v něm i on v ní byl oslaven a celé tvorstvo v radostné rozčilenosti ukazovalo: „aj člověk!“ Toto postavení člověka v přírodě oslavuje píseň slovanská.

Symbolické básnictví, když považujeme věc z našeho stanoviska, jest více hra obrazotvornosti s přírodou, v které jest ještě duch uhněten; — v klassickém stojí přirozenost a duch v úplném souměru, tak ale, že kromě přirozenomravních vztahů další a nekonečný obsah ducha není v něm ještě vyluštěn a uvědomen, člověk tedy ještě jen jednostranným a neúplným člověkem, člověkem toliko v rodině, v přátelství z náklonnosti pošlém, v obětování se z dobré vůle za rod svůj anebo vlast; není jím ale ještě ve mnohonásobném postavení k člověku vůbec, k bližnímu, v oddanosti a hájení pravdy vůbec a kterékoli věci svaté; — v romantickém básnictví horuje duch nad přirozeností, víc ale jde na to, aby moc a výsost svou ukázal, než aby pravdě vůbec vítězství připravil, začasté také více si zakládá na výmyslech a titěrkách svých, než na pravdách podstatných; — ve slovanském ale básnictví, kdokoliv do něho hlouběji nahlédne, sezná že tu duch, idee mravní, lidské, zákonem božím zvěstované, obsáhle zjevují se v životě z ponoukání přirozené náklonnosti, čímž básnictví slovanské jako zahlavením a dovršením všech předešlých se stává, právě proto ale i básnictvím vlastním a samostatným. Samostatnost mu již přisoudil i Boďanský ve svém spise. „O narodnoj poezii Slavianskich plemen,“ a to právem. Jak z určení básnictví slovanského patrno, není v něm příroda odhozena, zavržena, nýbrž právě s duchem jest ve svazku a družství; ze všech stran mu ona tajemně šepce, jej vystříhá, nejvíce ale mu kyne a přisvědčuje. Její pole jest v básnictví slovanském rozsáhlé, jak v písních tak i v pověstech národních, ve kterýchžto právě vysoko horuje. Pověsti tyto jsou nejstarší útvory ducha slovanského, v kterých u národu našeho, v ten čas ještě dětinský věk svůj trávícího, obrazotvornost daleko převažovala nad jeho myslnost, a proto jest v nich příroda nejširším předmětem prvotní hravé jeho obrazotvornosti. Veliké toto účastenství přírody v prostonárodním básnictví našem vysvětlovali našinci z veliké k ní lásky Slovanů, což jest vysvětlení ovšem pravdivé, ale všeobecné a povrchní. Ani vysvětlování Boďanského v dotčeném spise, tvrdícího, že láska Slovanů ku přírodě pochodí z jejich orbymilovnosti, nepostačuje, neboť i sama tato orbymilovnost jest jenom jeden z výplyvů lásky této, nijak ale její příčina. Pravá tedy příčina jinde se hledati musí, i ležíť ona v souzvuku tom, ve kterém, jako u dávných Hellenů, jest duch s přírodou v povaze slovanské a v nejstarších představách a názorech národa našeho. Neníť osnova písní, zvláště ale pověstí našich od dneška neb včíra, třebas i podobu a jednotlivá představení mnohonásobně byly proměnily: sáhajíť ony původem a hlavním názorem svým do věků nejstarších, a tento nejstarší názor národa našeho v svět, jak o tom sto důkazů v písních, zvlášť ale v pověstech našich máme, není žáden jiný než pouhé ctění přírody. Národ náš, o čemž mezi znateli víc ani nejmenší pochybnosti není, sáhá původem svým do Indie, kolébky a pěstovatelky tohoto kultu. Z tohoto názoru vytekly původně přezajímavé pověsti naše, a ten samý názor, třebas i pod nejrozličnějšími vlivy věků živosti a barvitosti své z větší částky zbavený, jeví se i v písních našich národních. Z těchto zřídel prýští se i národu našeho láska ku přírodě, jemu samému ne dosti již vědoma, vždy ale ta sama, nezměněna.

Pronesli jsme výše, že duch slovanský žádného jiného umění nevytvořil, aniž jaké jiné svým nazývati může, krom pěsnictvo; do tohoto ale vdechnul celou sílu svou, neboť ono tužbě jeho nanejvýše vyhovovalo. Básnictví ale, jak jsme již výše dokázali, jest vrchoviskem všeho umění, i nejpřístojnějším, nejrozumnějším a nejlidštějším způsobem pro národ, vysloviti to, co pokládá za krásné a vznešené; národ ale, který se na tento způsob a v úplně lidském duchu vyslovuje, musí míti v srdci a v mysli své nejvíce zápalu tohoto vznešeného. I sám život skutečný Slovanů, dobře-li jej uvážíme, vydává o tom svědectví neomylné. Pohlédnouti musíme v tomto ohledu do minulosti naší a v pamět uvésti si, že v dávných obcích našich podlé výslovného svědectví jinostranných spisovatelů nebylo ani nuzných ani opuštěných, že v nich panovalo úplné pohostinství i k svým i k cizím, že každý cizinec cestující končinami našimi stál pod ochranou všech, a veden od domácích z obce do obce užíval všudy úplné bezpečnosti a zaopatření ve všem potřebném; rozpomínati se musíme na to, že cizinci na stálý byt do krajin našich se přistěhovalí přijímáni byli všudy z laskavostí a s jakýmsi vyznačením, a konečně a nade vše, že zajatí ve vojnách, jak o tom jinostranní s udivením vypravují, bývali po čase od předků našich aneb na svobodu a k svým puštěni, aneb mezi ně do rodin přijati atd. Považíce toto směle jistíme, že tak lidských tahů nikde u žádného národu najíti nelze, nebo třeba by se i v jiném vyrovnaly jiní národové předkům našim, ač právě se v té jisté míře nevyrovnávají: předce každý jiný národ zajaté ve vojně nepřátely, kteří mu stáli o záhubu, uvrhoval do otroctví a nakládal s nimi a s jejich potomky nejsamovolněji. I zřízení starých obcí našich, jakové ještě podnes v Rusku nalezáme a jakové u všech Slovanů za starodávna neomylně bývalo, dokazuje, že Slovan člověka vůbec považoval za bližního, a podlé toho přiznával mu rovné právo s kterýmkoli jiným. Neklamou se zajisté ti, jenž jistí, že to dobré své příčiny má, proč Slované tak ochotně křesťanství, náboženství lásky k bližnímu, přijímali a toto tak rychlým krokem se u nich rozšířilo, vyjma jen ty kraje, v kterých se jim železem vnucovalo a kde pod jeho zástěrou předkové naši k velikým břemenům přimušování bývali. Ani dnes ještě, třebas již věky cizích vlivů přes nás přešly a nevhodné příklady nebyly i na kmeny naše bez účinku, třebas již u některých kmenů našich původní jejich povaha se v něčem skřivila i národ slovanský vůbec pod trpkým osudem přemnoho vystál: předce se Slovan, ať již z povědomí neb z náklonnosti přirozené starým našim mravům věren, od nikoho v šetrnosti a lásce k bližnímu vůbec převýšiti nedá, a nikde zajisté hlas lidský vroucnějšího ohlasu nenajde, jako právě v duši nezopačeného Slovana. Samy děje kmenů našich ukazují nám na mnoze podstatný tento tah povahy slovanské, na př. tažení Poláků s králem Sobieským před Vídeň, největším nebezpečenstvím a úzkostmi sklíčenou, tažení dobrovolné, z čisté náklonnosti ku křesťanstvu beze všech nároků; aneb vtrhnutí Rusů s cárem Alexandrem do Paříže — sídla národu, při jehož vpádu do Ruska oddali Rusi ohni svou maťušku Moskvu, srdce vlasti — a Alexandrovo a jeho Rusů s francouzským národem, beze všeho pomýšlení na pomstu, lidské, zpanilomyslné nakládání atd. Nezbožňujeme my zde Slovany, dobře vědouce, že i odporné jednání jak v životě nižším tak v dějích jejich se najde; ale ta jest povaha národu našeho, že sice v rozdrážděnosti své i do krajností zabíhá, však ale opět v konečném rozhodnutí na novo lepší stránka jeho ducha vítězí. V tom spolu záleží, podlé mínění našeho, i mravní vychovávání našeho národu, vésti jej slovem i skutkem k tomu, aby se uměl přemáhati v krajnostech; za zdar ale jeho ručí nám síla, krajnostmi neporušená a vždycky konečně na lepší stránku se převažující. Ostatně všechny děje kmenův našich jsou podlé hlubokého našeho přesvědčení jen předsíní budoucích dějů větších a významnějších; k čemu jest národ náš v dějinách lidstva povolán, to jen budoucnost ukáže a vyloží.

K vypěstování básnictví prostonárodního slovanského, takového jakové jest, dozajista podstatně dopomáhala i země, na které

Slované jsou rozloženi. Krajiny nad Dunajem, z větší částky rovinaté, sem tam poseté návršími, vyšším pásmem hor jen v Bulharsku prostoupené, úhrnkem rozkošným podnebím obdařené, a příznivé rostlinstvu každého druhu, musely i lásku ku přírodě značně podporovati i obrazotvornost rozpalovati líbeznou. Kraje Tatránské, otočené sice vrchy na některých místech vysoko se vypínajícími, z větší částky však vinoucími se ulehleji mezi neúrodnými dolinami, konečně do přeúrodné, řekami proudistými i vážným Dunajem přeorávané roviny vybíhajícími, poskytují takměř obydlí pokoje, milého snění, a ponoukají k tužbě rozčilené. I vysoké svrchu dotčené hory, nikoliv příkré Alpy, věčně sněhovité, nedostupné, ale více spojené s nižší zemí, spíše zajímají a povznášejí ducha než aby ho srážely. Okolí nad Moravou a Labem mají skoro ten samý ráz jako tatránská, méně ale ohromnosti, než více spojitosti v sobě a otevřenosti, pročež i k milému rozmaru mysli přidávají duchu osten k jednání, a více k tomu otvírají pole. Krajiny ale za Tatrami, rozkládající se v rovinách jako moře rozvlněných a nepřehledných, vůbec úrodných, ne písečnatých, zavlažovaných a mnohonásobně prostoupených i proudy bystrými i řekami vážně se valícími, ku poledni právě rozkošný oblek jižního podnebí přibírajících, otevřené i silnému působení mocí přirozených, jako slunce i větrů atd., v celku ale neškodnému, ve vábivém i bujném rozživotnění a v ohromnosti své zapalují mocně obrazotvornost, vlévají do duše tužbu rozčilenou i nekonečnou a otvírají pole k dějům odvážným i mohútným. Jen dále k severu oblékají na sebe roviny tyto ráz jednostrannosti a pošmournosti severní, což se i poznati dává v básnických útvorech severnějších těch krajů, které v celku méně si zahrávají s přírodou, již chudší a chladnější, následovně jeví méně pestré barvitosti a jsou pošmournější.

K utvoření se konečně básnictví tohoto, takového jako jest, dopomáhal také značně i sám způsob života našich předků. Známo jest z písem cizích spisovatelů, a přesvědčujeme se o tom ještě i dnes na mnohých stranách ve Slovanstvu, že předkové naši nebydleli hromadně v jednom místě, než rozptýleně a osobitně, což i podnes ještě, kde se to jen zachovávati může, s oblibou jakousi národ náš zachovává. V poli stojí dům osamělý, v něm žije rodina časy své, v této ale osamělosti člověk otočen samou přírodou, s kterou od začátku spolu žije a krom které málo jiného obcování má, obracovati se k ní přinucen bývá; s jiné strany zase potřebou se mu stává touliti se tím srdečněji k rodině, jenž mu jest samojediným lidským družstvem v samotnosti této. V dlouhém spolu přebývání člověk na přírodu zvykne, oni si takořka vzájemně porozumějí, odkud i větší známost přírody u lidu našeho, i veliké jeho k ní lnutí pochází; v přírodě ale osamělé stojí mu jen jeho dům, příbytek rodiny, a odtud ve značné míře i ta u lidu našeho i v básnictví jeho ustavičná, neuhasná tužba po domě a rodině, i ta láska k tomu ve slovanských písních tak často zpomínanému a opěvanému „šírému poli.“

Ale přejděme již na samé pole básnictví našeho prostonárodního, široké a květnaté, vlnící se hned lukami a pahorky, hned se zahybující k domům, příbytkům rodin, hned sklánějící se k modrým horám, za které jen tužba nese a ne oko, a hned zas utajující se v hájích stinných a horách temných, otáčející hned jezera a řeky šumivé, a okrášlené hned bohatýry zádumčivě se po něm nesoucími, aneb ubíhajícími prudko do daleka.

Člověk slovanský, spojený s přírodou svazkem nerozlučitelným, obzírá se na ní ustavičně, nachází v ní položení duše své zobrazené, úkazy její béře za význam stavu svého i událostí jeho se týkajících, a příroda navzájem ponouká jej, aby jí i hnutím jejím zrozuměl, a zobrazil si na nich stav svůj i city své duše. V tomto spojení má se jeden ke druhému, a rozumějí si oba dobře i bez výrazných slov jako staří známí a přátelé. Spojení takovéto nachází se v písních slovanských vůbec, i uvádíme tu některé k dosvědčení toho.

Slovenské [1]:

Hory, hory, čierne hory,
Šak nad vami smutno stojí,
Sestra bratu hlavu myje,
Do vojny ho vypravuje;
Hoj braček mój premilený,
Kedy že ty prídeš z vojny?
Sestra moja premilená,
Prídi ty von po tri rána.
Prvé ráno von vyzrela,
Biele zore uvidela,
Hoj Bože mój premilený,
Už je brat mój pripravený;
Druhé ráno von vyzrela,
Červené zore videla,
Hoj Bože mój premilený,
Už je brat mój v prudkom ohni;
Tretie ráno von vyzrela,
Čierne zore uvidela,
Hoj Bože mój premilený,
Už je brat mój dorúbaný atd.

Hory tu smutkem zastřené dávají na znak žel sestry za milým do vojny odcházejícím bratrem, a zoře jí oznamuje po každékrát co se s ním stává v dalekosti. Aneb:

---

[1] Všecky tuto uváděné písně čerpány jsou ze sbírek dílem tištěných dílem rukopisních.

Zahučaly hory, zahučaly lesy,
Kam ste sa podely, moje mladé časy!
Moje mladé časy nezažily krásy,
Moje mladé leta nezažily sveta.
Mladosť moja mladosť, kam si sa podela,
Ako by som kameň do vody hodila;
Ešte sa ten kameň v tej vode obráti,
Ale moja mladosť viacej sa nevráti.

Hučení hor, jakoby vzdechnutí jejich žalostné, vyluzuje i ze srdce žalné zavzdychnutí, a že hučení brzo pomíjí i tam někde se tratí, zavzdychnutí to jest žel za uletlou minulostí. Tak v písni „Venček“ rozlučující se s milou nechává jí věneček, mající jí dávati na jevo, co se s ním stane:

Keď on bude zvädlý, to som dorúbaný,
A keď bude suchý, to som dostrielaný,
Keď sa nepremení, vedz že som ja zdravý atd.

Píseň „Beneš Hermanov“ v Rkp. Král. začíná hned:

Ai ty slunce, ai slunečko!
Ty-li si žalostivo,
Čemu ty svietiš na ny,
Na biedne ludi?

Jakoby i slunce kormoutiti se mělo nad skormoucenými; aneb v písni „Záboj, Slavoj, Luděk“:

Hučie divá řeka,
Vlna za vlnú sie válé,
Hučechu vši voi skok na skok,
Vše sie hnáše přes buřiucu řeku,
Vody uchvatichu mnostvie cuzích,
I přenesechu své zviesty na druhý břeh.

rozeznává řeka své známé i cizí; tyto uchvacuje a tamty přenáší na druhý břeh.

V písni „Opuštěná“:

Ach vy lesi, tmaví lesi,
Lesi Miletínstí!
Čemu vy sie zelenáte
V zimě letě rovno?

pozastavuje se nad tím, že zasmušilé (tmaví) lesy rovně se zelenají, i v zimě i v letě, a v smutku svém předce i tvář veselejší ukazují; ona žeby také ráda netruchlila tak těžce a ustavičně, ale rány její jsou hluboké, neb ztratila i otce i matku, i mládence jí vzali, a nemá ani sestry ani bratra.

V „Libušině soudu“:

Ai Vletavo, če mútíši vodu,
Če mútíši vodu strebropienu?
Za 2) tě lutá rozvlajáše búra,
Sesypavši tuču 3) šíra neba,
Oplakavši glavy gor zelených,
Vyplakavši 4) zlatopieskú glínu?
Kakobych jáz vody nemútila,
Kegdy se vadita rodná bratry,
Rodná bratry o dědiny otnie 5).
Vadita se kruto mezu sobú

— — — — —

Oba bratry, oba Klenovica
Roda stara Tetvy Popelova,
Jenže pride s pleky s Čechovými
V sěže žirne vlasti pres tri reky atd.

Vltava řeka na otázku, proč se kalí a smutí, odpovídá, že pro rozepři dvou bratří rodných mezi sebou o dědictví, k čemuž tím větší příčinu má, an vadící se bratři pocházejí ze starého rodu Tetvy Popelova, jenž se samým praotcem Čechem přitáhl do těchto úrodných krajů; při tom ale všem jeden z bratří, jak to z písně dále vysvitá, zradu kuje na tuto vlast a na své, chtěje, aby se mezi nimi rozsoudilo vedlé práva cizího. Tu pověst o rozepři bratrské donáší na Vyšehrad také vlašťovka, kde „běduje i naríkaje mutno“, a tam rozumějí jejímu naříkání.

Rusínská:

Šumyt, šumyt dubrovońka,
Tužyt, tužyt divčynońka,
Tužyt, tužyt i dumaje
Na nedolu 6) narikaje:
Ach nedolo, vsim nemyla,
Čomžes mene ne vtopyla?
Lučše bulo utopyty,
Niž z mylenkim rozlučyty atd.

Bulharská:

Ojle goro zelena!
Što si goro povehnala 7),
Povehnala, posehnala 8)?
Dəli te je, goro, slana uznobila 9)?
Jeli te je, goro, paržar oparžilo 10)?
Nito me je slana oznobila,

---

2) zda. 3) oblaky. 4) vypláknuvši. 5) otcovské. 6) zlý stav, položení, osud. 7) uvadla. 8) uschla. 9) mráz popálil. 10) parno opálilo.

Nito me je paržar oparžilo,
Toku [11] mi je srce izgorelo:
Včera projdoha tri sindžira robe [12]:
Prvi sindžir se mladi devoci Grekińki,
Katri [13] ideha i plačaha:
De je naše bogastvo?
Vtori [14] sindžir se crnooki Vlachińki,
Ideha i plačaha: Milito Vlaški žltici [15].
Trecija se mladi nevesti Bulgarski,
Ideha i plačaha: Miloto naše otečestvo,
Milite naši maški dećica!

Zvadla tedy a uschla hora nad želem Řekyň i Vlašek, plačících nad ztrátou svého majetku, a nad litostí Bulharek, hořekujících nad svou vlastí a svými dítkami.

Hnutí a úkazy přírody zvěstují také neomylně pravdy a věci budoucí.

Slovenská: Zaspievalo ptáča na kosodrevine:
Čo komu súdené, to ho ver neminie.

Tak též: Leteli havrani, leteli nad nami:
Pane večný Bože, čo to bude s nami!

Havrani jsou v názoru slovanském ptáci zvláště vědoucí a věštící.

Jasné hviezdičky svieťa, už moje húsky letia,
Letia mi z druhej strany, s dobrými novinami.

V hrdinském zpěvu „Slovo o plku Igorevie“:

»Div kličet vrchu dreva«.

Div, potvora, prorokuje křikem svým neštěstí, a ve všech našich písních potkání koně rovně neštěstí značí atd. S názorem tímto v přírodu ve spojení stojí v náboženství pohanském předků našich všeobecně platné hádání z úkazů přírody, které ani dnes ještě u lidu našeho docela nevyhynulo. I z obyčejných, hlavně ale neobyčejnějších přirozených událostí hádají se i dnes ještě věci budoucí. Tak rovněž i ze snů.

Ruská: Večer to mne, matuška, malym malo spalos' [16],
Kak privideľas' mne, matuška, kruta gora vo sne,
Čto na krutoj gorie biel goriuč kameň ležit,
A na kamne vyrostal čast rakitovoj kust [17].
Kak na kustikie sidit ptica mlad sizoj orel,

---

[11] ale. [12] tři koupě otroků. [13] které. [14] druhý. [15] dukáty.
[16] zadřímalo se mi. [17] keř.

Vo kogtiach [18] svojich on deržit černa vorona,
Čto rozgovorit rodnaja jeja matuška:
Ty ditia moje, ditia miloje,
Ja tebie ditia son etot razsužu:
Čto kruta gora, to kamenna Moskva,
Biel goriuč kameň, to naš Kreml’ gorod,
A rakitov kust, to kremlevskoj dvorec,
Sizoj orel, to naš baťuška [19] pravoslavnyj Car’,
A černoj voron, to Švedskoj korol;
Pobiedit [20] naš gosudar zemlju švedskuju,
I samova korolja vo polon [21] vozmet.

A takto v přemnohých písních slovanských. Nejenom však zvěstuje a znaky dává příroda, leč člověk slovanský i obcuje s ní jako se živou a rozumnou, a ona s ním na vzájem, cítíc, radujíc se, trpíc a hynouc s ním i spolu v neštěstí.

Slovenská: Keď sme sa my s milým rozlučovať mali,
Aj tá zem plakala, čo sme na nej stáli;
Keď sme sa lúčili pod zeleným stromom,
Tie ptáčky plakaly, čo sedely na ňom.

Aneb: Skala milá skala, čo si neplakala?
Keď som sa s mým milým rozlučovať mala atd.

V šírom poli hruška stojí,
Pod tou hruškou tábor leží,
Všeským pánom kone hrali,
Len milého smutne stojí,
Hore, hore koník vraný
Pod ten kaštiel murovaný,
Tam budeš mať stajeň teplú,
Ja budem mať pannu peknú.
Netreba mne stajeň teplá,
Ani tebe panna pekná,
Keď ty budeš jesti, piti,
Mne nemá kdo dati žrati,
Keď ty budeš spať vo zlate,
Ja budem stáť v hnoji v blate,
Keď ty budeš z tanierika,
A mne dajú do rebríka,
Keď ty budeš z pohárika,
A mne dajú do škopíka.
Ej koníčku sivovraný,
Čo si taký nahnevaný?
Či ťa ťáží tá zbroj moja,
Či šablička ocelová?
Neťáží mňa tá zbroj tvoja,
Ani šabla ocelová,
Leš ma ťážia tvé ostrožky,
Čo pichajú moje bočky,
Kde ma kolvek popichajú,
Všade krvou zalievajú,
Ta ma vyveď na trávniček,
Vezmi so mňa kantáriček [22],
Nech ma straky, vrany zedia,
Mrcha [23] pánom na znamenia.

Podobná této jest i rusínská i srbská.

Rusínská: Dub na duba pochylyv sia,
Konyk na kozaka zasmutyv sia;

---

[18] v pazourech. [19] otec. [20] přemůže. [21] plen, kořist. [22] uzdu.
[23] zlým.

Oj koniu, mij koniu smutny, nevesely,
Čom ty do mene, koniu, ne hovoryš?
Čy ti dokučylo [24] sedlo moje,
Čy ti dokučyla zbroja moja,
Čy ja ti dokučyv, kozak molodeńki?
Ni mia dokučylo sedlo tvoje,
Ni mia dokučyla zbroja tvoja,
Ni ty mia dokučyv, kozak molodeńki,
No my dokučyla korčma tvoja:
Aj kuda jideš, korčmy ne mynaješ,
A kuda chodyš — jiš, piješ, hulaješ,
A o mene voroń konia tvojho taj nedbaješ,
A do hory jideš, pidtynaješ,
A jak z hory jideš, ne strymaješ;
Čerez luhy jideš, nepopasaješ,
Čerez dunaj jideš, ne napovaješ.

Srbská:

Konj junaka ostavio
Na zlu mestu u Kosovu,
Junak konju govorio:
Oj konjicu, dobro moje!
Zašto mene ti ostavi
Na zlu mestu u Kosovu?
Šta je tebi dodijalo [25],
Ili ti je dodijalo
Bojno sedlo mišmirovo?
Ili ti je dodijala
Težka uzda izkitjena?
Ili su ti dodijali
Česti puti na daleko? —
Konj junaku govorio:
Ni je meni dodijalo
Bojno sedlo mišmirovo,
Niti mi je dodijala
Težka uzda izkitjena,
Niti su mi dodijali
Česti puti na daleko,
Veće su mi dodijali
Česti puti u meanu [26];
Mene svežeš za meanu,
A ti ideš u meanu,
U meani tri devojke,
Ti se igraš s devojkama,
A ja konic žedan [27], gladan,
Kopam zemlju do kolena,
Grizem travu do korena,
Pijem vodu sa kamena.

Podivení vzbuzuje tato podobnost slovenské, rusínské a srbské písně.

V jiné zas srbské okovává milá koně, a to stříbrem a olovem, a slibuje mu, že jestli věc svou dobře vykonají, i jí i jemu že bude dobře, on že dostane dobrou potravu a za náhradu ještě

»Dan da jedeš a dva da se igraš«,

jestli jim ale věc zle vypadne, že jeho potrava bude hořká a k tomu

»Dan da jedeš a dva da boluješ«.

---

[24] znechutilo. [25] znechutilo. [26] hospodu. [27] žíznivý.

Dívka v rozhovoru s rybou.

Srbská:

Dievojka siedi kraj mora,
Pak sama sebi govori:
Ach mili Bože i dragi!
Ima l' što šire od mora?
Ima l' što duže od polja?
Ima l' što brže od konja?
Ima l' što sladje od meda?
Ima l' što draže od brata?

Govori ríba iz vode:
Dievojka, luda budalo[28]!
Šire je nebo od mora,
Duže je more od polja,
Brže su oči od konja,
Sladji je sečer[29] od meda,
Draži je dragi od brata.

Rusínská:

Syvyj koniu, syvyj koniu,
Ščo ty zadumav sia?
Nemaš moji divčynońki,
Ščo ja v ni kochav sia.
Syvyj koniu, syvyj koniu,
Naidž sia obroku;
Poženem sia za divčyno'
U zemlu hlboku.

Syvyj koniu, syvyj koniu,
Tiažko na tia bude,
Pojidemo razom z vitrom,
Popasu ne bude.
Bihaj koniu, bihaj koniu,
Bo vže večerije;
Oj tam sedyt moja mila,
De z lisa zorije,
Vydžu milu, vydžu lubku,
Dyvyt sia v vikonce;
Choť jak temno, choť ne vidno,
Śvityt sia jak sonce.

Kůň nad zabitým Kozákem smutí i sám hyne v žalu.

Rusínská:

Oj try lita, try nedily,
Jak Kozaka v lisi vbyly[30];
Pid javorom zeleneńkim,
Ležyt Kozak molodeńki;
Na nim tilo počornilo,
A vid[31] vitru strupišilo[32],
Nad nim konyk zažuryv sia[33],
Po kolina v zemlu vbyv sia.
Ne stij koniu nado mnoju,
Vydžužbo ja ščyrost[34] tvoju,
Bihaj koniu dorohoju,
Vdar v vorota holovoju.
Oj vyjde brat, utišyt sia;
Vyjde maty, zasmytyt sia:
Oj deś koniu pana skinuv,
Može tvij pan v vijni zhynuv?
Za mnoj Turki nadihnaly,
Pana moho z mene znialy;
Oj cyt, maty, ne žury sia,
Oj vže tvij syn oženyv sia,
Vzav vin sobi za žinočku
Zelenyju muravočku[35];
Vozmy, maty, pisku žmeniu[36],
Posij jeho na kameniu,
Jak toj, maty, pisok zyjde,
Vtody tvij syn z vijny pryjde.

Podobného obsahu.

Rusínská:
Umer Kozak, umer Kozak i Kozačka mova,
A lešyv sia kiń vorony i jasnaja zbroja.
Oj zyjšly sia kozačeńki do jednoji chaty,

---

[28] šílená. [29] cukr. [30] zabili. [31] od. [32] ztrupělo. [33] rozžalil se. [34] srdečnost. [35] pažit. [36] hrst.

Vziely radu kozačkoju, komu konia daty.
Sotnykovy konia daty, hetmanovi zbroju,
Šob pozvolyv pochovaty Kozaka z strilboju.
Tilo vezut, konia vedut, kiń holovku klonyt,
A divčina za Kozakom bily ručki lomyt atd.

Moravská:

Pod Slavkovem pod tú horú
Rozstavil Rus svú armádu,
Minulého dňa druhého
Pobil Francús Rusa mnoho.
Minulého dňa třetího,
Ptal se jeden na druhého.
Neviděls-li bratra mého?
Ptali se jeden druhého.
Tvůj bratříček už tam leží,
Krev mu z obú bokú beží,
Vraný kůň stojí u něho,
Hrabe nožkú, lituje ho,
Že už pozbyl pána svého,
Co mu dával oves, seno.

I v písních srbských Šarac, věrný kůň kraleviče Marka, předvídaje blízkou smrt pána svého, slzy roní.

V písni „Zbyhoň“ Rukop. Král. i junoša připravený o svou milou, i holub o holubici spolu se kormoutí a spolu drží, a junoša vysvobodiv milou ze zajetí, pouští i holubici z hradu na svobodu.

Ba pomáhajíť tvorové životní lidem dobrovolně v jejich pracích a jejich vůli vykonávají.

Rusínská:

Tam na horojci try panienojci
Jačmin žnut:
Hej mylyj že Bože! ktož im dopomože?
Nevyžnut!
Sonieńko nyśko, večerejko blyśko,
Nevyžnut.
Ptašeńki litajut, snopojki znašajut,
Neznesut;
Hej milyj že Bože! ktož im dopomože?
Neznesut!
Sonieńko nyśko, večerejko blyśko,
Neznesut.
Syvy s okolejko kopojki skladaje,
Nezložyt.
Hej mylyj že Bože! ktož mu dopomože?
Nezložyt.
Sonieńko nyśko, večerejko blyśko,
Nezložyt.
Zazulajka kuje, kopojki rachuje,
Nezlyčyt [37];
Hej mylyj že Bože! ktož jej dopomože?
Nezlyčyt!
Sonieńko nyśko, večerejko blyśko,
Nezlyčyt.

---

[37] nespočítá.

V pověstech našich, zvlášť cestovatelům, jdoucím ve jmenu božím vykonati lidem službu prospěšnou, bohomilou, pomáhají tvorové rozliční: koně, ryby, a přitovaryšují se jim v horách na cestě myšky, zajíci, medvědi, lvové atd., prosíce sami, aby je cestovatel s sebou vzal, „nebo že mu budou na dobré pomoci.“

Rusínská:

Oj iz za hory za zelenoji
Vychodytže nam čorna chmaroňka,
Ale ne je to čorna chmaroňka,
Ale no je to naperedoveć [38],
Naperedoveć krasnyj molodeć.
Zaperezav sie [39] čornou ožynou [40],
Za tou ožynou ta try truboňky:
Perša truboňka, ta rohovaja,
Druha truboňka, ta zolotaja,
Treta truboňka, ta žubrovaja.
Ta jak zatrubyt ta v rohovoju:
Ta vraduje sie vsia zvir u poly;
Ta jak zatrubyt ta v zolotoju:
Ta vraduje sie vsia ryba v mory,
Ta jak zatrubyt ta v žubrovoju:
To vraduje sie veś myr na zemly.

Rusínská:

Vyjdy Hanuneňko molodeňkaja,
Podyvy sia vsiudeneňko:
Čy ne stvit tvij bateňko [41]
U kotroho porožejka?
Oj znajuž, bo ja znaju,
Že batejka ne maju,
Pišlu voronu v čužu storonu
Po svoju rodynojku,
Pišlu zazulu v seruju zemlu
Po svojeho batejka.
Vorona letyt, visty prynosyt [42]
Lude tu rodynojka;
Zazula letyt, visty prynosyt,
Nebude tu tvij batejko atd.

Obcování toto děje se v prostonárodním básnictví slovanském nejen se životními tvory, ale i s hmotami neživotními, které také zároveň oněm ke službě se lidem podávají. V písni ***slovinské*** v Krajinsku zpívané žena Vida, dajíc se odvésti od zámořce do Španielska za kojnou ku královiči Španielskému, a opustíc doma muže a nemocné dítě, takto se potom v dálce bolestí přemožena domáhá za mužem a dítětem.

Vida z jutrej je zgodej ustala,
Zgodej ustala, per [43] okni stala,
Góri pride to rómeno sónce,
Tak je rekla sóncu lépa Vida:

---

[38] vůdce. [39] opásal se. [40] sítí. [41] otec. [42] věsti, zprávy. [43] při.

Kaj [44] te prašam, ti rómeno sónce?
Kaj detéce moje boljno dela?
Sónce pravi: Kaj bó zdej delalo!
Rano zdej so svéčo deržali [45],
Tvoj star móž pa se po morji vozi,
Se po morji vozi, tebe iše [46],
In [47] se po tebi, Vida, milo joka [48]. —
Takrat še bolj se je zajokala,
Béle róke sirota je lomila,
I zvećer je spet per okni stala.
Gori pride ta presvitla luna!
Kaj te prašam, ti presvitla luna!
Kaj détéce moje boljno dela?
Luna pravi: Kaj bol zdej delalo!
Ravno zdej só ti ga zakopali;
Tvoj star oće se po morji vozi,
Se po morji vozi, tebe iše,
In se po tebi, Vida, milo joka atd.

V pověstech našich podobně cestovatelům po dobré práci jdoucím jsou ku pomoci i řeky, i větry, i stromy, i lávky atd.

S touto tak oblíbenou přírodou a s jejími předměty, když aneb hynou, aneb když se má s nimi buď na čas, buď na věky rozloučiti, nemůže to jen přebolestně přicházeti duši slovanské.

Slovenská:

Zoťali brezu, už ju vezú,
Už na ňu chlapci nepolezú.
Už sa tá breza vyvalila,
Čo vela [49] ludí ochladila.
Ej ochladila, kým hor stála,
Kým ju sekera nezoťala.
Už sa tá breza nezelená,
Už je i z tade odvezená.
Plakali chlapci i dievčatá,
Že je tá breza už zoťatá.

Slovenská:

Ej škoda Bože Šáriša!
Že ho podmývá Torisa!

Slovenská:

Ej lúčka, lúčka, lúčka zelená!
Kdo ťa bude lúčka kosiť,
Keď ja budem šablu nosiť,
Ej lúčka, lúčka, lúčka zelená!
Ej hora, hora, hora zelená!
Kdo ťa bude hora rúbať,
Keď ja budem maširuvať,
Ej hora, hora, hora zelená! atd.

Slovinská z Krajinska. Junák dívku Jerici, jak se z obsahu písně zavírati dá svou sestru, upadlou do zajetí tureckého, vysvobozuje a domů na koníku donáší, a odevzdav ji vchází do zahrady:

Milo njemu se stori [50],
On na vert [51] gre [52] zeleni,
Tam oterga jabelko,
Prav rudeće jabelko,

---

[44] co. [45] ráno mu slavnost drželi, t. j. pohřební. [46] hledá. [47] a. [48] běduje. [49] mnoho. [50] milo se mu udělá. [51] zahradu. [52] jde.

In tako le govori,
Ko ta sad v rókach derži:
Jablan, jablan, jablanca!
Bôdi srěčno ti doma!
Ko sim jes še pobić biu
Tebe sim skerbno sadiu! —
Spet se milo mu stori,
Potok solz mu gre z oči:
Se na konjiča zavhiti,
In na Dunaj odleti,
Ter tako še govori:
Jes cesarja služiu bôm
Věčno pustin ljubi dom.

Moravská:

Proč, kalino, proč nerodíš,
A zdali se sucha bojíš? —
Co bych se já sucha bála,
Šak jsem jinda rodívala.
Šak jsem jinda rodívala
Červenýma kalinama.
Vršky ptáci obzobali,
Spodek chlapci oblámali,
Vršky ptáci na hnízdečka,
Spodky chlapci na pérečka.
Panny sobě na voničky,
Malým dětom na ručičky.

Ruská:

V polie lebeduška klikala,
Vo teremie [53] Chavroniuška plakala,
Bog sudi rodimavo batiušku
Molodu v čuži ljudi otdajet!
Ostajetsia zelen sad bez menia,
Zavianut [54] vsie cvietočki vo sadu:
Aleńkij moj, bieleńkij cvietok,
Golubyj, lazurevyj vasiljok.
Nakažu svojemu batiuškie rodnomu:
Vstavaj ty, moj batiuško, raneńko,
Polivaj vsie cvietiki časteńko,
Utrennoj, večernej zareju.

I v smrti ještě žádá si býti okrášlen dary přírody.

Slovenská:

Odkážte mojej milence,
Nech mi odošle dva vence,
V zelenom budem viseti.
V ružovom budom ležati atd.

Ale ani po smrti nepřetrhuje se obcování s ní.

Rusínská:

Tam na hori stojit javir, javir zeleneńki.
Zahybaje [55] na čužyni Kozak molodeńki:
Zahybaju, zahybaju, pryjde čas vmeraty,
Prošu tebe, moja myla, daj matyńci znaty. —
Pryjšla maty, pryjšla maty, pryjšla matinočka,
Obernula bile lyce naprotiv synočka:
Oto vydyš, mij synočku, moje lube dytia,
Nesluchaveš otcia, matki, takie tvoje žytia. —
Prošu maty, prošu maty, krasno pochovaty,

---

[53] komoře. [54] uvadnou. [55] hyne.

Ščoby v dzvony zadzvonyty, v orhany zahraty;
Nechže mene nechovajut [56] ni popy ni diaki.
Ino mia naj pochovajut ukraiński Kozaki.
Sypte bratia, sypte bratia, vysoku mohylu,
Nechaj každy o tom znaje, ščo z kochania hynu;
Posadit my, moji sestry v holovach kalynu,
Nechaj každý o tom znaje, ščo z kochania hynu;
Budut ptaški prilitaty, kalynońku jisty,
Budut meni prynosyty vid myloji visty.

V tomto se zakládá ta veliká náklonnost lidu našeho k tak řečeným pohřebním veršům, v kterých se dává do ust zesnulým loučení od svých milých, a při této vše oživující obrazotvornosti národa našeho není ani divu, že obecný lid náš věří v obcování se zemřelými i v duchy. V Čechách v některých krajích věří lid obecný, že kdo poslední na hřbitov vynešen byl, stojí tam na stráži do příchodu jiného.

Netoliko však na ponuknutí lidí obcuje s nimi přirozenstvo, než i samy o sobě tvorové neosobní a hmoty neživotní osobnost na se berou, jedni s druhými obcují, cítí, v nehodách spolu touží, v dobrých příhodách se veselí, a vůbec v způsobě tvorů rozumných jednají.

Slovenská:

Hora, hora, biela hora,
Na tej hore biela skala,
Na tej skale holub sedí,
Blíži sa mu strelec mladý.

Ach ty střelec, nestrielaj ma,
Malý osoh [57] vezmeš zo mňa.

Nožičky mi zmeravely [58],
Kriedelka mi opršaly.

Krev mi v žilách zmedenela,
Uschly všetky kosti tela,
Smútok zomdlel všetkú silu,
Bo som stratil moju milú.

Slovenská:

Ej javor, javor zelený.
Čo si tak smutný v jeseni? —
Ako bych nemal smutný byt',
Keď spadol so mňa kvet i list.

V Rukop. Kralodv. „Zezhulice“:

V širém poli dubec stojí,
Na dubci zezhulice,
Zakukáše, zaplakáše,
Že nenié vezdy jaro atd.

Rusínská:

Zakladav sia orel z konem,
A za tyi krynyčenki [59]:

Oj čy skorijš ty dobižyš
Meni krylcia povtynaješ? —

---

[56] nepochovávají. [57] užitek. [58] zkřehly. [59] studničky.

Oj ty skorijš ta doletyš
Meni nohy povtynaješ?
Oj kiń bižyt — zemla dryžyt 60),
Orel letit — piro dzvenit;
Oj kiń bižyt — vše jaramy 61),
Orel letyt — vše luhamy,
Kiń do vody prybihaje,
Orla brata vyhladaje:
Orel letyt i ne śmyje,
Konia brata nepiznaje:
Daruj, koniu, kryle̋čkamy,
A chto chodyt nižečkamy.

Rusínská:

Oj v luzi bereza stojala,
A na berezi zazula kovala,
Pytala sia zazula berezy:
Oj berezeńko, čom ty ne zelena? —
Oj jak ja maju zelena buty,
Koly 62) pido mnoju Tatary stojaly,
Mečami bile obtynaly,
A jasneńkiji ohni rozkladaly,
Kryničnoj vody dostavaly,
Kryštalevy flaški nalyvaly,
Samborivci šapočki znosyly,
Taj hultaja žyvcem 63) na pal vbyly.

Rusínská. Na začátku písně vystoupí dívka na horu, a tam truchlí pro svého milého, pro svého sokoloňka, již mohylou pokrytého. Mohyla potom vystupuje v písni:

Hej v polu mohyla z vitrom hovoryla:
Hej povij ty vítre, hej povij bujneńki,
Ščobym sia zminyla.
I viter ne vije, sonce dopikaje,
Hej ta jeno mene divča jak kalyna,
Kvitom prykryvaje.
Kvitom prykryvaje i rosyt slozami:
Mylyj v toj mohyli, kvity na mohyli,
Taj ja budu z vamy.

I ptáku svoboda nejmilejší.

Slovinská v Štýrsku:

Vtica poje v zelenej naranči,
Njo si gleda mlada gospa 64) z grada.
Hodi vtica k meni u beli grad!
Pri meni boš drobni džündž zobala.
Džündž zobala farazino pila,
Per kraljiči mladem boš sedela.
Boš sedela pesnice mu pela.
Nečem, nečem mlada gospa k tebi!
Ti bi mene v beli grad zaperla.

---

60) třese se. 61) údolími. 62) když. 63) za živá. 64) paní.

Raj [65] odletim si ja v lóg [66] zeleni,
Se nazoblem rómene pšeničke,
Se napijem lépe frišne vode,
No zapojem z moje drage vole.

Srbská. Slavík touží jen za hájem, neboť jenom tam může dobře zpívati.

Lepo peva slavujak
U zelenoj šumici [67],
U zelenoj šumici
Na tananoj grančici [68].
Otud idu tri lovca,
Da streljaju slavuja,
On se njima molio:
Nemojte me streljati,
Nemojte me streljati,
Ja ću vama pevati
U zelenoj baščici [69]
Na rumenoj ružici.

Uvatiše tri lovca
I odneše slavuja,
Metnuše ga u dvore,
Da im drage veseli [70],
Neće slavuj da peva,
Nego oće da jadi [71].
Odneše ga tri lovca
I pustiše u luge.
Stade slavuj pevati:
Težko drugu bez druga,
Težko drugu bez druga,
I slavuju bez luga.

Srbská:

Dva se draga na livadi [72] ljube,
Oni misle, niko ich nevidi;
Al' njich gleda zelena livada
Pa kazuje stadu bijelome,
Stado kaza svojemu pastiru,
Pastir kaza na putu putniku,
Putnik kaza na vodi vozaru,
Vozar kaza orachovoj ladji,
Ladja kaza studenoj vodici,

A vodica dievojačkoj majci,
Ljuto kune [73] lijepa dievojka:
O livado, ne zelenila se!
Bjelo stado, poklali te vuci!
A pastiru, posiekli te Turci!
A putniče, noge t' usanule [74]!
A vozaru, voda t' odnijela!
Laka ladjo, vatra t' izgorela!
A vodice, ti ga usanula!

Maloruská:

Išov, pereišov mesiac po nebu,
Da striev sa miesiac z jasnoj zareju:
Oj zoria, zoria! De v Boga bula!
De v Boga bula, de maješ stati? —
De maju stati? U pana Ivana,
U pana Ivana da na jego dvorie,
Da na jego dvorie, da u jego chatie.
A u jego chatie da dvie radosti:
Peršaja radost — syna ženiti,
A druga radost — dočku oddavati;
Syna ženiti — molodca Kominka,
Dočku oddavati — molodu Nastasiu.
Buvaj že zdorov molodče,

---

[65] raději. [66] luh. [67] háji. [68] větvi. [69] zahradě. [70] aby bavil jejich milé. [71] běduje. [72] louce. [73] zlořečí. [74] aby vyschly.

Da ne sam s soboju — s otcem, s materiu!
I z milym Bogom, i zo vsiem rodom,
Isusom Christom, sviatým Božestvom!

Sem padají i svatby zvířat. Obrazotvornost slovanská zvířata i v tom zosobňuje, že se rozličným mezi sebou dává ženit a svatbu strojit, při které se rozliční vážní hosté shromažďují, a podlé obyčeje lidského se i baví i tancují. Zahrává si v tomto ohledu obrazotvornost slovanská se zvířaty hlavně směšnosti a žertu k vůli, jenž, v tomto způsobě přikrojíc vážné na chatrné, velice jest po chuti národu našemu, zvláště u západních jeho kmenů Čechů i Slováků, u kterých i hlavně svatby tyto směšné nacházíme.

***Slovenská*:**

Kosí zajac otavu,
Liška pohrabuje,
Komár kopy nakladá,
Muška potlačuje.
Komár k mušce prisedá,
Rádby sa ženiti,
Ovad boty obúva,
Rádby družbom byti.

Vzal si on za pytača
Nebohého vrabca,
Ktorý jeho otcovi
Dosial žito vracia.
Ona za oddavača
Mravca si pozvala,
A jeho sa radila
Či by zaň ísť mala atd.

Při svatbě samé:

Ovad jakožto družba
Všade predok viedol,
Pískal, výskal, tancoval,
Skákal ako vedel.
Potknul sa na komára,
Komár s ochotností
Bežal domov pre šablu
A tam nechal hostí.

Keď si šablu priniesol,
Zaťal do ovada,
Z toho bitka veliká
Stala sa i vada.
Naposledy komára
Ovad o zem pleštil,
Tak že dušu vypustil
A oči vytreštil atd.

A takovýchto písní slovenských jest více:

Keď komára ženili atd.
Kam že ideš, kam že ideš zajačko atd.
Vlk sa chtel ženiti, kázal namlúvati
Sebe kozu pannu atd.

***Česká*:**

Vlk se ženit chtěje,
Namluvenou maje
Kozu pannu choti atd.

A dále:

Kocour byl za družku,
Stál myši na službu
S zajícem mládencem,
Osel za pekaře,
A tchoř za kuchaře
S urozeným kancem atd.

Dále:

Když po jídle bylo,
Komu se líbilo
K tanci se chápali:
Mládenec zajíček
Činil bystrý skoček,
Dostal facalíček
Od panny družičky,
Překrásné lištičky,
Kteráž na něj brala;
Když se bystře točil
A proti ní bočil,
Hned mu věnec dala.

Chrt mu to záviděl,
Že krásnou pannu měl;
Jak po žrádle bude,
Chce do pole jíti,
Jeho pobídnouti
V kordy neb pistole.
Zajíc se mu ozval,
Huncvutem jej nazval,
Že se mu postaví,
Jakož poctivý je,
Že se bránit bude,
Záda své nastaví atd.

I jinou toho druhu píseň mají Češi:

Vímť já ptáčka jednoho,
Dudek se jmenuje,
Který se oženit chce,
Sojku brát si bude atd.

I Rusíni mají takovéto písně, jednu docela podobnou k slovenské:

Kosyl zajać otavu, lyška pohrabuje atd.

Druhou:

A ščygel dumaje, hromadu zberaje,
Ščo nemaje z kim meškaty zenyty sia maje atd.

V jiné zas vrabec jen z dobré vůle hostinu strojí.

Srbové nemají takovýchto vzácných svateb, ale mají ženění se slunce i měsíce. V jedné z takovýchto písní si slunce i měsíc jednu dívku namlouvají, dívka nechce jíti za slunce, že prý jest příliš palčivé, ale jde za měsíc:

Jer se mesec promjenjuje,
Ona ima svojte dosta:
Sve zvijezde za jetrve,
Prechodnicu drugaricu
A danicu zaovicu [75]).

A při takovýchto svatbách bývají k svatbě povoláni i pán Bůh i svatí apoštolové, i rozliční svatí, jmenovitě sv. Nikola a sv. Ilia, a dostávají obyčejně dary, na př. Bůh výšiny nebeské, sv. Ilia střely a hromy atd.

V starém názoru slovanském vidíme i měsíc i jitřenku představené co milého a milou, aneb jako u Srbů co bratra a sestru. U jižních Slovanů nacházíme je i v štítech, vyznamenávajících bez odporu lásku, též na Slovensku na starých věžích spatřuje se tento lásky symbol.

---

[75]) jetrev, zaovica (zelvice) = svekruše.

Konečně v básnictví našem i přirozené, bezhmotné moci a běh času oblékají se do roucha osobnosti, což se zvláště stává se snem v překrásných ukolébavých písních slovanských.

Rusínská:

Oj chodyt son kolo vikon [76]
A drymota kolo plota:
Pytaje sia Son drymoty:
De budemo nočovaty?
De chatońka tepleńkaja,
De dytońka maleńkaja.

Srbské:

Ninaj, ninaj, zlato moje!
Čuj, dje [77] mi te sanak zove,
San te ljubi i govori:
Ušikaj se drago moje....

Anebo:

San me mori, san me lomi,
Spavala bich ja;
Ali mene sanak neće
Nego Jova mog;
Čuvaj, sanko, Jova moga,
Čuvao vas Bog!

Aneb:

Sanak ide uz ulicu
Vodi Jova za ručicu;
Sanak Jovu govoraše:
Chodi, Jovo, u bešiku [78]
Da se sanka naspavamo,
I u jutru podranimo,
I vodice donesemo,
Našu majku odmienimo.

A v *rusínské* dohání člověk minulá léta na koních:

Zapriažu čotyry kony,
Kony voronyji,
Ta pijdu ja dohaniaty
Lita molodyji.

Oj dohnavže lita svoi
V kalynovim mosti:
Vernite sia lita moi
Choť do mene v hosti!

Litaž moji, lita moji,
Lita molodeńki,
Koly dola neščaslyva
Buďte koroteńki.

V uvedených posud ukázkách básnictví slovanského představuje se člověk ve vnitřním spojení s přírodou, anebo příroda se právě zosobňuje; než nachází se v básnictví našem také jen zevnitřní spojení s ní, ve kterém se city anebo příhody v písni obsažené ku přírodě, jejím úkazům a tvorům jen připodobňují a jedny s druhými srovnávnají pro větší názornost a obraznost v básnictví nevyhnutelně potřebnou. V této případnosti jest příroda více jen okrasou prostonárodního básnictví našeho, a i v takovémto způsobě probíhá je všude.

---

[76] oken. [77] kde. [78] kolébku.

Slovenská: Mesiačik svieti, hviezdy kolom neho,
Mój milý na koni, chlapci kolom neho. —

Aneb:

Veje vietor po doline,
Moja mladosť len tak hynie,
Len tak hynie, len tak hynie,
Jako lístok v bukovine. —

Aneb:

Hora, hora, vysoká si,
Moja milá ďaleko si,
Ďaleko si za horama,
Vädne láska medzi nama atd.

Aneb: Smutne slávik spieva v klietce ulapený,
Keď sa rozpomenie na hájik zelený:
Veru si i ja tak neveselo spievam,
Keď sa na predošlé časy rozpomínam.

Česká: „Záboj, Slavoj a Ludiek“ v Rkps. Kral.

S črna lesa vystupuje skála,
Na skálu vystúpi silný Záboj.
Obzíra krajiny na vše strany,
Zamúti sie ot krajin ote všech
I zastena plačem holubinym.

Tu černý les a nad ním vypínající se skála jen proto jsou uvedeny, aby i Zábojův žal a hněv nad utlačením vlasti i jeho v tomto hněvu a žalu po ní přebíhající oko docela živě se viděly.

Moravská: Hájičku zelený, už sem tě dohájil,
Galenečko 79) moja, už sem k vám dochodil,
Hájičku zelený, kdo tě hájit bude,
Galenečko moja, kdo k vám chodit bude atd.

Rusínská:

Dalaś mene, moja maty,
Za muž molodoju,
Jakby tuju konopelku
V vodu zelenoju;
Oj jak tiažko konopelci
Seri v vody hnyty,
Ješče tiažše molodyci
Na čužyni žyty atd.

V tomto způsobě jsou vůbec osnovány národní *polské* písně, tak řečené *krakoviaky*:

Miła mi ta strona, gdzie słonieczko wschodzi,
Lecz mi jeszcze milsza, gdzie kochanka chodzi.

Świeci miesiąc, świeci, między gwiazdeczkami,
Najmilsza mi moja między panienkami.

Gołąbica siwa, gołąbeczek siwszy,
A mój kochaneczek ze wszystkich najmilszy.

---

79) dívčina.

Teražniejsze chłopcy jak polne motyle,
Chociaž się pokocha, to tylko na chwilę atd.

Rusínská v způsobě krakoviaků:

Oj chlopčyno, chlopčynońko, takeš my myleńki,
Jako v liti pry dorozi javir zeleneńki.

Tuda lozy chylyly sia, kuda im pochylo,
Tuda očy chyvyly sia, kuda serciu milo.

Srbská. V písni se přeje mladoženichům štěstí a píseň končí:

Da b' ste dugo poživjeli!
I pošteni rod rodili!
I s rodom se podičili 80):
Kao pava 81) zlatnim perom,
A šenica ravnim poljem,
A lozica 82) biber-groždjem 83),
I pučina slanim morem;
Tako ś vama mila majka!

Píseň zvláště bohatýrská ruská „Slovo o plku Igorevie“ oplývá podobnými nápodobeními:

Bojan bo vieščij, ašce komu chotiaše piesni tvoriti, to rastiekašet sia mysliju po drevu; sierym vlkom po zemli, sizym orlom pod oblaky atd. — Jaroslavnin glas slyšit: zegciceju neznajem, rano kučet 84) atd.

Ruská:

Sredi dvora tri terema stojat,
V pervom teremu svietel miesiac,
V drugom teremu krasno solnce,
A v tretiem teremu častyja zviezdy;
Svietel miesiac — Petr, sudarj
Sviet Ivanovič
Krasno solnce — Anna Kirilovna,
Častyja zviezdy — to dieti ich atd.

Nápodobení takovéto, kterého vůbec, jak jsme řekli, ke znázornění předmětů svých píseň slovanská užívá, slouží jí předce při tom i k jiným účelům, ne jen ke zvláštnímu vyznačení a okrášlení svého předmětu, jako právě v uvedené písni ruské a v uvedené před tím písni rusínské:

Oj iz za hory za zelenoji
Vychodyt že nam čorna chmarońka,
Ale ne je to čorna chmarońka,
Ale no je to naperedoveć,
Naperedoveć krasnyj molodec atd.

v které již z daleka náčelník a „krasnyj molodec“ tak má padati do očí, jako oblak když nad horu vystupuje; než i v předmětech hlavně na cit a srdce působících anebo k dojímavému jeho rozčilení, nebo naopak ke zmírnění jeho, poznenáhlým ho na samu

---

80) vychloubali. 81) páv. 82) réva. 83) pepřnatým hroznem. 84) kuká.

věc připravováním, k odstranění překvapení. K hlubšímu a stálejšímu dojmu slouží na př. v písni „Jelen“ Rkps. Kralodv. uvádění v horách spolu i jelena i mládence:

Biehiáše jelen po horách,
Po vlasti poskakova,
Po horách, po dolinách
Krásná parohy nosi,
Krásnýma parohama
Hustý les proráže atd.
Aita junoše po horách chodíva,
Dolinami chodíva v luté boje,
Hrdú braň na sobie nosíva atd.
Ale Nenié již junoše v horách,
Podskoči naň zdie lstivo lutý vrah,
Uderi tiežným mlatem v prsi,
Aj tu leže, teplá krev
Za dušicú teče za otleslú.
Než ještě: Cháziéva jelen s krásnýma rohama,
Skáče na nožiciéch ručiéch,
Vzhóru v listié piená táhlé hrdlo,

a ten vždy upomíná, že: Nenié již junoše v horách!

Ke zmírnění dojmu jest na př. v srbské písni nápodobení:

Šta s' ono čuje na onoj strani?
Il' zvona zvone, il petli ⁽⁸⁵⁾ poju?
Nit' zvona zvone, nit' petli poju —

a nyní jen následuje, že to sestra v zajetí tureckém pláče a bratra prosí o její vysvobození:

Već sestra bratu svom poručuje ⁽⁸⁶⁾
Ja sam ti, brate, turska robinja,
Iskup me, brate, iz turskich ruku atd.

S nápodobením pro živé zobrazení obyčejně hned začíná píseň slovanská, často se ale v něm v celé písni pokračuje, hned s udáním významu, hned s jeho úplným zamlčením, v kterémžto případu povstávají písně jinotajné. S udáním významu na př.

slovenská: Zasadil som čerešničku v zime,
V tej nádeji, že sa ona príme.
Začala tá čerešnička pukať,
Začal šuhaj za dievčatky kukať;
Začala tá čerešnička kvitnúť,
Začal šuhaj za dievčatky lipnúť;
Začala tá čerešnička rodiť,
Začal šuhaj za dievčatky chodiť atd.

---

(85) kohouti. (86) oznamuje.

Se zamlčením významu:

Slovenská:
Kačena divoká letela z vysoka,
Šuhaj, dobrý strelec, strelil jej do boka,
Odstrelil jej krídlo i pravú nožičku,
Horko zaplakala, sadla na vodičku:
Milý mocný Bože! už som dolietala,
Už som moje milé deti dochovala;
Moje drobné deti na kamenci sedia,
Kalnú vodu pijú, drobný piesok jedia.

Každý ale vidí, že tu hořekuje utisknutá vdova nad svými sirotky. Aneb

slovenská:
Po zahrade chodila, rukama lomila:
Ach Bože mój, prebože! čo som urobila.
Vypustila som si ja sokola pre páva,
Išla bych ho ja hladať, neviem kde sedáva.
Sedáva on, sedáva na suseda dvore,
Tam je on uviazaný na hodbabnej šnore.
Tá hodbabná šnorečka, velice tenučká,
Vrezala sa mi ona do mého srdečka,
Vrezala sa, vrezala, viac sa nevyreže,
Už mi v mojej nemoci nikdo nespomóže.

Běduje tu opuštěná milá za milým, kterého láska jiné opoutala I v písni *srbské*:

Jelen propase smil [87] po zagorju,
Više ga tlači, neg' što ga pase atd.

se naskrze mládenec jako jelen představuje.

V bohatýrských zpěvech se toto napodobení stává i způsobem parabolickým. Krásný příklad toho je ve zpěvu „Záboj, Slavoj a Ludiek“, tam kde přednáší Záboj svým shromážděným podobenství o zemřelém otci, opuštěné od cizinců utlačené dědině a o dvou bratřích, jenž s pomocí jiných odrostlých bratrů pobili a vyhnali cizince a vrátili dědině její bývalou blaženost:

Otčík zaide k otcem,
Ostavi v diedinie dietky svoje
I svoje lubice, i nereče nikomu:
Batio, ty mluvi k niem oteckými slovy.
I priide cuzí usilno v diedinu,
I cuzími slovy zapovída atd.

V písních zas některých jest nakreslena předmětnost jen jako příležitost k upamatování se na milejší chvíle, po kterých srdce touží, na př. v české písni „Růže“ Rukop. Kralodv.

---

[87] zelím.

Aj ty růže, krásná růže!
Čemus ranně rozkvetla,
Rozkvetavší pomrzla,
Pomrzavši uvadla,
Uvadnuvši opadla?
Večer sem dlouho seděla,
Až kohouti zpívali,
Nic dočkati nemohla,
Třísky, loučky spálila.
Usnu a zdá mi se ve snu,
Jakoby mně ubohé
Na pravé ruce s prsta
Svlékl se zlatý prstének,
Smekl se drahý kamének.
Kamének sem nenašla,
Milého nedočkala.

Tak i v *ruské* písni k této velice podobné:

Ach ty sad li moj sadočik,
Sad, da zelenoje vinogradije!
K čemu ty rano sad razcvietaješ,
Razcvietavši sad zasychaješ,
Zemlju listijem sad ustilaješ? atd.

v které milá dále truchlí, že jej pro milého sadila, ale že již usychá, i slavík že jej již opouští, i její milý že více k ní nepřichází.

Aneb jest takové nakreslení jen poznenáhlé připravování k tomu, co následovati má.

Slovenská:

Pozri Janko, pozri pole,
Čo tam vidíš, všetko tvoje.
Vidíš ty tam šibeničky,
Na ních sedia holubičky:
Kebych ja bol o tom vedel,
Že ja na ních viseť budem,
Bolbych jích dal vymalovať,
Striebrom, zlatom pozlacovať atd.

Začasté jest nakreslena předmětnost jen proto, aby se děj, jejž píseň opěvuje, názorněji představil. Ve zpěvu „Čestmír a Vlaslav“ Rukop. Kralodv.:

Stojá hory v pravo,
Stojá hory v levo,
I na ích vrcholi na vysokéj
Zírá jasné slunéčko.
Horami zdie otsud,
Horami tam otud
Tahú voje, bitvu v sobie nesú atd.

Začasté jest také představena předmětnost jen jako čistý názor, zanímající sám sebou mysl naši.

Slovenská:

Holubica sivá
Neurobí škody,
Sadne si na jarčok,
Napije sa vody.

Konečně ale i žádného spojení mezi předmětností a pomyslem v písni není, a zpívá se jen okamžité potřebě k vůli, aneb jen aby se pělo, a tu potom, aby jen rým vyšel, všelico se dohromady poplete. Takovéto písně beze všeho dalšího značení nacházejí se obzvláště mezi *polskými*, tak nazvanými *krakoviaky*, zpívanými hlavně, jako to známo, při tancích a plesích, kde tanečník začínající řad musí něco zazpívati, a to se po každém obratu od následujícího opakuje. Tím způsobem se všelicos pozpívá:

Po zielonym gaju skacze sobie sroczka,
Spodobały mi się u dzewczyny oczka.
Leciała, leciała przepióreczka płocha,
Niechaj ten nie żyje, co się we dwóch kocha.
Srokaty koniczek, cztéry biale nogi,
Kochaj mnie panienko, choć jestem ubogi.
Siwy konik, siwy, siwy, jabkowity,
Byłbym dawno mnichem, żeby nie kobiéty [88]) atd. —

I mezi slovenskými se nacházejí takovéto písně:

Z grúňa do doliny a z vršku do hory,
Kým dievča nevidím, nič mi je nie k vóli.
Horička horárom, sekera rubárom,
Moja frajerečka býva mi za Váhom. —

Červená biela fijalka,
Zanechala ma frajerka atd. —

Ještě kde se toto děje s účelem směšnosti, tam to má jistý smysl:

Čierna vlna na bielom baranci,
Kde že ideš, kučeravý Janči?

Ostatně nespojitost tato může i znakem býti hynoucího národního básnictví, kde již ten v písních našich podstatný svazek s přírodou přestává a jeho povědomí vždy více se tratí. Myslíme, že znak toho na sobě již nesou krakoviaky i nejedny slovenské písně. V písních východojižních Slovanů, pokud je známe, ještě se toho nenalezá.

V pantheismu indickém jsou zvláštní tvory a předměty přírodní, které se mu zdají zvláštnějším a dokonalejším zjevením božstva než jiné. I v prostonárodním básnictví slovanském některé předměty a tvory jsou nad jiné oblíbenější, a proto i začasté v něm zpomínané, zajisté jen proto, že něco na sobě mají, co mysl slovanskou vábí, jí lahodí a s povahou slovanskou vůbec nejlépe se shoduje. Takovíto oblíbenci Slovanův jsou na nebi: slunce, měsíc, hvězdy, dennice a oblaky, jmenovitě měsíc a dennice ve zvláštním, již výše zpomenutém vztahu; na zemi: číré pole, hora, háj pro svou samotnost a tichost, řeka, zvláště Dunaj, jenž se u Slovanů vůbec, což se nám i z historického ohledu památným býti zdá, zpomíná a opěvuje pro vážný, vznešený tok i hlubokost svou; mohyla vynikající výškou na rovinách zatatránských, se zádumčivou povahou Slovanů dobře se shodující, vítr uchvátivý a rychle probíhající kraje daleké; mezi bylinami a kvítím jsou jim hlavně milé: růže, fialka, lilie, Rusínům zvláště barvínek, u nich symbol naděje i lásky, a Rusínům i Rusům vasilek, Srbům smilje i bosilje, lozica, Slovákům a Rusínům routa; mezi stromovím lípa, javor, kalina, dub, Rusínům ještě k tomu lozina, jistý druh vrb, i jarabina, Rusům i Slovákům bříza, Čechům jalovec; mezi ptáky: sokol, holub, labuť, slavík, žežhule, o které se mezi Rusíny a Srby povídá, že to jest pro svoje veliké a neustálé naříkání nad bratrem v ptáka přetvořená sestra, dále kachna, a Srbům ještě k tomu páv, Rusínům i Rusům orel; mezi jinou zvěří jelen, a bojovníkům nade všecko milý kůň. I zevnitřní podoba vyznačená barvou není Slovanům jednostejná. Nejraději nebo nejčastěji zpomínané barvy v písních slovanských jsou: bílá, červená [89]), plavá, modrá, vůbec nebeská, jakéžto oči se nejčastěji zpomínají v písních našich, pak i zelená. Píseň *rusínská* barvy některé takto vysvětluje:

---

[88]) ženské.

Oj dubrovo, ta dubrovoňko!
Ty dobroho pana maješ,
Ščo sia v odnym roku
Troma barvy pryodyvaješ.
Odna barva zeleneňka,
Vsemu śvitu mileňka,
Druha barva žovteňka,
Vsemu śvitu sumneňka [90]),
Tretia barva bileňka,
Vsemu śvitu studeneňka.

Běh času a změny počasí, jak samo se rozumí, též nemohou zůstati bez velikého účinku na mysl slovanskou, s přírodou tak ouzce spojenou. Jaro vše obživující slaví se ve svých úkazech ovšem nejvíce v písních našich, a však i zvláštními slavnostmi. Tak na Slovensku i nyní ještě vynášejí Morenu, někdejší bohyni smrti i zimy, na počátku jara, obyčejně na smrtnou aneb květnou neděli, ze vsi, házejí ji do potoka a tak vyhánějí zimu, jdouce pak zpátkem zpívají že přinášejí jaro. A dítky slovenské, slyšíce první žežhuli, volají na ni s radostí: „Kukulienka! kde si bola, keď tá tuhá zima bola?“ aneb: „Daj Pán Boh slnca do nového hrnca.“ Léto má podobně své slavnosti, při začátku i na konci žní tak zvané obžinky, dožinky, výžinky, a začínající jeseň své obsívky, zažnivny atd. V jeseni se již loučí člověk s hájem a polem, a to jest smutno mysli našeho národa. Srbové v Dalmatsku, jdoucí na zimu se stádem svým s hor domů, teskní nad tím v písních, a rozlučujíce se s horou poslednikrát naslýchají ještě z dálky, zdali nepláče za odcházejícími Vila horská. I slovenský starý báča, opouštějící na zimu vrchy Tater, s lítostí si zapěje:

---

[89]) „Červená, biela fialka“ atd.; „Červený kantár, biely kôň“ atd.
[90]) smutná.

Ja som bača velmi starý,
Nedožijem do jari,
Nebudú mi kukučky kukať
Na tom mojom košiari.

Zima, jako nikoho nezahřeje, tak ani nemůže rozčiliti mysl našeho národa. Mlčí v ten čas i háj i pole. A však náš lid nahražuje si její ztuhlost tak nazvanými viečoryňkami, priadkami u všech Slovanů vůbec obyčejnými, v kterých i písně se zahlaholí, ale zvláště pověsti staré kol do kola jdou.

Ve přírodu konečně, s člověkem slovanským vždy a všudy nerozlučným svazkem sdruženou, může se v rozličném způsobě proměniti a přetvořiti i sám člověk podlé písní a pověstí slovanských. Jest toto pozůstatek prastarého a prvotního slovanského názoru na svět, v kterém, jak jsme již výše pověděli, jest člověk s přírodou jedno, ba celý vesmír jedno a to samé toliko v rozličných podobách, které se mohou proměňovati. Metamorphosy starého světa jsou též výtok toho samého názoru, prvotně v nejdávnější starověkosti všem indoevropským národům společného. Přetvořování toto v písních a pověstech slovanských stává se k tomu účeli, aby přetvořený mohl přijíti tam, kam již jako člověk přijíti nemůže, aby nebyl poznán od svých, ku kterým si v opravdivé podobě přijíti netroufá, anebo aby zůstal ukryt před nepřátelskou jej stíhající mocí.

Rusínská:

Hanuševa matynočka pered Bohom stojit,
Na ochrest ruki deržyt, Boha si prosyt:
Spusty mene Bože nad selo ⁹¹) chmarou,
A v selo dribnym doždžem, jasnym sońcem okońcem,
Najže ja si podyviu čy krasno ditia ubrano?
Ubrano jak paniatko, posadžene jak sierotytko ⁹²).

---

⁹¹) ves. ⁹²) sirotek.

Jiná: Dole [93] moja, dole, dež ty sia podyla,
Cy ty moja dole v mori utonula,
Cy s' dole v ohni zhorila?
Slyś [94] v mori vtonula, pryplyń k berežeńku;
Ale jeslyś dole v ohni pohoryla,
Žalby mojemu serdeńku.
Prijichaly svaty do našoji chaty,
Ta vže chotiat mene, mene molodeńku,
Za neluba za muž daty.
Mene maty dala, taj nakazyvala:
Ščoby ty u mene, moja ridnia [95] doniu [96],
Čerez sim [97] lit ne buvala [98].
Ja ne vyterpila, za rik priletila,
Perekinulam sia [99] v syvu zazuleńku,
V kalynovym haju sila [100],
Jak vziela kovaty [101], žalibno śpivaty,
Až sia vziely k zemli lisy kalynovi
Vid holosu rozlihaty.
Vyjšla moja maty, stala na porozi [102],
Prihadala sobi svoju ridniu dočku,
Oblijaty jeju slozy:
Jeslyś moja dočka, prošu tia do chaty,
Ale jeslyś syva ptaška zazuleńka,
Lety v zelen lis kovaty.

Ta samá píseň, než v jiném průběhu:

Dala maty dočku daleko vid sebe,
I zakazala ji ne buty za sim let u sebe,
A ja nesterpila, za rik pryletila,
Oj sila ja sy syvoju zazuloju
V vyšnevym sadočku;
Oj sila ja sy, taj stala kovaty,
Vyjšla stara maty, taj stala plakaty:
Oj ne kuj-že zazuleńko v vyšnevym sadočku,
Hejsi, hejsi zazuleńko v temnyj lis kovaty,
A ja molodeńka toho nesterpila,
Poletila do sestrońky, stala ju zhaniaty,
Hejsi, hejsi zazuleńko v temnyj lis kovaty.
Vyjšol do nej bratočok, z neju stal sia rozmavlaty:
Jeslyś syva zazuleńka — v temnyj lis kovaty!
A jesly-žes' moja sestra — prošu-ž' tia do chaty!
Oj vyjšol-že mij ridnyj bratońko i stal plakaty,
Oj prošu-ž' tia, ridna sestro, prošu-ž' tia do chaty!
Oj jak vzryla stara maty, stala plakaty,
Oj otvoryla dvery iz sini do chaty:

---

[93] dobrý stav. [94] jestlis. [95] rozená. [96] dcera. [97] sedm. [98] bydlela. [99] proměnila. [100] sedla. [101] kukati. [102] prahu.

Pryletila zazuleńka, tej povila: kuku!
Podaj, podaj moja maty myni teper ruku!
Oj jakeśmy stara maty, jakeśmy žyčlyva,
Ščoś ty myni moho vina [103] nikdy ne vžyčyla.
Mene muž zabuvaje: idy žono do bateńka,
Idy žono do matinky vino vidberaty!

Jiná: Ne syza zazuleńka v temnym luzi kovala,
Ne dribnaja ptaška v sadku ščebetala,
Sestra z bratom iz daleka rozmovlala,
Poklon posylala:
Bratyjku mij milyj,
Jak holubońko syzyj,
Pryjdy do mene z čužoj storony,
Potišy mene pry lychoj hodini.
Sestro moja ridneńka,
Jak holubka syzeńka!
Jak ja maju prybuvaty [104]
Tebe naviščaty?
Za temnymy za lisamy,
Za dalnymy za stepamy,
Za bystrymy za vodamy?
Čerez temnyj lis jasnym sokolom lety,
Čerez bystryi vody bilym lebedem plyvy,
Čerez stepy dalekji perepoločkom bižy,
A na moim, brate, podviri ty holubočkom pady,
Dobre slovo zahovory, moje serce syrotskieje zvesely atd.

Slovinská v Štýrsku:

Mlada Vida je proso plela:
Rano, rano med zorjami,
Kak od konca je perplela,
Ztepeno [105] je najšla roso [106].
Da bi Bog daj mojo bilo,
Kaj [107] nicoj [108] je tod hodilo.
Da do konca je perplela,
Si je najšla velko kačo [109].
Velko kačo zaglavačo.
Kačo je melo devet repov [110],
Na sakšem [111] repi devet klüčov.
Mimo je vlegla gladka steza,
Po stezi jaše [112] mlad študentič.
Hala, hala mlada Vido!
Vtergaj si ti drobno šibo [113],
Vtergaj si ti drobno šibo,
Ki za leto dni je zrasla. —
Mlada Vida vterga šibo,
Ko za leto dni je zrasla;
Z šiboj vujdre velko kačo,
Velko kačo zaglavačo.
Kak je lehko njo vujderla,
Z repa klüče njoj je zbila,
Kača pa se je zlilila,
V mlad'ga kralića spremenila.
Hala, hala mlada Vida!
Kaj si želila, si dobila;
Bila prosta si deklica [114],
Zdaj [115] pa svetla bós' kralica.

---

[103] věna. [104] dojíti. [105] pošlapanou. [106] rosu. [107] co. [108] nocí. [109] kachnu. [110] ocasy. [111] každém. [112] šel. [113] prut. [114] dívka. [115] nyní.

V jiné zas písni slovinské milý od žalu nad mrtvou milou zemírá, a když oba pochovají, jej proti východu, ji proti západu slunce, z jeho hrobu vyrůstá růže a z jejího bílá lilie, i rostou spolu až do nebe. — Do přírody však může býti přetvořen člověk v prostonárodním básnictví slovanském pro nějakou chybu v prchlivosti učiněnou anebo pro těžké hříchy, což se stává zakletím.

***Slovenská*:**

Dole pod Smolenským zámkom,
Pretekáva voda jarkom,
Keď hviezdičky vychádzajú,
Húsky sa tam kúpavajú.
Dve husičky, dve sestričky,
Zaklnuté od mamičky.
A keď ony vychádzajú,
Tak sa ony shovárajú:
Sestra s zlatýma kriedlama,
Už sú hviezdičky nad nama,
Plujme na dol po tom jarku,
Až k tomu našemu dvorku.
Mati sedí u lavičky,
Drobí kórky do vodičky,
Drobí kórky aj striedočku
Zlatým húskam do jaročku:
Sbierajte si moje deti
Čo vám drobi smutná mati.
Tak sa ony shovárajú
A milostne objímajú,
Na svú biedu nariekajú,
Svej mati sa zaželajú,
Až do šerého svitania,
Až do ptáčeho spievania.
Keď hviezdičky zapadajú,
Žalostne sa rozlúčajú,
Každà dáva svojej mati
Z kriedelenka pérek zlatý,
Z kriedelenka pérek zlatý,
Čo stojí za peniaz zlatý.

V jiné zase slovenské matka dceru svou, že jí pozdě s vodou chodila, zaklela aby zkamenĕla, a:

Krbla skamenela
Meravým kameňom,
Ana zdrevenela
Zeleným javorom.

Jdoucí okolo toho javora dva mládenci, hudebníci, zpozorovali, že ještě takového javora nenašli, zachtělo se jim tedy utnouti z něho na housličky, a tu:

Prvý raz zaťali,
Krev z neho ronila,
Hneď sa polakali,
Na zem popadali;
Druhý raz zaťali,
Slovo uslyšali:
Rúbajte, rúbajte,
Len srdce neraňte,
Ništ sa vy nebojte,
Ale si odtnite
Na jedny husličky,
Na druhé sláčiky,
Choďte, prehúdajte
Pred mej matky vráta:
Toto je tá panna
V javora zakliata,
Toto sú husličky
Z tej vašej Aničky,
A této sláčiky
Z téj pravej ručičky. —
Išli tí mládenci
Žalostne hrajúci.
Keď matka slyšala,
Na okno bežala:
Ach mládenci moji,
Choďte že preč, choďte,
A žial mi nerobte,
Však ho ja dosti mám,
Že Aničky nemám.

Srbská:

Rani [116] majka devet milih sinah,
Sve s preslice i desnice [117] ruke,
Svih je devet izženila majka,
A kad ich je izženila majka,
Stali sini govoriti majci:
Naša majka, naše poruganie,
Već da oće naša mila majka
Da otide u goru zelenu,
Da je uje kakvo kod zverinje. —
To začula mila stara majka,
Pa je njojzi [118] vrlo [119] žao bilo,
Pak uzima štaku [120] i pavlaku,
Pa otide u goru zelenu;
Za njom ne će nitko da izadje.
Doli jedna dva mlada vnuka:
Vrať se natrag, naša stara majko. —
Ne ktede [121] se natrag povratiti,
Susreo [122] je sveti Dimitrija,
Pa besedi sveti Dimitrija:
Vrať se natrag, mila stara majko. —
Stara majka sveca [123] poslušala.
Kad se ona natrag povratila,
Al kod kuće [124] devet milih sinah.
Devet sinah — devet kamenovah,
Devet snahah [125] — devet ladnih stenah,
Dva vnuka, dva zlatna goluba,
Oni lete od stene do stene.

Zakletí zvláště v našich pověstech přečasto se nachází, a tam i více o něm povíme.

Přírodní svět jest vždy jen jedna stránka, s kterou člověk činiti má, a třebas jakkóli obrazotvorností obživen byl, předce jeho družení se k člověku jest jen myslí tohoto zprostředkované, zdánlivé. Cokoliv by si člověk o něm představoval, do jakéhokoliv svazku a stýkání by s ním vstupoval: vždy jsou to jen představení jeho obrazotvornosti, pěkné a proto i k básnictví velice příhodné, nikdy ale skutečné a pravdivé. S čím by se koliv ku přírodnímu světu člověk obrátil, jakkoliv jej k soucitu vyzýval, nikdy on předce tomu nesrozumí a v citech těch nikdy se k němu neozve, poněvadž nemá ducha, kterým jen obrazotvornost prvotní a živá jej naplňuje. Potřebuje tedy člověk obcování i s jinou stranou světa, která cítí tak jako on, myslí jako on, ozvati se k němu může v citech rovných, a to výrazně a výslovně, a city a myšlénky své v stavu jest skutky projeviti, a toto obcování potřebuje zvláště člověk slovanský, tak cituplný, tak živý, tak slovný. Jen v tomto obcování významnosti a zajímavosti nabývá i ono zdánlivé obcování s čistě přirozeným světem, do kterého vlastně člověk zachází jen v citlivém překypění duše. Jiná tato stránka světa, duchaplná, jest človečenstvo, s kterým člověk hned do spojení vstupuje, jak mile s nejbližším sobě člověkem obcovati začíná. S človečenstvem co takovým arci žádnému člověku obcovati nelze, avšak je představuje každý jednotlivec ve svém způsobu. Skrz jednotlivce každý člověk spojuje se s človečenstvem vůbec, a jak se k těmto má, podlé toho se i vůbec soudí o jeho vztahu k človečenstvu a jeho lidskosti. Nejbližší přirozené spojení člověka skrz jednotlivce s človečenstvem vůbec jest rodina, slovo převýznamné v jazyku slovanském, citu nejplnější v ústech národa našeho. Ono jde vždy z hlubiny duše, a jako se živě cítí, tak se vždy s vroucností u Slovana nezkaženého vyslovuje, z čehož samého již poznati lze, jakého jest ono významu a váhy v životě slovanském. Jiná slova vyslovují se s úctou, skroušeností, úžasem, zápalem, toto ale s citem nejživějším. V rodině jest z polovice přirozenost, z polovice duch; příroda tedy Slovanu tak milá jest v ní s duchem spojena. Přirozenost jest v rodině totožnost krve, duch v ní jest mrav rodinný: láska živá, vzájemná, šetrnost a úcta k starším jejím údům, a starostlivost, opatrovnost, obětovavost těchto k mladším rozencům. V tomto spojení jest člověku našemu nejlépe, v něm se on cítí nejšťastnějším, v lásce té čisté a živé, která se těší z rozkvětu a zdaru jiného tak jako svého, která se obětuje za jiného tak jako za sebe. Plny jsou zpěvy a pověsti naše oslavováním lásky této rodinné, na jasný důkaz čistolidské tužby a bohumilých snah národa našeho. Proto i každý pochopí, proč my Slované, láskou rodinnou naplněni, s takovou mrzutostí a ošklivostí hledíme na boření života rodinného, této podstavy každého lidského života vůbec, jaké v evropském západě se děje rozličnými rejdy a snahami. Či bude ten, který i nejbližším svým lásku svou utrhuje, umět dobře činiti jiným a býti člověkem mezi lidmi, když jím v pravém smyslu není v prvním malém okresu domu svého? anebo ten, jenž vine se láskou k první naší společnosti tohoto světa, nebude ochotnějším a spůsobnějším k dokázání ji i jiným, nebude spíše mezi lidmi člověkem?

---

[116] chová. [117] pravé. [118] jí. [119] velice. [120] hůl. [121] nechtěla. [122] postřetnul. [123] svatého. [124] doma. [125] nevěst.

Písně a pověsti slovanské líčí lásku rodinnou, aby ji názorně představily, hlavně v takových příhodách, ve kterých se v celé plnosti své zjevuje a pohnutlivě v oči padá. Takovéto příhody jsou hlavně opouštění domu otcovského, loučení se s rodinou, buď na čas, buď na nejisto anebo na věky.

Rusínská:

Oj krače, krače čorneńkij voron, to na hlubokoj dolyni,
Oj plače, plače molodyj Kozak po nešcaslyvyj hodyni;
Oj krače, krače čorneńkij voron ta u lozi nad vodoju,
Oj plače, plače molodyj Kozak na konyku ta na voronomu.
Voronyj koniu, hraj pido mnoju, ta rozbyj tuhu moju,
Rozbyj, rozbyj tuhu po temnomu luhu Kozakovi molodomu. —
Oj jide Kozak dorożeńkoju, ta slozeńkamy umyvajet sia:
Deš moja neńka [126], deš moja stareńka, ta za mnoju ubyvajet sia!
Ta v ponedilok rano raneńko, jak šče sonce ne vschodylo,
Taj żalyla sia moja rodyna, taj mene vyprovadžala,
Vyprovadžala's mia rodynońko, ta čy ne žal tobi bude,
Jak ja pojidu ta z Ukrainy mežy čužyi lude?
Oj zhadaj mene, moja stara nene, sidajučy ta obidaty
Deš moja detyna v čužij storoni bez vitcia [127]) i maty!
Oj zhadaj mene, moja stara nene, jak siadeš u večeri isty,
Deś moja detyna v čužij storoni, ta nema od neji visty.

Jiná:

Oj mala vdova syna sokola
Vyhodovala, do vijska dála,
Najstarša sestra konia vyvela,
A seredušča sidelce nesla,
A najmolodša vyprovažala,
Vyprovažala, brata pytala:
Oj brate, brate, bratońku naš,
Koly-ž ty pryjideš v hostynońku do nas? —
Oj idiť sestry krajem Dunajem,
Najdete sobi zolote pero,
Pustyte jeho v Dunaj ta na dno,
Jak toje pero na dno utone,
Tohdy ja do vas v hostynu pryjdu. —
Vže-ž zolote pero na dno utonulo,
A šče vdovyna synka z vijny ne vydaty:
Vyjšla na horu — vsi polki idut:
To moho syna konyka vedut!
Pytala ona vsij staršyny:
Či ne bačyly syna sokola? —
Turky, Tatary holovu stialy,
A my hrišneje tilo schovaly [128]),
Voron konyka na znak pryvely.

---

[126]) matka. [127]) otce. [128]) pochovali.

Anebo: V nedilu rano, ne vo vsi dzvony dzvonyly,
Jak v vdovynym domu homonily.
Lychyj vitčym [129] Kozačeňka molodoho laje,
Maty k synu slezno promovlaje:
Idy ty synu mež čužyi lude,
Čy ne lučše tobi na čužyni bude?
Nechaj tebe čužyj batko
Synočku ne laje —
Ščastia tvoho kozačkoho
Na vik ne zbavlaje!
Tiažko, tiažko myni tebe
Z domu odpravlaty,
A šče tiažče bila sebe
V nezhodi deržaty.
Choť pijdeš ty na čužynu,
Sliozy myni lity,
Choť zostavlu tebe syňku,
Po vsiak čas tužyty! —
To starša sestra koneňka vyvodyt,
Serednia zbroju s vybnuju vynosyt,
Ščo najmeňša — rydaje,
Slovamy promovlaje:
I z jakoji tebe, brate,
Storonoňki ždaty [130],
Čy od čystoho pola,
Čy od čornoho moria,
Čy od slavnoho Zaporoža? —
Vozmy ty sestro žovtoho pisku,
Ta posij ty sestro na bilom kamyni:
Koly bude žovtyj pisok vyrostaty,
Zelenim barvinkom kamiň ustylaty,
V toj čas budu sestro, do vas prybuvaty.
Bo jak tiažko na bezvodi
Rybi probuvati [131],
Tak tiažko na čužyni
Bezridnomu prožyvaty. —
To teje promovlav, na konia sidav, oproščenie pryjmav,
Smutne z dvora otcevskoho Kozak vyjižžav,
Dovho ony na mohyli kraj sela stojaly,
Dovho, dovho Kozačeňka vičmy [132] provažaly,
A šče dovše vony jeho doma oplakaly.

Slovenská: Kvitni že mi kvitni, krásna ratoliestka,
Už mi dohorela u mej matky sviečka.
Už mi dohorela na prostred pitvora,
Keď som ostatní raz dvere zotvorila,

---

[129] otčím. [130] čekati. [131] bydleti. [132] očima.

Zostávajte zdravy této naše kľučky,
Čo vás otváraly moje biele rúčky.

Aneb:

Dolina, dolina, na doline jetel,
Veť som opustila pre šuhajka mater.
Akože tam u nás, keď mňa doma nemáš,
Na koho, na koho mať moja zavoláš?
Na koho že by som, dievka má, volala,
Čos ty robievala, už ja musím sama.

Aneb:

Na doline, na zelenej,
Pri studničke, pri srúbenej,
Stojí koník osedlaný,
Pod ním Janík dorúbaný.
Prišla k nemu jeho mati,
Počala ho nariekati:
Syn mój sladký, premilený,
Čože ťa tak velmi bolí?
Ak ťa hlávka, uviažem ti,
Ak ťa boček, namastím ti atd.

Česká:

Kdyby tě šidili,
Nebo tě bili,
Dej pozor, dceruško,
Kudy sme jeli:
Kudy to vozovou,
Kudy pěšinkou,
Aby si trefila
Za svou maminkou.

Slovinské v Štyrsku. V jedné z těchto písní vdala matka své tři dcery a po čase šla je navštívit, zdali se dobře provdaly, ptajíc se každé:

Čerka moja draga,
Jel je tebi dobro,
Pri tem sivem morji,
Sivem no glebokem?

A druhé:

Vu tem ravnem poli,
Ravnem no širokem?

a třetí:

Vu tih stermnih gorah,
Stermnih no visokih?

První dvě si chválí, ale třetí odpoví:

Dobro mi je, dobro,
Da se smili Bogu!
Z suzami se vmivlem,
No s pelinom brišem —

a potom žaluje, že má muže vražedlníka, jenž jí již donesl dvě mrtvé hlavy, a z těch byla jedna jejího bratra, a druhá sestry. Vražedlník tento potom jí přinesl i hlavu matčinu, což když ona spatřila,

Z vustmi se smejala,
V serci se jokala[133],
V serci se jokala,
No dušicu dala.

---

[133] hořekovala.

V druhé z těchto písní jednu dívku v poli růže trhající uchvátí Turek a béře s sebou do zajetí, ona se prosí k matce zpátkem:

Pusti k materi me vas,
Storiu bóš mi zlati čas —

a Turek jí to slibuje, až porodí syna; potom zas na opakované prosby, bude-li ho pěstovati, tedy až bude mít sedem let, že ji k matce pustí; naposledy ale po letech jí poví, že k matce víc nepřijde, což uslyšíc:

Anička pade, omedli,
Duše per ti prič pusti.

Srbové mají z tohoto oboru přeutěšené zpěvy. Uvádíme je pro jejich obšírnost nejvíce u výtahu; toliko některé uvedeme v celosti.

Ve zvláštních písních hořekují oni nad zemřelým příbuzným v cizině, nebo tam:

I tudji te oplakali,
Tudja usta naljubila!
— — —
Što se smrti neumoli?
Al' oružem [134] neobrani?
Da te pusti doma doći,
Da ti način učinimo,
I mrtva te naljubimo.

Kružičeva Jela při hostění mnoha hostí raní se hluboko, a že jí krev zastaviti nelze, dávají ji na lože,

S koje (praví ona k švakrové) ti se ni dignuti ne ču,
Pa dovedi milu moju majku!
To izusti, pa dušicu pusti.

Poslové i hned běží pro matku její, bojíce se ale ji polekati smutnou pověstí, praví:

Tebe Kružić u gosbinu zove,
U Jele se mužko čedo [135] našlo —

čímž potěšená matka chce pro dceru i pro dítě přípravy dělat, že ale poslové spěchají a praví že jest v domě příprav dosti, vybéře se matka na cestu, již ale začíná tušiti smutnou příhodu, nebo:

Nešto meni desan obraz gori,
Čini mi se, dobra biti ne će —

v kterém tušení ještě se tím potvrzuje, že nachází dvory otevřené a sluhové že chodí holohlaví. Konečně přijde do dvora, sleze s kočáru a vstoupí do domu:

I kad vidila milu jedinicu,
Tužno tuži Jeličina majka:
Oj Jelice, mila jedinice
Došla ti je u pohode [136] majka,

---

[134] zbrojí. [135] dítě. [136] na návštěvu.

A što čutiš, što mi ne besediš?
Ili si se na me razsrdila,
Što se majka čedu radovala?
Ti si rano [137] ostavila majku,
Al' teb' majka ostaviti ne će. —
To izusti, pa dušu izpusti.

Janković Stojan padá do tureckého zajetí, zanechávaje doma v žalosti starou matku. Po mnoha letech ale se mu poštěstí vysvoboditi se ze zajetí, i přichází k dávno nevídaným dvorům. Ještě v poli nachází svou matku ořezávající révy jeho rukou sazené:

Nadje majku Janković Stojane,
Nadje majku u svom vinogradu,
Kosu reže ostarila majka,
Kosu reže, pa vinograd veže,
I suzama lozicu zaliva,
I spominje svog Stojana sina:
Oj Stojane, jabuko od zlata atd.

Nedává se jí však ještě zde poznati Stojan, až když přijde domů, doví se matka od ženy Stojanovy, že její syn jest doma; což když uslyší a pozná syna Stojana, od radosti

Mrtva majka na zemljicu pade. —

Matka měla jednu dceru a devět synů, dceru chtěla do sousedství vdáti, bratří ale jí namlouvali bána za mořem, a sestra je poslechla, neboť jí slibovali:

Mi ćemo te često pochoditi,
U godini svakoga mieseca,
U mieseca svake nedjelice,

ale po vdání sestry brzo zachvátila morová rána všech devět bratrů; sestra je čeká na návštěvu, přejdou však tři léta, a nikde nikoho! Smutná a ztrápená hořekuje nad tím, než nad tímto jejím žalem slitovav se Bůh seslal anděla, aby nejmladšího jejího bratra na čas duchem svým oživil, z hrobu udělal mu koně, a takto ho k milé sestře na návštěvu vystrojil. Přišel takto Jovan ke dvorům sestřiným.

Daleko ga seja [138] ugledala,
Malo bliže pred njeg izšetala,
Ruke šire u lice se ljube —

i vytýkala mu, proč tak pozdě přichází, divíc se spolu že vypadá tak jakoby byl pod zemí býval. On se vymlouvá, že bratry ženil a domy jim stavěl, proto tedy že nepřišli a on tak v tváři osmáhnul. Sestra rozradovaná nad jeho příchodem i zprávami vybírá se s ním ihned s dary i pro bratry i pro švakrové; dosti ji zadržuje Jovan aby doma zůstala, ona ale nedá si bránit a jde. Při jejich dvorech stál kostel bílý, tam ji zastavuje Jovan, že prý musí za kostel jíti hledat prsten při svatbě bratrů ztracený, jde i vstoupí do hrobu a nepřichází více. Jelice čeká, ale nedočkajíc nikoho jde za chrám, a tam vidí mnohé nové hroby, i poznává hned čí jsou hroby ty. Běží utrápena přede dvůr matčin, která uvidíc se přibližovati osobu ženskou ke dvorům volá:

---

[137] záhy. [138] sestra.

Id odatle, od Boga morijo,
Devet si mi sinah umorila,
I men choćeš ostarilu majku?

a když Jelice jí odpovídá, že ona není mor, že ona jest její milá dívka, otvírá jí stará majka vrata i

Zakukaše kako kukavice,
Rukama se bjelim zagrliše,
Obje mrtve na zemlju padoše. —

Matka měla dva syny a

Lepa im je imena nadela:
Jednom Predrag a drugom Nenade.
Predrag majci do konja doraste,
A do konja i do bojna koplja,
Pak odbeže svoju staru majku,
I pribeže gori u ajduke.

Osta majka raneći Nenada,
Nenad braca ni zaznao nije.
I Nenad je majci dorastao,
A do konja i do bojna koplja,
Pak odbeže svoju staru majku
I pribeže gori u ajduke.

Odešli tedy oba, jeden po druhém, jak mile dorostli do koně a do bojovného kopí, od matky staré, a šli do hor „u ajduke“, t. j. za dobrodruhy, loupežící a mstící se takto nad utiskovateli svými, neznajíce jeden druhého. Dobře se vedlo Nenadovi v horách, byl družině náčelníkem, ale když již ajdukoval tři léta, zastesklo se mu po matce i řekl družině:

Oj družino, moja bratjo draga!
Ja sam vam se zaželio majke,
Ajte, bratjo, da delimo blago [139],
Da idemo svaki svojoj majci.

S radostí ho přijala matka stará i uhostila, při večeři ale žaloval jí Nenad, že když při dělení nashromážděného pokladu na dotvrzení toho, že si sám pro sebe nikdo nic víc nezadržel,

Svaki mi se zaklinjaše težko,
Koji bracem a koji sestricom,
A ja majko, sobom i oružiem
I dobrijem konjom ispod sebe,

---

[139] bohatství.

proto že mu neporodila bratra. Usmála se mu matka a pověděla jen zatím, že i on má bratra a že právě slyšela o něm, jak ajdučí v zelené hoře Garevici i náčelníkem jest družiny. I zachtělo se Nenadovi uzříti a poznati bratra rodného, i vybral se bez prodlení tam, a přijda do hory zpomenuté začal volati:

Garevice, zelena gorice!
Ne ranišli u sebi junaka,
Predragoga mog brata rodjena?
Ne ranišli u sebi junaka,
Koji bi me s bracem sastavio?

Sedí pod zelenou jedlí Predrag i pije červené víno. Slyše tento hlas velí družině, aby neznámého junáka přivedli, ale ani nebili ani neoloupili. Vyšla na rozkaz družina i zhlednouc junáka silného začala stříleti do něho zdaleka, načež rozhněvav se Nenad udeří na ně, jedny pošlape koněm, jiné mečem dorubá a ostatní rozežene po hoře. Rozehnaní volají na Predraga, že zle jest s nimi i s ním, čímž tento pohnut skočí na nohy, postaví se za jedli i střelí na něj a

Na zlo ga je mesto udario,
Na zlo mesto u srdce junačko.

Zavřískl Nenad na koni otáčeje se po něm v bolesti, i zvolal:

Desnica [140] ti osanula ruka,
Iz koje si strele izpustio!
I desno ti oko izskočilo,
S kojim si me, more, namirio!

Još te tvoga brata želja bila [141],
Kao mene i brata mojega!
Što me tužna ovud poteralo,
Naopako i na moju glavu.

Slyše Predrag tato slova jde k němu i ptá se ho kdo jest, odkud jest, načež když Nenad odpovídá, pozná v něm Predrag bratra svého.

Pak pritrča [142] ranjenu junaku,
Skida njega s konja na travicu:
Ta ti li si moj brate Nenade!
Ja sam Predrag tvoj bratac rodjeni!
Možeš li mi rane preboleti?
Da poderem tanane košule,
Da te vidam i da te zavijam. —
Ranjen Nenad njemu odgovara:
Ta li ti si, moj brate rodjeni!
Chvala Bogu, kad sam te video,
Te me živa moja želja minu;

---

[140] desny = pravý, desnica = pravá ruka. [141] kýž bysi se ještě bratra dožádal. [142] přiběhne.

Ne mogu ti rane preboleti,
Već ti prosta moja krvca bila [143]).
To izusti, pa dušicu pusti.
Nad njim Predrag jade jadikuje:
Jo Nenade, moje jarko sunce!
Rano si mi ti beše izišlo [144]),
Pa mi tako rano ti zasede!
Moj basiljče iz zelene bašče!
Rano ti mi beše procvatio,
Pa mi tako rano ti uvenu! —
Pa potrže nože od pojasa,
Te udara sebe u srdašče,
Mrtav pade pokraj brata svoga.

Tak naříká ajduk, jehož obydlím byla hora a práce meč s ručnicí, nad bratrem, kterého prvníkrát v životě viděl. Zabil jej sám neznámého, ale i on padá vlastní rukou nad jeho mrtvolou!

V Mostarie měla matka dva syny, vychované, poněvadž byla chudá, „tugom i nevoljom, sve preslicom i kudjelkom tudjom,“ musela je však z nouze naposledy i z domu vystěhovati, a dala je na vojnu, jednoho císaři Vídenskému, a druhého Tureckému. Za krátký čas se mezi těmito vojna strhla, před bitvou ale vystoupí z císařského Vídenského vojska „dobar junak“ i volá, kdoby se mu z turecké strany postavil. Postavilo se jich mnoho, junák však pobil všechny, až naposledy postavil se mu jeden v síle roveň. Před soubojem

Ruce šire, u lica se ljube,
Jedan drugom život oprostio —

a potom se chytí do sebe, nejprv kopími, potom meči, a konečně buzdovany, než nemohouce vším tím jeden druhému nic udělati chytí se za pasy a tak spolu zápolí. Ale i tak nepřišlo k rozhodnutí. Sednou si tedy jeden vedlé druhého na trávu a vyptávají se, vzájemnou udatností pohnuti, jeden druhého, a tak poznají že jsou bratří, synové chudé matky.

Ruce šire, u lica se ljube
A pitaju za junačko zdravie,
Al Milinko besiedi Milošu:
Jel nam, brate, u životu majka? —
Bog me jošte, moj milostnyj brate!

A tak poznavše se i ujistivše se o životu matky,

---

[143]) buď tobě odpuštěna moje krev. [144]) časně si mi vyšlo.

Kad je nama Bog i sreća dala,
Na mejdanu [145] da neizgubismo,
Koje bismo dobro učinili,
Nakon sebe spomen ostavili —

rozejdou se k svým nad divadlem tím překvapeným císařům, smíří je i přivedou k pokoji. Náhradu přebohatou chtějí jim dáti v říších svých po tak šťastném výpadku oba císařové, i vyzývají je, aby si vybrali co jen chtějí, bratří však:

I jednako oba besiediše:
Chvala vama, oba cara naša!
Chvala vama, ko i chvala Bogu!
Kad se bratja rodna sastadosmo
Na mejdanu po dugu zemanu,
My u vaske [146] ništa neželamo
Već idemo svojoj staroj majci,
Da nas majka stara neproklinje atd.

a tak i učinili, opustíce všechny své statky a sliby. A Marko Kraljevič smrt bratra svého, zradou hospodské, jeho posestrimy, od ajduků tureckých úkladně zavražděného, pomstí smrtí třidceti tureckých ajduků i hroznou zkázou posestrimy věrolomné.

Vězeň zas srbský, sedící v Skadru a očekávající smrt blízkou, jiným věznům, podobný osud očekávajícím a povídajícím sobě, co jim bude na světě nejlitostivěji opustit, mluví:

Mene, bratjo, jutroś najžalie
Na dom baba [147] i staricu majku,
Jer neimaju do mene jednoga,
Neima ich ko chranit [148] do smrti.

Konečně ještě uvádíme píseň o smrti matky Jugovičů, padších s cárem Lazarem na Kosově poli, v její celosti, kterážto, líčíc i jemnou láskou mateřskou i ducha bohatýrského, má vysokou cenu básnickou:

Mili Bože, čuda velikoga!
Kad se sleže na Kosovo vojska,
U toj vojsci devet Jugovićah,
I deseti star Juže Bogdane;
Boga moli Jugovićah majka,
Da joj Bog da oči sokolove,
I bijela krila labudova,
Da odleti nad Kosovo ravno,
I da vidi devet Jugovićah,
I desetog star-Juga Bogdana.
Što molila, Boga domolila:
Bog joj dao oči sokolove,
I bijela krila labudova,
Ona leti nad Kosovo ravno,
Mrtvih nadje devet Jugovićah,
I desetog star-Juga Bogdana.
I više njih devet bojnih kopljah,
Na kopljima devet sokolovah,
Oko koplja devet dobrih konjah,
I zalaja [149] devet ljutih lavah,
I zaklikta [150] devet sokolovah,
I tu majka tvrda srdca bila,
Da od srdca suze ne pustila,
Već uzima devet dobrih konjah,
I uzima devet ljutih lavah,
I uzima devet sokolovah,

---

[145] souboji. [146] od vás. [147] otče. [148] chovati. [149] zařve.
[150] vzkřikne.

Pak se vrati dvoru bijelome.
Daleko je snahe [151] ugledale,
Malo bliže pred nju izšetale,
Zakukalo devet udovicah,
Zaplakalo devet siroticah,
Zavrištalo devet dobrih konjah,
Zalajalo devet ljutih lavah,
Zakliktalo devet sokolovah;
I tu majka tvrda srdca bila,
Da od srdca suze ne pustila.
Kad je bilo noći u ponoći,
Al zavrišta Damjanov Zelenko,
Pita majka Damjanove ljube:
Snaho moja, ljubo Damjanova!
Što nam vrišti Damjanov Zelenko?
Al je gladan šenice bjelice,
Ali žedan [152] vode za Zvečana?
Progovara ljuba Damjanova:
Svekrvice [153] majko Damjanova!
Nit je gladan šenice bjelice,
Niti žedan vode za Zvečana,
Već je njega Damjan naučio
Do ponoći sitnu [154] zob [155] zobati,
Od ponoći na drum [156] putovati;
Pak on žali svoga gospodara,
Što ga nije na sebi donijo [157].
I tu majka tvrda srdca bila,
Da od srdca suze ne pustila.
Kad u jutru danak osvanuo [158],
Ali lete dva vrana gavrana,
Krvava im krila do ramena,
Na kljunove [159] bjela pjena trgla,
Oni nose ruku od junaka,
I na ruci burma [160] pozlatjena,
Bacaju je u krioce [161] majci;
Uze [162] ruku Jugovića majka,
Okretala [163], prevrtala [164] s njome,
Pa dozivlje ljubu Damjanovu:
Snao moja, ljubo Damjanova!
Bi l' poznala, čija j' ovo ruka? —
Progovara ljuba Damjanova:
Svekrvice, majko Damjanova!
Ovo j' ruka našega Damjana,
Jera burmu ja poznajem, majko,
Burma sa mnom na vjenčanju bila. —
Uze majka ruku Damjanovu,
Okretala, prevrtala s njome,
Pak je ruci tijo besjedila:
Moja ruko, zelena jabuko!
Gdje si rasla, gdje l' si ustrgnuta [165]?
A rasla si na kriocu mome,
Ustrgnuta na Kosovu ravnom! —
Nadula se Jugovićah majka,
Nadula se, pa se i razpade [166],
Za svojije devet Jugovićah
A desetim star-Jugom Bogdanom.

Neumírá matka Jugovičův, když vidí devět synů svých na Kosově poli za vlast svou padlých; ba ani jen slzy nevyroní, nezapláče, když vidí devět jejich koní, živé pozůstatky jejich hrdinstva; nezatesknî uslyšíc manželky devíti svých synů za nimi naříkat; nezkormoutí se slyšíc o půlnoci Zelenka, koníka Damiana svého, který jej nesl na pole bitvy, zařehtat; ale když dostane mrtvou ruku Damianovu, která v jejím lůně byla rostla, když jí na pamět přijdou její synové jen jako matce, tu od žalu padá a umírá. Jest ku podivení útlost a umnost té písně!

Ruská: Razlilas, razleljalas
Po lugam voda vešniaja [167],

---

[151] nevěsty. [152] žíznivý. [153] svekruše. [154] drobný. [155] oves. [156] cestu. [157] donesl. [158] svitnul. [159] zobáky. [160] prsten. [161] lůno. [162] vzala. [163] obracela. [164] převracela. [165] odtrhnuta. [166] pukla. [167] jarní.

Uneslo, ulelјeilo
Čado [168] miloje, doč [169] od materi,
Ostavalasia matuška
Na krutom, krasnom berežku;
Zakričit ona gromkim golosom:
Vorotis, moje ditiatko,
Vorotis, moje miloje,
Pozabyla [170] troi ključi,
Troi ključi zoloty.
So kolcom [171] so srebrianym,
A vnutri vyzoločenym.
Kak pervyj — to ključik
Ot zelenavo sadika,
A drugoj — to ključik
Ot vysokavo terema,
A tretij — to ključik
Ot kovana larčika [172]. —
Gosudarynia matuška!
Pozabyla ja ne troi ključi,
Ne troi ključi zoloty;
Pozabyla ja matuška
Volju batiuškinu,
Niegu [173] matuškinu,
Prijatstvo sestricino.

Nejútlejší lásku rodinnou, jak z tohoto vidno, opěvují písně slovanské. Vyznačujeť se v nich obzvláště: láska rodičů k nejmladšímu synovi a tohoto k nim navzájem, jako i k starším bratřím, vůbec k celé rodině, pak láska matky k dítkám a láska sestry k bratřím i naopak. Že se láska rodinná hlavně v těchto třech vztazích v písních a pověstech našich v největší srdečnosti a síle představuje, má své dobré příčiny a jest zakořeněno v povaze slovanské, s tolikou pružností na život rodinný lnoucí. Poslední závazek vzájemné lásky rodičů jest syn nejmladší, a spolu i poslední představovatel rodiny jím se končící; on k tomu jako nejmladší jest z bratří ještě nejméně samostatný, nejútlejší a pomoci a rodičovské lásky nejvíce potřebný: což tedy divu, že jest v písních a pověstech našich miláčkem rodičů? I v právech slovanských stojí syn nejmladší pod největším opatrováním a ochranou zákona, právům germanským a jejich majorátu docela na odpor; jemu přísluší vedlé práv našich dům otcovský atd. On ale sám, jako ještě nejútlejší a nejméně samostatný, i v povědomí zvláštního oblíbení u rodičů, lne k nim nejvroucněji, a rovněž i k bratřím starším samostatnějším krom jiných pohnútek pro samou tu nekonečnou lásku, kterou se k rodičům vine, jichžto synové jsou i oni. Otec jest přísnější, z povinnosti více se světem se obíraje; matka ale citlivější, jsouc jenom na dům a na rodinu odkázána, a rozencům svým družkou ustavičnou, nejvěrnější — odtud ta zvláštní láska dítek k matce i této k dítkám, básnictvím naším oslavená. Sestra, jako žena citlivější i vždy méně samostatná než muž, v světě opuštěnější, přirozeně vinouti se musí vroucněji k bratřím, mužům silným a samostatným, jenžto nevdaným jsou přítulkem jediným; i tito zas právě z těch příčin zvláštním okem bratrské lásky provázejí sestru, svou citlivou i opuštěnější družku. V uvedených již zpěvích láska rodinná nejvíc se v těchto vztazích zableskuje, ke zvláštnějšímu však jí ve vztazích těchto označení ještě některých více uvedeme. Na samém počátku uvedli jsme píseň slovenskou, líčící pronikavě lásku sestřinu k bratrovi a naopak, zde ji uvedeme ještě jednou v úplnějším variantu:

---

[168] dítě. [169] dceru. [170] zapomněla si. [171] prstenem. [172] skříně. [173] něžné chování, zacházení.

Hory, hory, čierne hory,
Šak nad vami smutno stojí,
Sestra bratu hlavu myje,
Do vojny ho vypravuje:
Hoj Bože mój premilený!
Kedy že ty prídeš z vojny? —
Sestra moja premilená,
Príd’ že ty von po tri rána. —
Prvé ráno von vyzrela,
Biele zore uvidela,
Hoj Bože mój premilený!
Už je brat mój pripravený.
Druhé ráno von vyzrela,
Červené zore videla,
Hoj Bože mój premilený!
Už je brat mój v prudkom ohni.
Tretie ráno von vyzrela,
Čierne zore uvidela,
Hoj Bože mój premilený!
Už je brat mój dorúbaný.
Všetci páni domov idú,
Mójho brata koňa vedú:
Páni, páni, radní páni,
Kam že ste mi brata dali? —
Vet’ sme ti ho nestratili
Ani darmo nezmárnili,
Tam ti leží pri Dunaji,
V čiernej zemi zahrabaný.

Jiná *slovenská*:

Keď som sa prevážal z Pešte do Budína,
Plakala moja mať, aj celá rodina;
Neplačte že mamko, ani ty sestrička,
Že sa mi ligoce [174]) pri boku šablička.

Keď som prišol z vojny, na tom sivom koni,
Veť ma nepoznali rodičovia moji;
Ale moja sestra, tá ma poznávala
Po koni, čo mi ho do vojny sedlala.

---

[174]) blýská.

I v jiných slovenských, hlavně ale v rusínských písních, sestry, jako na zvláštní znak lásky, bratřím s otcovským domem se loučícím koně sedlají.

V jiné zas písni ženy od muže trýzněné nikdo se neujímá, ani otec, ani matka, ani sestra, jen sám jediný bratr:

Ej Bože, Bože, zase ma biješ,
Keď ty mňa nikdy nepolútuješ,
Jde mój bračok, ten ma lútuje,
Ešte len bračok dvere otvára:
Nieže tak, švagre, nie tak,
Dám ti hlavu zoťať,
To je krú moja!

Krásná Kateřina, dcera otce do tureckého zajetí padlého, sama se za otce na záměnu dává, i tak otce osvobozuje:

Keď on prišol domov,
Sadol si za stolík,
Hlávku si zalomí:
Tatík mój premilý!
Čože vás tak bolí,
Či hlava, či ruce,
A či život biely? —
Hlava mňa nebolí,
Ani život biely,
Ale som ťa oddal
Turkom do väzení.
— — — —
Katuška, dcera má,
Vyjdi na pavlačku,
A pozeraj odtial
Dolu na Sabatku,
Či sú to mrákavy,
Či sû to čierňavy,
Či sa to už hrnú,
Tí Turci pohani? —
Ach tatíčku milý,
Nie sú to mrákavy,
Nie sú to čierňavy,
Ale sa už hrnú
Tí Turci pohani. —
— — — —
Keď na koč sedala,
Žalostne plakala,
Tým svojím rodičom
Pekne ďakovala:
Tatík mój premilý,
Dobre sa tu majte,
O malý, krátký čas
Chýry načúvajte [175] atd.

Moravská:

Zakázali na vojnu
Sedláčkovi do domu.
Sedláček přijel z pola,
Sedl si na kraj stola.
Ty nejstarší dcero má,
Jdi na vojnu, jdi za mňa. —
Já tatínku nepůjdu,
Já bojovat nebudu. —
Ty prostřední dcero má,
Jdi na vojnu, jdi za mňa. —
Já tatínku nepůjdu,
Já bojovat nebudu. —
Ty nejmladší dcero má,
Jdi na vojnu, jdi za mňa. —
Já, tatínku, já půjdu,
Já bojovati budu,
Kupte koňa vraného,
Zlatý sersám na něho. —
Jak na koňa sedala,
Otec, máti plakala atd.

Docela podobná k této písni jest jedna slovenská:

Král na vojnu verbuje atd.

i tam nejmladší dcera, když se starší zdráhají, jde za otce do vojny.

---

[175] zprávu očekávejte.

V jiné písni padá muž zradou své ženy do rukou Turkům, kteří jej sváží a do zajetí odvedou, ji ale s sebou pojmouce bašeti za milenku dávají. Těžkou pout musí s otcem svázaným nastoupiti i malý synáček, ale jda pěšky ustane i volá k svázanému otci:

Krasni babo [176], Novaković Grujo!
Nejake [177] su noge u Stevana,
Već ne mogu s konjma putovati,
Turci u gori ostati ne dadu,
Kamciama [178] biju po očiju. —
Prosu [179] suze Novaković Grujo:
O Stevane, moje čedo [180] drago!
A šta će ti baba učiniti?
Kad su babi savezane ruke;
Idi, moli Maksimiju majku,
Eda [181] bi te privatila [182] majka,
Na babina kitjena Zelenka. —
Moli dete Maksimiju majku:
Maksimija, moja mila majko!
Privati me na konja viteza,
Nejake su noge u Stevana,
Te ne mogu s konjma da putuju. —
Al' orjatka, orjatsko koleno,
Sa konja ga udara s kamcijom:
Id od mene orjatsko koleno!
Da sam chtela na konja primati,
Te vas nebi predala u Turke.

V zajetí však pomáhá syn malý otci ke svobodě, přinášeje mu nástroje, kterými by přeřezal své okovy, a tento dobuda se na svobodu poseká Turky, odveze s sebou nevěrnou ženu a hrozně ji tresce upálením za živa. Hoří ona voskem i smolou natřena od hlavy, prosí muže, ale darmo, než když již oheň na prsa přichází, synáček od matky i před tím i na pouti trýzněný i s otcem Turkům zrazený:

Zaplaka se nejaki Stevane:
Krasni babo, Novaković Grujo,
Izgoreše mojoj majci dojke [183],
Koje su me odranile [184], babo,
Koje su me na noge podigle. —
Razžali se Novaković-Grujo,
Gledajući nejaka Stevana,
I on stade suze prosipati,
Što ostade to je ugasio,
I ono je saranio [185] lepo. —

A v jedné slovinské písni sestra Alenčice jde se konno a ve zbroji pomstit na Turcích, kteří jejího bratra zabili.

Srbská:

Sunce zadje za Neven za goru,
Junaci se iz mora izvoze,
Brojila [186] ich mlada Djurdjevica,
Sve junake na broj nabrojila,
Do tri njena dobra ne nabroji [187],
Prvo dobro Djurdja gospodara,
Drugo dobro ručnoga djevera,
Tretje dobro brata rodjenoga.
Za Djurdjem je kosu [188] odrezala,
Za djeverom lice izgrdila,
I za bratom oči izvadila.
Kosu reže, kosa opet raste,
Lice grdi, a lice izrasta;
Ali oči nemogu izrasti,
Niti srdce za bratom rodjenim.

---

[176] otče. [177] slabé. [178] bičemi. [179] uronil. [180] dítě. [181] snad. [182] vzala. [183] prsa. [184] odchovaly. [185] pochoval. [186] počítala. [187] proto že z nich víc nepřišlo zpátkem. [188] vrkoč.

Turci prodají statky dvou bratří Jakšićů z domova vzdálených, Dimitra i Štepana, trýzní jejich matku i berou sestru do zajetí. Štepan dostává o tom list:

Knjigu čita a suze prolieva
— — — —
Dvore su nam izgorili Turci,
Ponieli blago svekoliko,
Milu su nam sestru zarobili,
A staricu majku poturili,
Jadan, brate, za našeg života,
Bolja, brate, da niesmo živi,

i první jejich myšlénka jest vynajít a osvobodit sestru, nebo

Pa što ćemo sada od života?

i mluví Štepan:

Et' imamo jošte dosta blaga,
Ajde, brate, bilu Biogradu,
Gradi dvore, razgovoraj majku,
A ja idem u zemlju Turčiju,
Tražit [189] našu sestru Andjeliju,
Ol' je naći, ol' nikad nedoći,

než to Štepanovi nodopustí Dimiter, neboť prý se onen neučil školu a nezná jazyky, on ale že jich zná dvanáct; porovnají se tedy a Dimiter se vydá na cestu. Chodí, bloudí již devět let, strávi všecko co s sebou vzal, šaty jeho jsou již roztrhány, kůň chudý a bosý, on ale neopouští od svého podniku. Po devíti letech dostane se až do země Arabské k vodě, při které dívky stojí, i chce se z ní napit, ty ale brání mu, neboť prý to voda jedovatá, i radí mu, aby se šel tam do sousedního hradu napit vína:

Ajde, brate, našem gradu bilu;
Ima u nas u gradu gospoja,
Koja čini mloge zadušbine [190],
Mukte [191] poji konje i junake,
Mukte piju, ništa neplatjaju,
No za zdravlje bratji namjenjuje,
Kaže, ima na svom vilajetu [192],
Ona ima dva rodjena brata,
Jakšić Mitre i Jakšić Stiepana.

Tak najde Dimiter sestru i slyše to:

Od radosti pieva iza glasa,
Čula njega iz dvora sestrica,
Pozna brata po grlu junačkom,
Pozna brata i pod njim Dorata [193],
I Doratu grivu izbrojila,
Sedamdeset i tri pletenice,
Što je njemu zlatom uvijala;
Bosa trči [194] kuli niz skalice.
Kad je sestra brata ugledala,
Objesise bratu oko grla.

Než odstrkuje ji bratr, proto že ona již Turkyní jest, načež Andelija:

Neboj mi se, brate, dobro moje,
Još sam, brate, prava viera srbska,

a potom jen

Ruke šire, u lice se ljube.

Tak osvobodí Dimiter sestru Andelii, i unáší ji domů. Na cestě ještě potkají Štepana, jenž nechal všecka stavení rozvalených domů i šel do světa za sestrou i bratrem. Dojdouce domů dostávají od starušky matky blahoslavení.

---

[189] hledat. [190] skutky za duši. [191] za darmo. [192] statku. [193] koně. [194] běží.

Podobná k této jest *srbská z Lužice.* I tam bratr ztracenou sestru sedm let hledá, kterou byli vozkové, přivábivše ji k sobě červeným jablkem, ukradli. Po sedmi letech hledání, zastavě se na noc v jedné vesnické hospodě, obsluhován jest od služky, kteréžto se ptá:

Maruška, sy da ty domiaca,
Aby [195] sy Maruška služomna?
Je da tón korčmar twój pravy nan [196],
Je da ta korčmarka tvoj' prava mać? —
Korčmar nie neje mój pravy nan,
Korčmarka neje moj' prava mać. —
Čeja da Maruška tola sy ty? —
Z cuzeje zemje kajnfalerec džóvka. —
Maruška, sy ty kajnfalerc džóvka,
Da sy ty moja najmladša sotra,
Sydom som ljetkov ja vokol jezdžil,
Sydom sym koniov ja zajezdžil,
Nietk sym pak tulej će namakal atd.

a donesa ji domů:

Stara mać novy dvor vođineše [197],
Z ručkomaj Marušku vitaše.

Ani po pradlouhém rozloučení a trýznění nevypouští matka dceru ze srdce, ani tato, třeba již odrozena, nezapírá matku.

Rusínská:

Ščo si u pole zabililo,
Oj čy husy, čy lebedi?
Teper husy ne litajut,
A lebedi ne plyvajut,
Tatarove polon [198] ženut;
Odin polon z zynočkamy,
Druhyj polon z divočkamy,
Tretij polon z ditočkamy,
Staly košom [199] pid Jaryšom,
Tu vzily si pajovaty:
Divka vpala parobkovy,
A teščeńka žiateńkovy.
Vziav vin jeju po pry koni,
Oj kiń bižyt dorohoju,
A teščeńka ternynoju;
Nazad sebe pohlaniaje,
Krouciu šlidy zalyvaje,
Čornyj voron zalitaje,
Totu krouciu izpyvaje.
Pryizdaje vin do dvoru:
Vyjdy, vyjdy Tataročko!
Pryviv jem [200] ti nevylniciu,
A do smerti robytnicu. —
A vona ji toj zavela,
Try roboty zahadala:
Očeńkamy stado pasty,
Ručeńkamy kuzil priasty,
Nožeńkamy kolysaty.

---

[195] aneb.
[196] otec.
[197] otevřela.
[198] plen, kořist.
[199] ležením.
[200] přivedl jsem.

Težča dytia kolysala
I dytyni pryśpievala:
Lulu, lulu Tatarčatko!
Po doneńci 201) vnučatko!
Bodaj stado vyzdychalo,
Bodaj kuzil popelila,
Bodaj ditia skamenilo! —
Učuo toto virnyj sluha:
Čy čuly vy panienońko,
Jak vam klala robytnica:
Bodaj stado vyzdychalo,
Bodaj kuzil popelila,
Bodaj ditia skamenilo! —
Oj pobihla Tataročka,
Bihla bosa bez pojasa,
Ta vdaryla po lyčeńku,
Svoju ridnu matynońku!
Oj ty doniu, moja doniu!
Nie tilkom tia hodovala,
Po lyčeńku tia ne byla. —
Mamkož moja stareńkaja,
Po čom žeś mia izpoznala,
Ščoś mia doneńkom nazvala? —
V nediluž barvinok vizala,
Taj's sy palčyk vidrizala,
I po tomum tia piznala. —
Maty moja, mila maty!
Skidaj z seby tyi laty,
Vožmy dorohii šaty,
Budeš z namy panovaty. —
Lipšy moji ubohi laty,
Niž dorohii tvoi šaty,
Ja ne choču panovaty,
Pidu v svij kraj zahybaty 202). —
Sluhyž moi taj virnyi!
Priažit koni voronyi,
Vezit mamku v jeji kraji. —

Nekonečná, sebe zapírající láska nejmladšího bratra k bratrům starším i rodině celé představuje se v dumě kozácké „Pobieh trech bratiev iz Azova“, kterou jakožto perlu prostonárodního básnictví slovanského v její celosti podáváme:

Oj todi to ne sivy tumany vstavali, to z horoda Azova tri brata z tiažkoj nevoli Tureckoj vtikali. To braty starši rodni, obidva konni, a najmenšij brat piešij piechotoju za konnymi bratami uhaniaje, na sirje koreńja, na biely kamieńja nožki svoi kozackii posievaje, krvoju sliedy zalivaje, do konnych bratiev uhaniaje, za stremena chvataje, drobnymi slezami oblivaje, slovami promovľaje:

Braty moi staršie, ridneńkie! Prošu ja vas choč troške nadoždite, konie svoi kozackii popasite, mene najmeńšoho brata mež sebe na koni vozmite, do horoda Chresťjankoho choč malo podvezite, nechaj že ja budu znati, kudy v horodi Chresťjanski do otca, do matki dochožaty! Prošu ja vas, braty moi staršie, choča mene na konej vozmite, choč minie z pleć golovu zdojmite, v čistomu polie tielo kozacke schronite, ptycie i zvieriu na potaly ne pustite.

To staršij brat toje začuvaje, do najmeńšoho brata slovami promovľaje: Brate naš najmeńšij, rodneńkij! Ruka naša nezdojmeť sia, serdce ne zosmeliť sia. Bulatna 203) šablia ne ime tebe, najmeńšoho brata, rubati, lučše 204) budemo, brate, ternami ta barjakami guljati, budemo tobie verchovieť sia u ternov stinati, budemo tobie na priznaki na šliachu 205) pokidati 206).

To biehli ti braty ne deń, ne dva, ne tri i ne četyre, a najmeńšoho pišoho brata na Azovskomu stepu pokidali; a jak stali s ternov,

---

201) dceři. 202) umříti. 203) ocelová. 204) lépe. 205) stopy. 206) házeti.

z barjakov vybiehati, i toho i seho najmeńšomu bratu na priznaki pokidati. To seredul'šij brat staršomu bratu slovami promovl'aje:

Brate moj staršij, rodneńkij, prošu ja tebia: tut travy zelenie, vody zdorovie, očerety [207] udobnie! Stańmo choč malo ne mnoho konie svoi popasiemo, svoho piešoho brata choč troche nadoždiemo, na konej vozmiemo, v horody Chresťjanski choč malo nadveziemo. Nechaj že naš najmeńšij brat bude znati, kudy v horody Chresťjanski do otcia do matki dochožati.

To staršij brat do seredul'šoho brata slovami promovl'aje:

Brate moj seredul'šij rodneńkij! jak budemo svoho brata piešoho nadžidati, to bude za nami z horoda Azova velika pohoń [208] uhaniati, bude nas konnych bratov dohaniati, bude nas na tri štuki rubati, abo bude nas v horšu nevol'u živiem zavertati, a našoho najmeńšoho piešoho brata bude v ternach, v bajrakach na spočinkach minati — to my svoho brata piešoho nezveziemo, a sami z Azovskoj Tureckoj nevoli ne vtečemo.

To toj seredul'šij brat dobre dbaje, odin na sobie kaptan maje, ta z pod toho zovtie ta černie kity [209] vybiraje, svomu najmeńšomu bratovi na šliachu pokidaje. Todi biech toj najmeńšij brat ne den, ne dva, ne tri a ne četyre, stav z ternov, z bajrakov vybiehati, stav žovtie ta černie kitycie z pod kaptana znachožati. V ruki chvataje, drobnymi slezami oblivaje, slovami promovl'aje:

Oj ne durno [210] moich bratiev kitycie po šliachu ne valiajuť sia. Pevno [211] mojich bratiev oboich na svietie nemaje! Pevno za nimi z horoda Azova pohoń uhaniala, mojich konnych bratiev dohaniala, na tri štuki rubala, abo ich šče v horšu nevolju živiem zavertala, a mene piešoho u ternach ta bajrakach na spočinku minala. Kolib minie Boh pomoh choča ich tielo neživoje u stepu znachožati, moh by ja ich tielo kozacke u stepu pochovati, ptycie i zvieriu na potalu nepodati. Oj hodiž minie za konnimi bratami uhaniati, čas minie kozackim noham pil'hu [212] dati.

Ščo odno bezvodie, a druho bezchliebie a tretie bujnij vieter v polie povivaje, biednoho Kozaka z noh val'aje. Stav todi najmeńšij brat piešij svoju kozacku holovu skloniati! Stali [213] tudi sizokryli orly nalietati, na černyj kudri [214] nastupati, z loba oči vydirati.

To von dobre dbaje, do sizokryliech orlov slovami promovl'aje:

Oj vy orli sizokryli, vy hosti ne ljubi i ne mili! I což dite choč malo ne mnoho; jak bude duša z tielom razlučati sia, todi budete nalietati, z loba oči vydirati.

Todi šče i drobna ptyca nalietala, kolo žovtoj kosti tielo obdirala. Šče i zazuli nalietali, u holovach siedali, jak rodnie sestri kukovali. Šče i vovki [215] sieromatnie [216] nachožali, žovtu kosť po balkach [217], po ternach roznošali, žalobneńko kvilili, prokvil'ali. Tož voni vsie kozackij pochoron [218] odpravl'ali.

---

[207] trstiny. [208] stíhající zástup. [209] chlupy. [210] darmo. [211] zajisté. [212] odpočinku. [213] začali. [214] vlasy. [215] vlci. [216] šeří. [217] roklinách. [218] pohřeb.

Stali konnie braty do horodov Chresťjanskich dochožati, stala k ich serdcam velika tuha [219] naliahati. To seredul'šij brat do staršoho brata slovami promovl'aje:

Bratiku moj staršij rodneńkij! Ne durno k našim serdcam velika tuha naliahaje, pevno našoho brata meńšoho na svietie nemaje! Jak budemo, brate, do svoho otcia i do materi dochožati, jak budut voni nas pytati, to ščo brate rodnyj stanemo kazati?

To staršij brat do seredul'šoho promovl'aje: Skažemo: my ne v odnoho pana v nevolie byvali, nočnoj pory z nevoli vtiekali, jeho sonnoho budili, nezbudili, ta tam jeho v nevolie zostavili.

To seredul'šij brat toje začuvaje, do staršoho brata slovami promovl'aje:

Jak ne budem otciu i materi pravdy kazati, to bude nas otcovska i materinska molitva karati.

Todi staršie braty u liesi Samarski zajezžali, to nad riečkoju Samarju opočivku sobie mali, konej popasali. V toj čas bezbožnyj Busurmany [220] nabiehali, ta i tiech dvich bratiev pojmali, v kajdany [221] zakovali, na stepu rozjezžali a poslia tielo kozacke karbovali [222], u čistomu poliu roskidali, holovy na sabli vzdojmali, ta hlumovali.

Ot že to, Panove, choča i lehli, polehli holovy trech bratiev, ta slava ich ne pomne miež Carami, miež Panami, miež pravoslavnymi Chresťjanami.

Daj Bože, miru Carskomu, miru Chresťjanskomu, vsiem zdravie na mnoha lieta. Amin!

Jak vznešené pomysly národa tvoří osnovu dumy této překrásné! Vyznačená osoba v ní jest bratr nejmladší, jenž i zavržen a opuštěn od bratří o sebe jen starostlivých, předce i potom, nacházeje kousky jejich kabátů po křovinách, a domnívaje se, že by oni již od stihatelů rozsekáni byli, kousky ty

> v ruki chvataje, drobnymi slezami oblivaje, slovami promovl'aje: Pevno mojich bratiev oboich na svietie nemaje! Kolib minie Boh pomoh choča ich tielo neživoje u stepu znachožati, moh by ja ich tielo kozacke u stepu pochovati —

a v žalosti této i umdlen, hladem a žízní sil pozbaven, větrem poražen umírá, volaje na orly, aby málo počkali, oči mu ještě nevypíjeli. A za zemřelým truchlí step i zezhule, i vlci, a vystrojují mu pohřeb kozácký. Dva ale z bratří, kteří z nevole vyvázli, a však neměli pravé lásky k bratrovi, postihuje trest již nedaleko domu otcovského! Závěrka dumy zdá se býti pozdějším přídavkem zpěvců banduristů.

Svodí-li kdo ke zradě nad svazkem rodiny posvátným, Slovanům zvláště tak milým, zaplatí to těžko vedle písní a pověstí slovanských. Ani svazek manželský neochraňuje svůdce od pokuty hrozné. V písni *srbské* žena jednoho z bratří vroucně se milujících, Milana, navedla muže, aby bratru svému Dragutinu o život ukládal, jináče že nebude povolna lásce jeho; když ale následkem úkladů těch Dragutin na lovu v nebezpečenství života uběhne a nic o zrádě netuše zvolá:

---

[219] žal. [220] Mahomedáni. [221] okovy. [222] trýznili.

Dje si, brate, beže — Milan-beže?

Milan — Tada mu je žao brata bilo —

pohnut láskou a lítostí přichvátá bratrovi na pomoc, a však již pozdě. Vida zabitého bratra želem a hněvem projat spěchá domů, mladou svodnou ženu s výšky dolů na dvůr shodí, kde mrtva zůstane, on ale sám

Pa posiede konja velikoga,
On ostavi dvore i timare,
Pa otide glavom po svijetu.

V jiné k této podobné písni žena, také žádostiva statku švakrova, navedla muže k úkladům, na místo švakra však sám muž její na lovu do nebezpečenství přichází. Rychle přijde mu bratr ku pomoci i ochrání jej; ženě dostane se těžká pokuta, bratr ale bratrovi odpustí. Podlé jiné písně bratr sám zamýšlel úklady na bratra, než vyjda v černé takovéto myšlénky zabrán na lov, uzří na jezeře kachnu, za kterou vypouští sivého sokola, kachna však sokolovi křídlo zlomí a chytit se nedá, i ptá se na to lovec sokola:

Kako ti je, moj sivi sokole,
Kako ti je bez krila tvojega? —
Meni jeste bez krila mojega,
Kao bratu jednom bez drugoga.

A tím takovou lítostí se pohne, že ode všech úkladů proti bratru upustí a s ním se smíří.

Když se dům otcovský a rodina v něm opouští, pohne to, jako jsme již viděli, srdce našeho lidu k bolesti veliké. Bolest tato při stěhování-se z otcovského domu nemírní se při odcházejících ani úmyslem radostným, s kterým jej opouštějí, úmyslem založení nové rodiny a vyvolení si tam napotom stálého bytu, slovem, když se z domu otcovského žení aneb vdávají. Proti rodinnému domu, ku kterému lid náš s tolikou láskou se vine, zdá se i nová rodina, ještě neznámá, i nový byt rodinný, jenž nebyl svědkem vzrůstu a rozkvětu vystěhovaných, býti také jen cizinou.

Proto i loučení s rodinou, která se opouští, jest v písních našich dojímavé a státi se nemůže bez odprošování a děkování za prokázanou lásku. Když ale není takovéhoto úmyslu při vystěhování, a loučení stává se beze vší naděje návratu i shledání se ještě s rodinou na světě, přemáhá citlivé srdce bolest a zničí v něm delší vůli k životu.

Česká:

Bůh vás žehnej,
Můj tatíčku, tenkrát!
Děkuju já vám,
Děkuju já vám,
Tatíčku, na stokrát!

Bůh vás žehnej,
Má matičko, tenkrát!
Děkuju já vám,
Děkuju já vám,
Matičko, na stokrát!

Děkuju vám
Za to vychování,
Za vaše starosti
Od mojí mladosti
Až do toho vdání.

Bůh vás žehnej,
Mé milé panenky,
Které jste bývaly
Moje kamarádky.

Bůh vás žehnej,
Mí milí mládenci,
Kteří jste bývali
Moji milovníci.

Bývali jste,
A už nebudete!
Také-li vy na mne,
Smutnou, zarmoucenou
Někdy vzpomenete?

Bůh vás žehnej,
Všickni moji známí!
Za všecko děkuju,
Štěstí vám vinšuju,
Budiž Pán Bůh s vámi!

Už mě vezou
Za hory, za lesy:
Kdož pak mě tam samou,
Smutnou, zarmoucenou,
Kdož mě tam potěší?

Už mě vezou,
A já nic nevím kam,
A když mě dovezou,
Pak všickni odejdou,
Jen já zůstanu tam.

Za horama,
Za tím černým lesem,
Tam já musím bydlet,
Nic nebudu vědět,
Má mamičko, kde jsem! atd.

Jiná:

Už vás opouštím, tatíčku,
I mou rozmilou matičku,
Děkuju vám za vaše chování
Až do tohoto provdání,

Mé srdečko, mé vnitřnosti
Vadnou z té velké žalosti,
Že se musím s vámi rozloučiti,
A pryč do ciziny jíti.

Rusínská:

Rozvyvaj sia, suchyj dube, zavtra moroz bude:
Vyberaj sia, Mychasieńku, zavtra pochod bude.
Ja morozu ne boju sia, lystiem pokriju sia,
Ja pochodu ne boju sia, v sej čas vyberu sia!

Hajom koniu, hajom koniu, hajom zeleneňkim,
Vyjizdžaje z toho sela chlopec molodeńki,
Vyjizdžaje na vorota, z konia pochylyv sia,
Vybačaj mi hromadońko, možem z kim svaryv sia atd.

Ruská:

Svietel miesiac, rodimyj baťuška,
Krasno solnyško, rodima matuška!
Ne bejte vy polu o polu,
Ne chlopajte vy pirov o pirov [223],
Ne probivajte vy menia biednuju,
Ne davajte vy menia gorkuju
Na čužu dal'niu storonušku,
K čužomu otcu, k čužoj materi.
Kak čužie to otec s materju
Bezžalostivy urodili sia.
Bez ognia u nich serdce razgorajet sia,
Bez smoly u nich gniev raskipajet sia;
Nasižus to ja u nich biednaja,
Ko konec stola dubovavo,
Nagliažus-to ja, naplaču sia.

***Rusínská*:**

Oj pojechau, Romanońko,
Do Sučavi na jarmarok,
Tam sostrotiu jeho Turok:
Oj Romane, Romanońku,
Či maješ ty rodinońku? —
Oj maju ja rodinońku,
Odnu sestru Olenońku. —
Oj Romane, Romanočku,
Prodaj sestru Olenočku,
Za koniki voronije,
Ta za siedla zolotije,
Za vuzdela šoukovije [224]
I za stanlie [225] zolotije,
Dam ti konja voronoho,
Na druhoho sriebla mnoho. —
Pryšou Roman do domočku,
Skloniu na stil holovočku,
Taj hadaje si dumočku,
Či prodati Olenočku?
Vstau, zirvau-sia, pišou z šumom,
Til'ko vichor za nim svisnuu,
Došč udariu z jasnim hromom,
Roman z očij na viek zhinuu! —

Sestra biedna sia divuje,
Pevna hliadit konca tomu,
Serce jej sia kraje z žalju,
Ščo Romana nema doma,
Jeda Roman do domońku,
Spustiu na dil holovońku.
Vyjšla sestra Olenočka,
Pitaje sia vona jeho:
Oj bratčiku, Romančiku,
De ti toho konia vziau? —
Minie Turčin podarovau,
Dau mi konia voronoho,
Na druhoho zlota mnoho.
Oj sestričko, Olenočko,
Ta svietlońki povimietaj,
I v pokoju pozakadžaj! —
Oj bratčiku Romančiku,
Taže zavtra ne nedielia. —
Oj sestričko, Olenočko,
Pomij dvori mostovije,
Zastel stoli kidrovije,
Pomij i miski sribrnije,
I ližečki zolotije! —

---

[223] nestrojte hostiny. [224] hedbávné. [225] třemene.

Oj bratčiku, Romančiku,
Taže zavtra ne velikden. —
Oj sestričko, Olenočko,
Rusu kosu sobie izmij,
Taj krasno sobie zapleti,
Hostej zavtra spodievaj-sia. —
Ach pohliane vona v pole:
Oj bratčiku, Romančiku,
Ščo to v poli za dimove?
Či to virli [226] krilma bjut-sia,
Či ovčarie z turmy honiat? —
Tak sestričko, Olenočko,
Virli krilma zemlju vbili,
Porochami skopotili. —
Oj Romane, Romanońku,
Ščo to v poli za dimove?
Či to virli krilma bjut-sia,
Či ovčarie z turmy honiat? —
Oj sestričko, Olenočko,
Skažu tobie pravdu ščiru:
Toto v poli ne dimove,
Nie to virli krilma bjut-sia,
Nie ovčarie z turmy honiat,
Liš to Turki i Tatari,
A vsie tvoje sut bojari [227]. —
A Olena jak to včula,
Na sluhu viernu kriknula:
Oj kucharko, kucharočko,
Daj mi noža ostreńkoho,
Do zavoja toneńkoho; —
Tonkij zavij ukrojila,
Niž u serce si vstromila [228]. —
Oj nadbieh brat Romanońko:
Oj sestričko, Olenočko,
Ščož ti sobie izrobila!
Na ščož ti sia taj probila? —
Vona jemu vidpoviela [229]:
Lučše tulki pohibati,
Niž s Turkami probuvati [230]. —
Prijezdžajut Turkiv mnoho
Do Romana na podvirie:
Otvori nam Romanońku,
Jedem do tia u hostinu;
Či dasiš nam, Romanońku,
Tvoju sestru Olenońku? —
Oj nevijšou Romanońko,
Vijšla tiľko kucharońka. —
Oj de toj naš Romanońko?
Pitajut sia Turki jeje. —
Oj pojechau Romanońko,
Taj do liesa po drivońka. —
A dež tota jeho sestra,
Jeho sestra Olenočka? —
Dnes zavij sobie krojila,
Niž u serce si vstromila. —
Biehli Turki do svietlońki,
Vidiat tielo Olenońki;
Vziali Turki Olenočku,
Vitjahnuli na podvirje,
Taj vziali do nej strielati,
A potom v štuki rubati,
Ščo až kalinovi luhi,
Z velikoje duže tuhi,
Začali sia rozliehati.

Docela podobná k této písni jest *slovenská* o krásné Kateřině, z které jsme již výše předek uvedli. I Kateřina si jako Olenka život vzala, prosíc Turky ji vezoucí, aby jí dovolili napiti se vody z Dunaje:

Jednou rúčkou pila,
Druhou se topila:
Tak velikú hanbu
Turkom urobila.

A mrtvá odpovídá staré Turkyni, nad ní hořekující:

Lepší je ten Dunaj
Než hárem turecký,
Lepšia smrť křesťanská
Než život pohanský.

---

[226] orli. [227] družbové. [228] vpichla [229] odpověděla. [230] bydleti.

I Moravané mají docela takovouto píseň, též Slovinci v Štýrsku o krásné Ančice.

Zemřelého v rodině, opustivšího již na věky své, vyprovázejí Slované s nářkem mnohým. Známé jsou nám pláče na Slovensku za pokrevnými, a mezi obecným lidem tak zvané „vyhladanie nad mrtvým“, které neomylně i u jiných bratrských plemen se nalezá. Srbové je aspoň mají i do písniček uvedené, z nichž jednu uvádíme na ukázku. Nad hrobem:

Jesu l' ovo tvoji dvori (t. j. hrob)?
Ljuto uzki i tijesni,
A bez vratah i prozorah;
Kako ćeš se obiknuti
Iza svakog dobra tvoga
Bez svječice, bez stražice,
Bez družine izabrane,
Bez gospode zbora pune,
Bez ljubljena i nudjena,
I bez dobra svakojega?
Ma li će te Bog pomoći,
E ćeš tamo dobra naći:
Divnu kitu svojte [231] tvoje:
Nać ćeš tajka, nać ćeš majku,
Imaš milu braću tvoju,
Koji će te dočekati,
U putu te sustretati,
I željno te zagrliti,
Jesi l' trudan upitati,
I tebe će posaditi
U zlatnome svome stolu,
Pak će tebe prinijeti
Jedan imbrik ladne vode,
A u drugi rujna vina,
Da im lepše progovoriš,
Na pitanja odgovoriš.

Celou rodinu při ubírání se na věčnost jednoho úda jejího obkličuje smutek, nejvíce však raniti musí smrt rodičů dítky pozůstalé, ještě nevychované, „do člověčenstva nepřivedené“ sirotky, kterých žalostný stav se i v písních slovanských nejpronikavěji představuje. A slušně, i pojemu slovanskému o rodině docela důsledně. Sirotkové jsou již vší té slasti pozbaveni, kterou Slovan v rodině nachází, jsou již „světu zanecháni cizímu“; nemá se víc kdo o ně starat, a co jest podlé pojemu slovanského hlavním, nemá se kdo z jejich vzrůstu a rozkvětu těšit, a oni nemají komu více ani své strasti, ani své radosti na srdce klásti.

***Slovenská*:**

Sihote [232], sihote, zelené sihote!
Komu že je horšie ako mne sirote!

aneb:

Mati moja, mati za dvoma horama!
Už ma hlávka bolí, čo plačem za vama,
Hlavička ma bolí, len tak pobolieva,
Veť ma moja mati malú odomrela. —
Dievelenka moja! čo že za krivdu máš,
Keď mi v čiernej zemi odpočinku nedáš? —
Čierna zem, čierna zem, pusť moju mamku ven,

---

[231] svých. [232] ostrovy.

Nech sa mojej mamke horko požalujem.
Kebych sa začala nad hrobom žalovať,
Musela by tá zem nado mnou zaplakať.
Už sa tá fialka dávno vysypala,
Už sa moja mater dávno rozsypala!

Moravská:

Teče voda, teče pod Pavlovské mlýny,
Ubozí sirotci plakávali u ní.
Teče voda, teče pod široký kamen,
Ubozí sirotci plakávali na něm,
Kde sirotek plače, všude se zem třase,
Kde slza upadne, znamení ostane.

„Opuštěná“ v Rkps. Kralodv.:

Ach vy lesi, tmavi lesi,
Lesi miletinšti,
Čemu vy sie zelenáte
V zimie, v letie rovno?
Ráda bych jáz neplakala,
Nemútila srdce:
A rekniete dobrí ludié,
Ktoby neplakal zdie?
Kdie mój otčik, otčik milý? —
Zahreben v rovečce.
Kdie moje máti, dobrá máti?
Trávka na niéj roste.
Ni mi bratra ni mi sestry,
Junošu mi vzechu.

Docela k této podobná jest *ruská*:

Kak u ključika 233) u gremučeva,
U kolodeza 234) u studenova,
Dobryj molodec sam konja pojit,
Krasna dievica vodu čerpala,
Počerpnuvši vody postavila,
Kak postavivši prizadumalaś,
A zadumavšiś zaplakala,
A zaplakavši slovo molovila:
Chorošo 235) tomu žiť na tom svietie,
U kavo jest otec i mať,
Otec i mať, i brat, sestra,
Ach i brat, sestra, što i rod plemia.
U menia l', u krasnoj dievicy
Ni otca nietu, ni materi,
Kak ni brata, ni rodnoj sestry,
Ni sestry, ni rodu plemeni,
Ni toho li mila druga,
Mila druga, poljubovnika.

Rusínská:

Chodžu, nudžu ponad bereh,
Tiažeňko vzdychaju:
Bidnaž moja holovoňka,
Ščo doli nemaju.
Bulož mene moja maty
V rici utopaty,

---

233) stoku. 234) studnice. 235) krásně.

Nitli taku neščaslyvu
Na sej śvit pustyty.
O jak tiažko kamenevy
Pid vodu plynuty:
Ješče tiažše sirotońci
Na čužyni buty.
Žuryla sia maty mnoju,
Jak ryba vodoju,
Dala mene mežy lude,
Žaluje za mnoju.
Ach ty Bože mij jedyny,
Ty moja poticha!
Potiš mene neščasnuju,
Vybav z toho lycha 236).

Ruská:
Ty neščastnoj dobroj molodec,
Beztalannaja 237) golovuška!
Na rodu tebie napisano 238)
So mladych dnej goremykati 239),
V kolybelie rodnoj materi,
V malych lietach ty otca otstal 240),
Vo slezach prošel tvoj krasnyj viek,
So stenami molody lieta atd.

V slovinské písni z Krajinska „Rejenka“, dítě za mládí k cizím dané, a jak doma dobře opatrované, když se od své opatrovkyně, která se již provdati je strojí, doví, že nemůže své rodiče vyhledat, o kterých nikdo nic neví, bolestí nad tím umírá.

Vědíť umírající rodičové, co nastává budoucím jich sirotkům; žel tento nejpohnutlivější píseň slovanská nejživěji líčí.

Ruská: Ach pal tuman 241) na sine more,
Vselila sia 242) kručina 243) v retivo 244) serdce.
Ne schaživať tumanu sa sinja morja,
Zlodjejke kručinie s retiva serdca.
Čto daleće, daleće vo čistom polie
Stojala tut dobrovuška zelenaja,
Sredi jeja stojal zolotoj kurgan 245),
Na kurganie raskladen byl oganeček,
Vozlie 246) oganečku postlan vojloček 247),
Na vojločkie ležit li dobroj molodec,
Pripekajet svoi ranuški bojevyja 248),
Ranuški bojevyja, krovavyja.
Čto iz daleča, daleča iz čistavo polja
Prichodiat k nemu bratcy tovarišči,
Zovut dobrova molodca na svjatuju Rus.
Otviet deržit dobroj molodec:
Podite, bratcy, na svjatuju Rus,
Prichodit li mnie smerť skoraja,
Otcu, materi skažite čelobitice,
Rodu, plemeni skažite po poklonu vsiem,
Molodoj ženie skažite voljušku 249) svoju,
Na vsie li na četyre na staronuški,
Malym dietuškam skažite blagoslovenice.
Ach ne žal' to mnie rodu, plemeni,

---

236) bídy. 237) bez útěchy. 238) již při porodě ti souzeno. 239) v bolesti tráviti. 240) ztratil si. 241) padla mlha. 242) usadila se. 243) bol. 244) nepokojné. 245) pahorek. 246) při. 247) kožich. 248) z boje. 249) svobodu.

Ne žal' to mnie molodoj ženy,
Mnie žal' to malych dietušek,
Ostaliś djetuški malešeńki,
Malešeńki djetuški, glupešeńki,
Neterpjat sia choloda i goloda.

I v písni *rusínské* zemřelý otec touží vidět sirotka svého:

Seraja zemlejka,
Tiažkij dverejka,
Chody ich vitvoraty:
Ani vokoncia,
Jasnoho soncia
Na tebe sia podyvyty. —
Už mij batejko, mij sokolejko,
Pered mylym Bohem stoit,
Virne sia Bohu molyt:
Spustyž mene, Božejku!
Z neba na zemlejku,
Najže ja sia podyvlu
Na svoje detiatojko. —

Vstoupivší do svazku rodinného na místo zemřelého otce aneb matky muž aneb žena, očím, macecha, zůstávají rodině této, podlé pojmů slovanských aspoň v národním smýšlení a básnictví, nicméně cizími, a proto i v písních a pověstech našich jdou veliké proti nim žaloby. I samo jméno „macecha“ jest u Slovanů takořka v opovržení, což i přísloví: „macocha racocha“, a „kde macocha, tam i očím“, dosvědčuje.

Moravská: Matičko, matičko, promluvte slovíčko. —
Mé dítě, nemohu, mám na sobě hlínu. —
Já hlínu odházím, kamení odválím,
Promluvte slovíčko, ach drahá matičko! —
Jdi dítě, jdi domů, máš tam jinou mámu. —
Ach to zlá macucha, od sebe mne štuchá;
Když hlavičku češe, po zádech krev teče,
Když košulku pere, div mě neprokleje,
Když chlebíček krájí, po mně nožem hází.

Nové rodiny zavazují se manželstvím. K manželství vede láska pohlavní, která z tohoto ohledu, jako vedoucí k utvoření nových rodin, široké má pole v prostonárodním básnictví slovanském, širší tam, kde kmeny ztrativší svou samostatnost, vytisknuty s pole dějin, na život od veřejného nižší, domácí a rodinný, obmezeny byly. Takto jest u Slováků, Slovinců v Krajinsku, Štýrsku a vůbec v západních odnožích slovanských, tak u Srbů v Lužicích, již dávno svou samostatnost pochovavších, a spolu i v pozdnějších útvorech prostonárodního básnictví v Čechách a na Moravě; kde naproti tomu u Srbů a jich jižních soudruhů, na př. Černohorců, u Malorusů, Kozáků, písně zvlášť vyznačené děje opěvující daleko rozsáhlostí svou převažují nižší, soukromými city, strastmi a slastmi se obírající básnictví lyrické. Časy utvořených již řádných obcí a državní nemůže se říci že by přály básnictví prostonárodnímu; v takovýchto obcích vše jest již v příkazech a zákonech určeno jedno s druhým, částky s celkem se již tuho drží, država jest jimi pojištěna, od náhlých nebezpečenství ochráněna, dobré vůli tedy jednotlivců, jejich odvaze a síle, jejich rozsudku a ochotnosti málo co ponecháno; naopak hoví prostonárodním písním časy takové, v kterých obce, državy utvořeny jsou ještě takořka jen z polovice, v kterých národ samostatný úsilně se namáhá, aby se jak vnitřně tak zevnitřně sjednotil, kde ještě jedna vůle není vyražena a ustálena, následovně kde síla, vůle, odvaha, ochotnost, um jednotlivcův, za všeobecným účelem národa jdoucích, ještě úplně jest na svém místě. Takovéto časy jsou časy Srbska i po pádu jeho, neboť Srbsko ani před pádem svým nemělo ještě pevného spojení a řádu, po pádu ale při bojovné mysli národa byla síla jednotlivcův sama od sebe k neustálému boji ponoukána za bratry nohou ukrutníků šlapané; takové časy jsou časy Čech v dobách oněch, z kterých pochází nejvznešenější zpěvy Rukopisu Kralodvorského: „Záboj, Slavoj a Luděk“, „Čestmír a Vlaslav“, „Beneš Hermanov“, a časy podobné kvetly Kozáctvu za jeho prahy (vodopády) Dněprovými, časy svobodného spojení a vysokého zápalu, plné nevázanosti. Velkorusové nemají toho bohatého národního básnictví jako jiní Slované, jednak proto, že tam již chladnější, pošmournější podnebí, a pak že jsou již od dávna spojeni v državě jednou silnou vůlí pojištěné. Kmenové, kteří se v časech vyššímu národnímu básnictví příznivých udržeti neuměli, jejichž první pokusy o život veřejný se nezdařily, jsou, jak jsme se již zmínili, bez vyššího básnictví národního, vlastního bohatýrského; u nich rozvila se na poli národního básnictví jen lyrika, v kteréžto láska pohlavní jest jedním z nejčastěji opěvaných předmětů. Nemá tak široké pole předmět tento, jak jsme již řekli, u kmenů, kteří po velikou část žití svého samočinně se pohybovali, a však i tam patří on ku předmětům, od národního básnictví živě pěstovaným. Jakkoli však básnictví naše radostně si s tímto předmětem zahrává a rozmanitými způsoby jej líčí, tedy s patrným zalíbením při něm dlí: předce on v básnictví našem nižším, majícím za střed svůj život rodinný, jen k tomuto se vztahuje, a hlavně jen proto tak oblíben jest, že vede k utvoření a rozvětvení života rodinného. Jiné postavení a povolání má láska romantická. Člověk od ní zaujatý žije celý v ní, i nachází v ní své konečné uspokojení, bez kterého tratí proň cenu všecko jiné, okolí jeho nejbližší i celý svět, a s jehož nedosažením hyne i on. Ne tak se má věc v básnictví našem národním, na jiný způsob myslí i jedná člověk náš. On, tak živý a otevřený, tolikými spojivy s přírodou a rodinou, s lidstvem a vůbec se světem spoutaný, má vždy i po přetrhnutí jednoho, byť i sebe tužšího spojiva, mnoho ještě jiných, které ho zdržují, k tomuto světu poutají a před zoufalými kroky z jednostranných pohnútek chrání. I po neuskutečnění některé z jeho tužeb zůstává mu předce vždy i ten „boží svět“ i „rodina“ i „dobří lidé“ a tak i radování se s nimi, i ty zámysly, které má ohledem na ně a o jejichž vyvedení Slovanu, mnohem více po skutečnosti toužícímu, nežli v odtažené rozmyšlenosti se kochajícímu, konečně přede vším jiným běží. On myslí vždy, že patří i Bohu i světu a svému domu i rodině své; nepokládá tedy za bohabojné a slušné, měniti samovolně běh osudu, přetrhovat o své hlavě svazky posvátné a odtrhovat se násilně od jiných, sobě a tužbám svým k vůli. Známek takového soběctví nemá láska básnictvím naším opěvaná; Slovan se k vůli lásce neodděluje od jiných, nezůstává vyplněním jejím sám o sobě, nýbrž prostředkem ní vstupuje do spojení opět nového, rozšiřuje obor rodinstva svého, neodříkaje se nijak předešlých svazků rodinných, ba přikládaje těmto vážnost takovou jako předtím, ne-li větší. Zvyky, obyčeje a práva slovanská dosvědčují to úplně. Vedle zvyků starodávných nezpůsobuje se novým manželstvím v rodinách našich nižádné dělení rodinného majetku, jako to vidíme na západě; žena dostává věno a mužové zůstávají i po oženění sedět na společném majetku rodinném, tak jako předtím. I dvacet, třicet rozličných rodin ve smyslu západu žije spolu na majetku společném, a tvoří jen jednu rodinu ve smyslu našem. A v starodávných našich obcích panovala společnost majetku úplná, jako podnes ještě se zachovává v ruských, čímž celé obce spojují se takořka v rodinu jednu. Do svazku tohoto, kdyby mohl, vtáhl by Slovan celý svět; to jest tajemná a zde onde již i vyslovená tužba jeho duše. Láskou pohlavní zakládá se nová rodina, jest to však rodina teprv povstávající ze svazku, uzavřeného mezi osobami od začátku si vlastně cizími, a budoucnost její jest nejista; kde naproti tomu rodina, z které snoubenci vyšli, jest již od dávna trvající a od jakživa vespolek sobě dobře známa, pročež i v básnictví našem tato se klade nad onu, a láska k sobě jejich oudů čistěji i vroucněji se představuje než láska pohlavní. V uvedených již písních viděli jsme, s jakovou úzkostlivostí snoubenci opouštějí dům rodinný, s jakovou bolestí přesídlují se do obydlí nového „k cizímu otci, k cizí matce“, a tuto přednost, jaká se dává rodině otcovské před rodinou nastávající, i vroucnější se přidržení oné líčí mnohé ještě písně slovanské.

Ruská:

Perekatno, krasno solnyško,
Ty zviezda perekatnaja,
Za oblak zviezda zakatila sia,
Proč ot svietlavo miesiaca.
Perešla naša dievica
Iz gornicy vo gornicu,
Iz stolovoj vo novuju;
Perešed, ona zadumala sia,
A zadumavšiś zaplakala,
Vo slezach slovo molvila:
Gosudarj moj, rodnyj baťuška,
Ne vozmožno li tavo sdielati,
Menia, dievicu, ne vydati?

Docela k této podobná jest i jiná ruská píseň, v které děvice stejnou otázku otci dává. A v opět jiné ruské písni děvice na výslovné otázky svého snoubence, kdo jí jest milým? odpovídá, že nejprv otec, potom matka a za těmito jen on, její snoubenec. Větší jest také vedle písní našich láska otce, matky, sestry než láska milenky.

Rusínská:

Oj vyletil sokil, ta z lisa na pole,
Oj sil sebi sokil na vysokij hori,
A z hori poletil na vysoku sosnu.
Viter povyvaje,
Sosna sia chylaje;
Nie chylaj sia sosno,
Bo j' tak meni toskno!
Oj vdaryla strilka z vysokoho neba.
Kohož ona vbyla? Vdovynoho syna:
Nema komu daty
De nenečki znaty,
Ščoby pryjšla neńka
Syna pochovaty.
Oj nadletilo dvi, try zazuleńki,
Vsi try prosiveńki,
Ta vsi try smutneńki.
Oj odna upala po konec holovki,
A druhaja vpala po konec nožičok,
A treťaja vpala po konec serdeńka.
Po konec holovki — to neńka stareńka,
Po konec nižočok — sestrička ridneńka,
Po konec serdeńka — to jeho mileńka.
De neneńka plače — krovavaja rička,
De plače sestrycia — sliznaja kernyčka,
De plače mileńka — suchaja stežeńka.

Bo neneńka plače — vid roku do roku,
A sestrycia plače — kilko sy shadaje,
A myleńka plače — inšu hadku maje,
O innym hadaje.

Toho samého obsahu písně mají všecka plemena slovanská:

Rusi:

Pod kustikom pod rakitovym
Ležit ubyt dobroj molodec,
Izbit, izranen, iskolat ves.
Čto ne lastočki, ne kasatočki
V krug tepla gniezda uvivajut sia. —
Uvivajet sia tut rodna matuška,
Ona plačet, kak ručej [250] tečet,
Moloda žena plačet, kak rosa padet,
Krasno solnyško vzojdet, rosu vysušit.

Moravané:

Leží Janko zabitý,
Rozmarýnem zakrytý.
Pláče oňho, naříká
Otec, máti, milenka,

Otec, máti slzami,
A milenka vzdychami:
Škoda mého milého,
Neměla jsem nad něho.

Skoro tu samu mají i *Slováci:*

Ženie šuhaj dva voly atd.

A *Srbové* mají též podobnou:

Umre Jovo, žalosna mu majka,
Zakukaše do tri kukavice:
Jedna kuka, nikad ne prestaje,
Druga kuka, jutrom i večerom,
Tretja kuka, kad joj na um padne;
Koja kuka, nikad ne prestaje,
To je jadna Jovanova majka;
Koja kuka jutrom i večerom,
To je tužna Jovanova seja;
Koja kuka, kad joj na um padne,
To je mlada Jovanova ljuba.

Nacházejí se sice některé jednotlivé písně, jako u *Slováků:*

Pásol Janko krávy a Anička pávy atd.,

a u *Slovinců v Štýrsku:*

Vtica lepo poje dol pod bělom gradom,
To nepoje vtica, to je mladi junak atd.,

---

[250] potok.

aneb u ***Rusů:***

Ty vospoj, vospoj mlad žavoronočik,
Sidjuči vesnoj na protalinkie [251];
Dobroj molodec sidit vo temnicie,
Pišet gramatku [252] k otcu, k materi atd.

v kterých se láska milenky k milému větší nad lásku jeho rodičů, sestry neb bratra představuje, avšak děje se to jen tenkráte, když syn neb bratr vinnou svou přišel o lásku rodiny, kterou buď v hanbu anebo do jiného neštěstí uvedl, tak že se ho odřekla, načež jediná milenka i po skutcích zlých věrnou mu zůstává. Jest i to znakem zvláštní bohabojnosti rodin našich, že pohoršlivé a bezbožné skutky trhají ty zbožné a srdci národa našeho tak drahé svazky rodinné a rodičové odříkají se synů, sestry a bratří bratrů, kteřížto spáchali skutky zlé. Podlé toho stojí a trvá rodina slovanská na základech bohabojnosti, a svazek její přestává tam, kde základy tyto scházejí. Neberouť věc tak přísně milenky; nemáť láska na přirozené pohlavní náklonnosti založená takové zbožnosti jako láska rodinná. Kdož nepozná v takovémto národním citu Slovanů ukrytý hluboký mravní význam? V zpomenutých písních, v slovenské a ruské, pomáhají milenky svým milým všemožně z vězení na svobodu, an rodičové je opouštějí, ano v následující ***ruské*** odříkají se syna o vykoupení prosícího:

Kak otec i mať otkazali sia
I ves rod plemia otrekali sia:
Kak u nas v rodu vorov [253] ne bylo,
Vorov ne bylo i razbojnikov.

Teprv po vytrpěném trestu a smazané vině smilovává se v ruských písních rodina nad tělem mrtvého, pochovávajíc jej, v slovenských poslední povinnosti též jen milenka vykonává.

Slovenská:

Nevešajte ma na duby,
Lebo ma zedia holubi,
Leš ma vyveste nad vodu,
Kam milá chodí na vodu.

Keď si vodičky naberie,
So mňa ptáčatá zoženie:
Ej hežu, hežu ptáčatá,
Už mu je hlávka načatá atd.

V tomto podřízeném postavení drží se láska pohlavní ve všech stýčnostech svých v národním našem básnictví. Nevyplní-li se některé straně vůle její, s osobou oblíbenou v manželství vstoupiti, proto, ač právě i dosti se želí nad tím v písních našich, nenásleduje předce žádné odříkání se světa, žádné zoufalství, vstupování do klášterů anebo samovražda jako jinde, nýbrž milenec podrobuje se osudu s pokorou. Vůbec i z básnictví našeho národního i z přísloví našich viděti, že manželství při zpozorované náklonnosti stran prostředkuje se více rodičemi milenců, nežli těmito samými.

---

[251] místečku od sněhu prostého, kde totiž protál. [252] psaníčko.
[253] zlodějů.

Ruská:

Idet dievica iz terema,
Čto bielo lice zaplakano,
Jasny oči pomutili sia,
Biely ruky opustili sia,
Ne striela serdce poranila,
Ne zmieja jevo užialila,
Krasna dievica promolvila:
Ty prosti [254]), prosti moj miloj drug,
Ty prosti duša oteckoj syn,
V večeru menja promolvili,
Zavtra budut pojezžalyje [255]),
Povezut menja v cerkov božiju;
Ja dostanu sia jinomu drugu,
I vierna budu po smerť moju.

A přitom věrnost zachovat i nevyvolenému, jak z písně zřejmo, za povinnost se pokládá. Tak i v slovenských i v jiných písních provdané odvracují od sebe oči svodlivé:

Nepozeraj za mnou, oči ti vypadnú,
Bolo ti pozerať, keď som bola pannou.

Jako nevěsta v ruské písni, jednají i mládenci v básnictví našem. Kterému z nich buď rodinou, buď vlastní její náklonností nevěsta se přisoudí, ten ji beře, a ostatní jinam bez zoufalství své zraky obracují.

Slovenská:

Za tým Váhom biely dom,
Jest tam pekné dievča v ňom.
Keby mi ho chceli dať,
Vedel bych ho milovať.
Ale mi ho nedajú,
Nech že si ho trímajú!
Bráni otec, bráni mať,
Bráni sestra, bráni brat.
Bráni celá rodina,
Prenešťastná hodina!

Kradení děvčat, t. j. pojímání jich za ženu proti vůli rodičů, čehož stopy zde onde se v slovanských písních nacházejí, bylo dozajista jen případkem řídkým a výminkou. A bojování mládenců o dívku, jakové dvě, tři písně naše zpomínají, jest neomylně, jakž to i samy písně ukazují, plodem již novějších, vlivem západním dotknutých časů.

---

[254]) měj se dobře. [255]) přijdou svatebníci.

Nevěstám, odcházejícím do domu nové rodiny, dává se od otců, matek aneb i samých ženichů vážné napomenutí a naučení, jaké mají býti u rodiny nové, ne snad pyšné a s vysoka si vedoucí, ale starším v domě poslušné a pokorné, a k jiným přívětivé, laskavé. Tak v *ruské* písni ženich odpovídá nevěstě, stěžující si, že slyšela o hrdosti jeho otce:

Dušeňka, Mašeňka,
Buď sama dobra!
Derži golovu poklonnuju,
A serdce pokornoje;

a takovou jí též odpověd dává, když mluví, že slyšela o hrdosti jeho matky. A na jeho bratry a sestry když si stěžuje, odpoví:

Buď sama dobra!
Buď laskova, privietliva,
Vo vsiem dogadliva [256] da smietliva [257],
V čužich slovach nezamietliva,
A v svoich prosta, da umietliva!

Tak i v *srbské* písni ženich nevěstě radí:

Neboj mi se dušo,
Ja ću te sietovat [258],
Kako ćeš mi, dušo,
Majci ugoditi [259].
Kad majka uskara [260],
Ti ne odgovaraj,
Kada l' moja bratja
Iz lova dochode,
Ti ich liepo srietaj,
Oruže im primaj,
I njima govori:
A dobro mi došli,
Moj' mladi djeveri!
Moj' zlati prsteni! —
A kad moje sestre
U rodbinu idu,
Daleko ich sretaj,
Koljevke im primaj,
I njima govori:
A dobre mi došle,
Mile zaovice,
Kako i sestrice!
Tako ćeš mi dušo,
Sviema ugoditi.

Při vší podřízenosti lásky pohlavní pod vztahy rodinné může ona, jakožto začínající život nový, státi se tak vroucí a hlubokou, že jedna strana od ní spoutaná opouštějíc svět i druhou mimovolně za sebou potahuje. V srbské písni „Smrt Omera i Merime“ mládenec Omer, zamilovaný do Merimy, poslechne sice matku svou, ponoukající ho vzíti si dívku krásnější i bohatší nežli jest jeho milá Merima, a však po svatbě hned bolestí hyne, a Merima vidouc ho mrtvého za ním do věčnosti se ubírá, oba ne samovraždou, ale puknutím srdce od lítosti. Této podobná jest i píseň *srbská* „Damljan i ljuba njegova“:

---

[256] ochotná. [257] opatrná. [258] radit. [259] být po vůli. [260] vykárá.

U Omera više Sarajeva
Zelena mu gora oko dvora,
I u gori zelena livada [261],
Na livadi kolo uvatjeno,
U tom kolu ljuba Damljanova;
Sve je kolo glavom nadvisila,
A lepotom kolo zanijela.
Progovara iz kola Nikola:
Pokrij lice, ljubo Damljanova,
Danas će ti Damljan poginuti
Sa tvojega lica bijeloga. —
Još to oni u riječi bili,
Puče puška iz gore zelene,
Te udari u kolu Damljana.
Damljan pade a ljuba dopade:
Moj Damljane, moje jarko sunce!
Ljepo ti me bješe obasjalo!
Al' mi brže za goricu zadje. —
Ljubo moja, pitoma ružice!
Ljepo ti mi bješe procvatila!
Al' zaluda [262] kad' s ne kitieh tobom.

Toho způsobu jest i jedna *rusínská.* Tu ale od radosti nad nenadálým shledáním oba milencové mrtvi klesají.

Divčyna upala na bilu postilońku,
Molodyj Kozak pid bilu berezońku;
Nad divčynońko' otec i mati plače,
A nad jej mylym čorneńki voron krače atd.

Žádným však způsobem nevymůže to láska na Slovanu, aby jí k vůli podstoupil cokoliv, aby se pro ni odřekl jiných tužeb a náklonností svých.

Slovenská: Keď my cez hory pójdeme,
Čože tam jedať budeme,
Čože tam jedávať, moje srdenko, budeme?
Lepšia je kórka dubová:
Ako striedočka chlebová. —
Keď ti je lepšia, jedz si sám,
A ja sa s tebou rozžehnám atd.

Keď som išieu cez dva vršky,
Našieu som si tam dva rožky,
Keď som počau na ních trúbiť,
Začaly ma dievky lúbiť,
A ja nechcem dievky lúbiť,
Radšej budem šablu nosiť,
Šablu, šablu malovanú,
Od cisára darovanú.
Cisár, cisár, daj mi koňa,
Pójdeme mi do tábora [263].
Tábor, tábor, otváraj sa,
Idú chlapci, zverbujú sa!

Tak ani Kozák strojící se do boje nedá se od toho zadržet žádným prosbám a nářkům milenky. V písni *rusínské*

Za Nemen jidu,
Hej konju mij, konju,
Zahraj pido mnoju,
Divčyno proščaj —

---

[261] louka. [262] nadarmo. [263] ležení.

odpovídá Kozák konečně dívčině, láskou aby doma zůstal jej zaklínající:

Jak voron tebe
V okonce zakrače:
Z za mora priskače
Kozačeňko tvij.
Jak javor zelenu holovoňku sklonyt,
Zozula kukukne, dubrova zastone,
I kiň pid toboju piťknet sia, vzdychne:
Tody vže ne bude na sviti mene.

A v jiné písni *rusínské*

Jichav Kozak za Dunaj,
Kazav: divčyno praščaj,
Ty konyku voronyku, na sylu hulaj —

odpoví Kozák plačící milence:

Bilych ručok ne lomaj,
Čornych očok ne styraj,
Mene z vojny zo slavoju
K sobi ožidaj.

Rovněž nevymůže láska na nikom, aby jí k vůli spáchal hřích proti rodině, aneb aby opustil pro ni věci vyšší a zájmy vznešenější.

Srbská:

Vezak vezla seja teftedara,
Na čardaku [264] na debelu ladu [265]
Tud' prolazi Rade neimare,
Veli njemu seja teftedara:
Lijep' ti si, Rade neimare!
Da l' se chočeš junak poturčiti,
Dala bich ti pola Sarajeva,
I po blaga brata teftedara. —
Al' govori Rade neimare:
Oj Boga mi, seja teftedara!
Ne bich ti se junak poturčio,
Da mi dadeš i sve Sarajevo
I sve blago brata teftedara.

To není romantika!

Uzavření manželství — sobáš, slib, sňatek, venčanie, a na to následující svatba, veselí, pir atd. — založení nové rodiny a rozšíření svazkem tím oboru rodinného, jest největší a nejradostnější slavností slovanského domácího života. Těch mnoho rozmanitých obřadů, které se před sňatkem i po sňatku vykonávají — dokonávky, prositby, zaręczyny, pečení u Rusínů korovaje, koláče, z kterého na svatbě každý host dostat musí, pletení derevce, ratolesti, která se rozličným významným kvítím a ovocem oplétá a před novomanžely nese, usazování nevěsty na posah, lávku bílým šátkem zastřenou, na které jí věnec na hlavu kladou, to odprošování, děkování, žehnání a blahoslavení před sňatkem, po sňatku následující hlučné hody, čepčení a slavné odvážení nevěsty do domu jejího budoucího manžela, ty mnohé dary, které se v ten čas novomanželům a zvlášť nevěstě u Slováků na poctivou krásu, a od této vzájemně mládencům a hlavně družbům dávají, ty přerozmanité písně, které se při každém obřadu před sňatkem i po sňatku zpívají, ty mnohé hodnosti a úřady čestné (starostové, staří svati, svatové, družbové, družičky, pitači, zváči), na které jsou zvlášť přebohaté svatby srbské, při všem zachovávaná co možná největší nádhera a hojnost, to vše klade slavnost tuto, tolikým básnickým duchem nadchnutou a tak radostně odbývanou, bez odporu na první místo v životě našem domácím. A člověk obecný, činností svojí do větších okresů nesáhající, má jen tři hlavní události v životě svém: narození, ženění se a smrt, z kterých se jen ona prostřední s povědomím odbývá, pročež na ni člověk i takovou váhu klade jako na událost nejznamenitější ve svém živobytí. Po každé však radosti nastupuje změna, a tak i po uzavřeném manželství dostavuje se zármutek, pocházející nejen z toho, jak jsme to již výše podotkli, že se dům otcovský, dům rodiny s celým jeho dobře známým okolím opustiti musí, než i z myšlénky, že jest již po první mladosti, že traplivější starosti o novozaloženou rodinu nastávají a tak ten „svobodný stav“ již pominul. Před tím byly jen naděje, výhledy radostné a více hra se životem, nyní nastoupila již přísnost života. Mnohé slovanské písně tu svobodu „za mládenstva“, „za panenstva“ oplakávají, představujíce manželstvo jakožto oprchnutí kvítí.

---

[264] strážní budka pohraniční. [265] v širokém chládku.

Slovenské: Letela biela hus, letela nad vodou,
Zaplakalo dievča za svojou slobodou!

Kvitne ruže, kvitne, veť aj moja bude,
Príde taký šuhaj, čo ju trhať bude.
Daj ma mamko moja, keď ti ma pítajú,
Keď ružička kvitne, vtedy ju trhajú.
Ruža som ja, ruža, pokial nemám muža,
Keď budem mať muža, spadne so mňa ruža.

Kvietok som ja, kvietok, pokial nemám dietok,
Keď budem mať dietky, spadnú so mňa kvietky.

Vydalo sa dievča, akoby zomrelo,
Akoby ho nikdy na svete nebolo.
Vydalo sa dievča dolu do vidieka,
Čo na horu pozre, iba [266] prenarieka.
Vydalo sa dievča až na veky ameň,
Akoby zalúčiu [267] do Dunaja kameň.

A ta dolu na doline rozmarín zelený,
A kdo nevie, čo je bieda, nech sa len ožení.
A tam dolu na doline fialka prekvitá,
Ktorá nevie, čo je bieda, nech sa ona vydá atd.

Tak i v rusínských i v jiných slovanských písních. V jedné *rusínské* táže se matka syna Ivaseňka, koně si na oddávky sedlajícího, proč pláče, načež on odpovídá:

Oj jakže meni,
Moja mateňko,
Molodomu ne plakaty!
Sam ja ne znaju,
I ne zhadaju
I ne skažut lude,
Jako my dola bude!

Jakož pak ctihodné jest vstoupení do stavu manželského vedle národního našeho básnictví, tak zavrhuje ono nadužití lásky pohlavní k čisté smyslnosti. Upadlí do hříchu tohoto a postižení v něm z následků přicházejí o svou poctivost, zvláště osoba ženská, mající skoro jediné za štít života svého krásu a nevinnost, a obmezena jsouc vedle slušného smýšlení našeho národa jen na dům a rodinu. A proto i když věnec panenský ztratí, ztratí téměř vše na světě. *Srbská* píseň svedení dívky za největší hřích vyhlašuje. Provázejí v ní sv. Nikola a sv. Ilia duše lidské na druhý svět, tři ale duše na žádný způsob provoditi nemohou:

A tri duše nemogu:
Jedna duša griješna;
Kuma [268] na sud vodila.
Druga duša griješna
S komšijom [269] se mrazila [270].
Tretja duša najgrešnija,
Devojku je skudila [271].

Čím dále Slovanstvo jde k západu evropskému, tím i láska pohlavní více samostatnosti nabývá, a tím i více kochání se v ní v prostonárodních našich písních se oslavuje, ale spolu i vlivem cizího smýšlení a příkladu prostota a vroucnost slovanská v ní se tratí, jakož poznati na písních kmenů západu blízkých. Nejkrásnější, nejprostější a nejslušnější jsou z tohoto ohledu písně ruské a srbské, vůbec slovanstva pravoslavného, opravdivá to okrasa básnictví i smýšlení našeho národního. Rusínské jsou též takové, kde však se ku Polákům blíží, tam v mnohém již utrpěla jejich prostota a ráznost slovanská.

---

[266] jen. [267] hodil. [268] kmotra. [269] sousedem. [270] v rozbroji žila.
[271] zprznila.

Rodiny s rodinami tvoří obec, rodinu rozšířenou ve smyslu slovanském. V obci přicházejí lidé do spolku, a Slovan tak živý a otevřený, tolikou příchylností k lidem vůbec nadaný, rád má společnost lidskou a hledá ji toužebně. Aby se společnost udržela a neuvadla, potřebí jí zábavy, a takovýchto má hojnost velikou společnost slovanská. K zábavám těmto patří hlavně hry. Hra ukazuje radost ze života, jsouc jeho zpříjemněním, kratochvílením vůbec, ona rozhání jednotvárnost a suchopárnost života každodenního, jest v odporu se zarytostí v sebe a odloučeností od světa, a dokazuje, že nemá člověk jen vždy s potřebami každodenního života se obírati, do žravých starostí o život vezdejší se pohřižovati, nýbrž si i pohověti na světě i vyraziti se z trudů života. Hra jest znakem rozjařeného života mládeneckého, a přistojí národům mladistvým, básnickým duchem obdařeným, jakový byl někdy Hellenský a jakovým je i náš. Hry jsou však rozličné; Angličana baví skoky rozdurděných kohoutů, Španěla sápání se a bodání divých býků, Němec nade vše rád sedí a baví se v divadlech, Slovan ale chce hlavně v zábavě své činnou účast, aby, jako mu hrá mysl, tak hrálo mu i tělo. Naprosto se příčí Slovanu, aby někdo ve hře trpěl, buď to již ten „boží tvor“ anebo člověk, on sám; trpění a trápení nachází se beztoho dosti na světě, a hra mu jest právě rozplašením všech trudných myšlének a odstraněním vší traplivosti. Ani ten „nerozumný tvor“ podlé mysli jeho není zde pro to, aby byl mučen a mučením svým k radosti byl jinému; v takové zábavě by Slovan žádného zalíbení nenalezl. Viděli jsme již výše, v jakém spojení žije Slovan s přírodou, jak s ní obcuje, jak ji miluje; i ona a její tvory vedle mínění jeho mají se těšit ze života sobě daného. V jeho hře musí se účastnit i mysl i tělo, on celý, a proto i nejoblíbenější zábavy Slovanů jsou ty, v kterých obratnost, cvičenost, síla a bystrost těla se ukazuje: běhání o závod, dostihy pěší i jízdné, skákání, házení kamením i kroužky na vyznačené klíny, zápolení, ples a tanec, jehož jest národ náš velikým milovníkem. Krom těchto jsou i jiné přemnohé hry a zábavy. Máť takové každý věk: dítky, mládenci, odrostlí; každé pohlaví: mužové i ženy, každé počasí roku: jaro, léto, jeseň i zima, a při tom se při všech značných příhodách a slavnostech drží hry a zábavy přerozmanité. Mají dítky na Slovensku své hry: žmúrenie, lobdu (míč), na slepú babu, na zlaté prase, na kozu atd.; v Rusích: goluby, sieravo, volka, zacharku a j.; mládenci a panny na Slovensku hru na husy a na pávy, na králiky, na lokeš atd.; na Rusi: gorielki, žmurki, verevočku, v Srbsku na Dodolu a j.; panny o sobě na Slovensku: na húsky, kolo, v kterém vítají jaro, atd.; na Rusi: pervenčiki, kamuški a j.; v Srbsku: na kraljicu. A odrostlí také začasto i v těchto hrách účast mají i jiné si začínají, na Rusi na př. ženy i s dívkami hrají si na kumy, matky s dítkami na soroku, stařeny s dítkami na zacharku atd. Z jara, když se hora rozzelená, vystrojují se májnice, vlastně zábava dětinská, při které však i starší z obce rádi se zoučastní, kromě toho kladou se máje před domy milenek; léto se uvítá ohněm vajanným; jesenní a zimní večery ubíhají v přádkách, oslazovaných vypravováním starých pověstí, zpěvy a hádankami. Kromě toho na tyto počasí roku připadají na každé ještě jiné hry, jako na př. kolo u Slováků na jaro, vodění mníšek na jeseň, hra Slováků na krále také na podzim, Mikuláš a Lucie na zimu atd.; na Rusi hrají se gorielki, kamuški jen v létě, žmurki, kul'učki, dergači jen v jeseni aneb v zimě atd. A zvláštní případnosti, výroční slavnosti nemohou se také bez her a slavných obřadů obejít: na dohviezdny aneb štědrý večer se pod okny zpívá a mnohé staré obyčeje vykonávají, na vánoce se chodí s Betlehemem, po novém roce chlapci s hadem, na tři krále s hvězdou, církevní osoby chodí po novém roce s koledou, v jiném obřadě i u Srbů známou, na velikou noc jsou kupačky, na svatodušní svátky (turíce, rusadla) vykládají se chrámy i domy soukromné zelenými ratolestmi atd. Mnohé nynější hry bývaly za starodávna náboženskými obřady, jako na př. vynášení Moreny, Dodola, vájoné atd.; koleda ale ještě i podnes náboženský příznak zadržela. Hry zpomenuté odbývají se na mnoze s písněmi, přiměřenými každé zpěvné hře a jejímu běhu. Škoda, že hry tyto z veliké části, aspoň u západních kmenů, pomalu se tratí a hynou.

Hry a zábavy, jako některé z uvedených dosvědčují, jdou Slovanu z duše. A zábava i taková, kde se srdce nápojem rozveseluje, velice mu jest po vůli. Nechybí na písních kmenům našim i při takovýchto veselých společnostech, ba tu se ony jen rojí jako včely z úlu. Často když již mysli jsou do dobrého rozmaru přivedeny, jdou písně kol do kola, a každý kdo se napije zpívat musí. Šlechta slovenská, jakkoli v posledních létech odrozena a národ svůj vlastní zapírající, nemohla předce nikdy v takovýchto společnostech zatajit povahu svou, v kterých z celé duše zpívala písně národní kol do kola. Chorvati právě v takovýchto společnostech tvořívali si obec a hráli si na veselé domaćinstvo, kuče, gazdovstvo a jiné vážné úřady obecní. Milovaným nápojem slovanským byla za dávna medovina, toho však již málo znáti v písních. Srbské písně si nyní již jen „rujno vino“ chválí, s kterým mají dost co dělat, i slovenské se jen vínem občerstvují, Čechové si připíjejí pivem, Rusové vínem a pivem, a Rusíni již nejvíce jen bídnou horilkou. Zvláštních na společnost takovou se vztahujících písní mají kmeny naše dosti, *Slováci* na př.:

Náš pán gazda dobrý gazda[272],
Dobré víno dává,
A my z jeho lásky
Pime z tejto flašky.
Náš pán gazda dobrý gazda,
Dobré víno dává.

Aneb:
Pí, Janko, pí.
Len sa neopí,
Čo prepiješ sto zlatých,
Šak to . . . (kdokoli = pán, paní, žena atd.) zaplatí.
Pí, Janko, pí,
Len sa neopí.

Aneb:
Pije Kuba do Jakuba,
Jakub do Michala;
Pije vino, pije vino
Kompania calá,
A kdo nevypije,
Toho ve dva kyje atd.

Ale *Srbové* mají při takovýchto příležitostech zvláštní, každé přítomné osobě odzpěvované nápitnice, z kterých některé na ukázku podáváme. Hospodáři:

Gospodar viedi u zlatnu stolu,
A noge drži u chladnu vodu,
Ne vodu muti, ni zlo govori,
Nego govori: Bože pomozi!
Pomog'o Bog kuću i njegov dom!
A proletje ga zdravo zastalo,
Zdravo zastalo, tere veselo!
I oko i čelo,
Sve nam, bratjo, veselo!

Nevěstě:
Usadich lozu sved vinograda,
Navedoch vodu sa trih chladencah,

---

[272] hospodář.

Da mi je loza vazda zelena,
Naša neviesta vazda vesela,
I oko i čelo
Sve ti, sestro, veselo.

Chlubníku:

Junak potkiva konja chrabrena,
Vidjela ga je žaba zelena,
Podigla nogu, junaku rekla:
Potkuj i mene, mladi junače,
Neka bich konjem u goru utekla!
I oko i čelo,
Sve ti, žabo, veselo!

Obcování v sousedstvu, ve společnosti lidské vůbec, žádá a oslavuje prostonárodní básnictví takové jako v rodině, bohabojné a lidské. S lidmi tak jako v rodině, a vždy „s lidmi lidsky", to jest hlas duše našeho národa. I určité svaté svazky rodinné rozšiřuje Slovan v pocitu tomto a připouští do nich lidi jiného rodu, cizí, kteří tím nabývají posvátného a rodinného práva: práva na jich ochranu před každým nápadem, práva pomoci v potřebách, práva šetření jich v obcování jako úda rodiny, a navzájem též zavazují se k tomuto všemu. Stává se to tak zvaným pobratymstvem a posestrimstvem u Srbů, což se i zvláštním církevním obřadem zasvěcovalo a bez pochyby i doposavad zasvěcuje. U jiných Slovanů není, aspoň pokavad nám vědomo, zvláštního k tomu obřadu, avšak i zde pobratření čili oslovování se vzájemně slovem „bratr" má zvláštní význam, a spojuje takto sbratřené úžeji k vzájemné lásce a pomoci. Tak i posestření. U Srbů jestli kdo v nebezpečenství postavený jiného slovem „brat" zavolá — „bogom ga je bratimio" jest obyčejný výraz písní srbských — a ku pomoci vyzve, oslovený za svatou povinnost si pokládá, v tom okamžení přijít mu ku pomoci i s nasazením vlastního života. Trest hrozný zastihuje toho, jenž se prohřeší proti povinnosti pobratymské, aneb kdo se s nedobrým úmyslem blíží k posestrimě. Již výše jsme uvedli píseň, ve které Marko Kralevič strašlivě se pomstí na posestrimě, jenž zradila jeho bratra. Pomsta tato nebyla by tak hrozná, kdyby zrádkyně nebyla Markovou posestrimou. A v jiné písni dívka Mara zavedená do Bulharska prosí Pera Bugarina:

Bogom brate, Pero Bugarine,
Izveď mene iz zemlje Bugarske,

což i Pero — To njoj Pero za Boga primio —

bez odkladu učinil. Když však na cestě k jedné chladné studénce přišli, a Mara se tam umyvši v kráse své se před Perem zjevila, tento přiblíživ se k ní oslovil ji:

Oj Marija, Bogom posestrimo!
Ja ću tvoje lice obljubiti,

a

Što rekao Pero Bugarine,
Što rekao, to i učinio;

než hned na to

Sinu munja[273] iz neba vedroga[274],
Te udari Peru Bugarina;
Ljuto kune[275] Marija devojka:
Bog ubio svakoga junaka,
Koji ljubi Bogom posestrimu.

Výše jsme již uvedli, které hříchy za těžké pokládá svědomí národa našeho v písni vyslovené: rozbroj s bližním, obelstění jiného k vůli zisku a nečisté obcování s druhým pohlavím. Čistotné obcování, nakládání s člověkem lidské, skromné se držení jest to, co nade vše velebí píseň naše, a nic se jí tak neprotiví jako soběctví, užívání jiných k svému užitku a nadutost i vychloubavost. Píseň ***srbská*** takto oslovuje člověka:

O čověče pravedniče!
Jedan Božij služebniče!
Ako misliš Božij biti,
Čini dobro za života,
Poštuj brata starijega,
I tebe će mladji tvoji;
U dobru se ne ponosi,
A u zlu se ne poništi,
Na tudje se ne lakomi atd.

A jiná píseň výše cení moudrost a poctivost nade všecky okrasy těla.

Zlatni kove i srebrni, lijepo ti sjaš[276]!
Prvijenče, mudra glavo, da mnogo ti znaš!
Na tebe su zlatna puca[277] i svileni[278] pas;
Više valja mudra glava i tvog pošten glas,
Neg' na tebe zlatna puca i svileni pas atd.

Bližním ku pomoci býti, zvláště však osudem bez vlastní viny do neštěstí padlým, od přírody nešťastným, sirotkům a zmrzačeným, vychváleno jest v písni slovanské. Ze všech od narození nešťastných hlavně k slepým hluboký soucit jeví národ náš.

V písni ***srbské*** takto žebře slepec:

Mili Bože, na svemu ti chvala[279],
Mili Bože, i nedoljo mlada!
Mili Bože, pomozi svakome,
Svakom bratu i dobru junaku,
Koji ore, pa sirote hrani[280],
I sirote i crva i mrva[281].

---

[273] zasvitnul blesk. [274] jasného. [275] zaklíná. [276] leskneš se. [277] stříbro i zlato na kabatě. [278] hedbávný. [279] dík. [280] chová. [281] červa i mravence.

Darujte me, hranitelji!
Hranitelji, roditelji;
Darujte me, bratjo moja,
Plemenita i čestita!
Bratjo moja milostivna!
Nemojte me prolaziti,
Moga dara pronositi,
Moga dara ubogoga,
Ubogoga, malenoga;
Krajcara je malen darak,
Al' golema [282] zadužbina,
Već podeli i nameni,
Svoje mrtve sve spomeni;
Molit ću vam molitvicu
Za sve kuće dobre sreće,
Za težaka i volaka,
Za putnika i vojnika,
Zarad djaka učenika:
Radosna mu majka bila!
Darujte me mila bratjo!
Tak' ovako ne gledali!
Slepa čeda ne imali
Ni u domu ni u rodu,
I u svet ga nespremili [283].
Kano mene moja majka
Što je u svet upravila,
U neznanu tudju zemlju
A za tudjim očicama,
Da se bijem i prebijam
Od nemila do nedraga,
Kao voda o bregove.
Vidiš, brate milostivi!
Mene vode tudje oči,
Mene hrane vaše ruke,
Vaše ruke težke muke,
Ja sam željan bela sveta,
Bela danka, žarka sunca,
Žarka sunca i meseca,
I po svetu pogledati,
I sve bratje oko sebe,
Crne zemlje ispred sebe,
Vedra neba iznad sebe. —
Mene vode tudje oči,
Ja s' nemogu sam pomoći,
A bez vaše desne ruke
Niti mogu uzorati,
Niti mogu uskopati.
Što su vama beli dani,
To su meni tavne noći,
Tavne noći bez meseca.
Vidiš, brate, sužničara [284],
Sužničara, tavničara,
Jer nevidim bela danka,
Težke pute da putujem,
Težke brode [285] da brodujem,
Nit koj znadem ni poznajem,
Već se bijem i prebijam
Od drveta do drveta,
Od kamena do kamena,
Od nemila do nedraga,
Kao voda o bregove.
Sužan će se oprostiti,
Iz tavnice izhoditi,
Ja slepoće ni do veka,
Ni do času umrloga
I do konca samrtnoga atd.

I na Slovensku na trzích a všech jiných větších schůzkách lidu slepci pohnutlivě vykládají svůj žalostný stav, zpívajíce někdy zvláštní písně při houslích aneb jiném nástroji, jakož následující ukazuje:

Slovenská:

Lúdia Boží, lúdia,
Nechže vas prebudia
Husličky biedneho,
Žebráka slepého.
Kdo chudým daruje,
Pán Boh ho miluje.
Kdo chudým ukrátí,
Pán Boh ho zatratí.

Hříchy výše dotknutým cnostem odporné: tropení rozbroje, závist atd., podlehají v písních našich těžké pokutě. V písni

---

[282] veliká. [283] nevystrojili. [284] vězně. [285] lodí.

srbské dva bratří, Pavle i Radule, velikou měli k sobě lásku a takovou i dokazovali své sestře Jelici, zavděčujíce se jí začasto krásnými dary. Záviděla jí to žena Pavlova i vymýšlela úklady na zelvici Jelici, přičítajíc jí zlé skutky, které sama tropila. Pro velikou bratrovu lásku k sestře nedařilo se jí to z počátku, ale když zaklela dítě Pavlovo v kolébce, i nařkla z toho zelvici podstrčíc jí krvavé nože: tehdáž Pavel nevěřil více sestře na svou nevinnost se dojímavě odvolávající, než dal ji do smrti ušmýkat koňmi.

Dje je od nje kapla krvi pala,
Ondje raste smilje i bosilje,
Dje je ona sama sobom pala,
Ondje se je crkva sagradila.

Než v zápětí přišel na Pavlovou trest hrozný:

Razbolje se mlada Pavlovica,
Bolovala devet godin [286] danah,
Kroz kosti joj trava pronicala,
U travi se ljute zmije [287] legu,
Oči piju, u travi se kriju,

v kterýchžto mukách prosila Pavlová manžela, aby ji k tomu nad zelvicí vyrostlému chrámu dovedl, kde doufala dosáhnouti odpuštění, než na cestě jí cos šeptalo, že jí ani chrám neodpustí, poprosila tedy manžela, aby ji rovně na koňských ocasech dal šmýkat a roztrhat. Poslechl ji manžel a tu

Dje je od nje kapla krvi pala,
Ondje raste trnje i koprive.
Dje je ona sama sobom pala,
Jezero se ondje provalilo,
Po jezeru vranac konic pliva,
A za njima zlatjena kolevka,
Na kolevci soko ptica siva,
U kolevci ono mužko čedo,
Pod grlom mu ruka materina,
A u ruci tetkini noževi.

Největší hřích jest otcovražda, i trest zaň přehrozný. Spáchav ji vedle písně srbské cár Konstantin povolal k slavnosti, kterou na jaro světil, čtyry patriarchy, dvanáct biskupů, tři sta mnichů a tři sta diakonů, mezi kterými byl i „djače samouče“ — diakon samouk — a posadil je za stoly, patriarchy s biskupy za zlatý, mnichy za stříbrný, a diakony za stůl z drahého dřeva. Jak se posadili, šel cár Konstantin od stolu ke stolu, počav od toho, kde patriarchové s biskupy seděli, a pokloniv se pokorně tázal se, coby měl činit, aby se těžkého hříchu zprostil? Patriarchové s biskupy odpovídají, aby dal nadělat korun zlatých a stříbrných, daroval je patriarchům a biskupům, tak že se hříchu zbaví; avšak

---

[286] let. [287] hadi.

Ne govore Bogu po zakonu,
Već govore caru po chateru [288].

Mniši odpovídají, aby jim dal udělat šaty a krom toho zakládal kláštery, v nichž by žíti mohlo množství mnichů a modliti se za něj bez přestání; ti ale též

Negovore Bogu po zakonu,
Već govore caru po chateru.

Když přišel cár k stolu diakonskému, na otázku předloženou diakoni mlčí, avšak mluví „djače samouče“, než

Ne govori caru po chateru,
Već govori Bogu po zakonu,

aby dal udělat budovu z louče, namazal ji lojem, zavřel se v ni a dal ji zapálit, tak aby hořelo stavení od večera do rána, a zůstane-li v něm živ, potom že bude hříchu zbaven. Učinil tak cár, než na místo sebe zavřel tam „djače samouče“ a zapálil stavení, které stálo v ohni od rána do večera; ráno pak přišel se podívat co se stalo se stavením a samoukem:

Od celije ništo do pepela,
Na sred njega samouče djače,
U ruku mu knjige saltijeri [289],
Te se moli Bogu po zakonu.

Spatřiv cár u překvapení neočekávaný ten výjev dal ihned udělati druhé takové stavení, zavřel se do něho, dal je zapáliti, a stavení jako předtím hořelo od večera do rána. Ráno přišlo na to místo „djače samouče“, než tam

Od celije ništa do pepela,
Ono traži cara po pepelu,
Desnu mu je nachodilo ruku,
Ruka mu se desna posvetila.
Što se caru ruka posvetila,
Njom je mloga dobra učinio:
Mloge gladne jeste nahranio [290]
A žedne [291] je care napojio,
Gole, bose jeste preodjeo,
Nadgledao [292] ništa [293] i uboga.
Za to mu se posvetila ruka.

---

[288] po žádosti. [289] žalmy. [290] nachoval. [291] žíznivé. [292] opatroval. [293] žebráka.

L of C.

Pozoru hodno i to v písni, že jen samouk, moudrost samorostlá, mluvil po zákonu božím, nemaje ohledu na nic, než jedině na pravdu svatou.

Jako na zlé skutky přichází trest, tak za dobré nemine odměna. Vězeň Todor v písni srbské běduje v žaláři, že zítra nastává den svatého, jehož jméno nosí, a že nemá čím by jej oslavil, nazve tedy „Bogom brate“ vrátného žaláře i požádá ho, aby mu otevřel vězení a pustil ho na rukojemství boží „na Boga na jemca“, by mohl vyjíti ven mezi kupce, tam vyprosit chleba a vína, a tak zítra nakrmit v žaláři bídné vězně. Vrátný prosbu „za Boga primio“, na rukojemství boží ho z vězení pustil, a tak vyšel Todor ven; neměl však ničeho, zač by potřebných věcí nakoupil, krom jednoho nože, jejž kupcům po delším jednání za čtyry dukáty prodal. Z těch peněz za dukát koupil bílého chleba, za druhý vína, za třetí drobnějších jídel a tímto vším nakrmil na den jména svého svatého bídné vězně, čtvrtý pak dukát rozdal mezi ně.

Večeraju piju vino ladno,
Setiše se lepe slave božje,
Usta Todor u slavu najuja:
O ubava lepa slavo božja!
Sveti Djordje, krsno ime moje!
Oprosti me tamnice [294] proklete!

Sotva že dopověděl ta slova, tluče junák na vrata a volá „brata, vojvodu Todora“ ven ze žaláře na dvě, tři slova, Todor však odpovídá aby odpustil, že nemůže, že je žalář již zavřen a mnohými klíči uzamykán, junák však z venku opětuje, aby jen šel, že všech devět vrat do kořán otevřených stojí, což uslyšev Todor učinil tak, vyšel ven a našel tam podivného junáka na zeleném koni, oděného v šarlat, v nádherné přílbici, jenž mu oznamoval, aby dnes v noci vyšel ze žaláře, a dával radu, kterou cestou se má dát, aby odešel bezpečně. Vběhnul Todor do vězení, aby dal junáku číši vína, toho však, když se vrátil, tam již nebylo; i vběhne ještě jedenkrát do vnitř, oznámí vězňům, že vrata jsou otevřena, a tak i on i jeho spoluvěznové vyjdou všickni ven, a každý se dá na svou stranu. Přijda Todor domů vyhostil ještě jedenkrát na den jména svého svatého všechny známé a přátely, i každého kdo přišel.

Jakkoli příčí se národu našemu skutky člověka nehodné, předce oblibuje si on odvahu a z ní pošlé skutky, což ovšem nedrží se vždy v přísných mezích zákonných. Miluješ prostonárodní naše básnictví dobrodruhy, když jenom nejdou zúmyslně na loupež aneb právě na ohavné vraždy, než když se to stává více z oblíbenosti nevázané svobody po horách, po šírém poli, a života bezstarostného ze dne na den. Obrazotvornosti našeho národa velice lahodí podobné postavení, což i v jeho básnictví nalezá ozvěny. To jakési panování nad horami, to nezaneprazdňování se se starostí o každodenní živobytí, to pohrdání nebezpečenstvím velice vábí a jistým obdivováním naplňuje jeho mysl, pročež i takovéto dobrodruhy nenazývá potupnými jmeny, než jmenují se v písních slovenských „dobrými chlapci“ anebo pouze jen „chlapci“:

---

[294] žaláře.

V tých Zvolenských horách tichý ohník horí,
Okolo ohníka dvanásť chlapcov stojí.

U Rusů nazývá se takový dobrodruh „udaloj molodec“ — odvažný mládenec. U větší ještě míře zajímají mysl národu dobrodruhové takovíto, jestli v svém dobrodružení zastupují prospěch národa, přičiňujíce se hlavně k úlevě lidu utištěného, jako srbští ajduci, aneb když jim aspoň takovýto úmysl, což arci také svou příčinu míti musí, připíše všeobecné smýšlení národu, jako lid slovenský pověstnému svému Jánošíkovi. Srbský národ nebéře za zlé ajdukům svým, když dlouhé jejich ručnice kulemi stíhají horami jdoucí Turky, anebo když v čistém poli handžary svými hlavy turecké utínají, neboť každý Turek jest dráč národu nesnesitelný, každý kde může a jak se mu líbí připraví Srba o majetnost, o život i celou jeho rodinu. Proto i provází národ dobrodruhy takovéto, když se jim zle vede a oni do zajetí padnou, se soucitem i na poslední místo, na popraviště, — jako slovenský lid obecný posud o Jánošíkovi věří, že ti, kteří jej na smrt odsoudili, i nyní ještě zaň platit musí, — a dává jim skonat odvážně, mužně. I v skutku tak nejvíc dobrodruhů skonává, nebo plačtivci se na dobrodružstvo nedávají. V ruské písni jde takový „dobroj molodec“ množstvím lidu bez nejmenšího ustrnutí na smrt, před ním kat s mečem, za ním otec, matka i žena s pláčem a prosbami, aby se pokořil a vládaře o milost prosil; „kamení jeho srdce“ mluví píseň, „o milost neprosí a umírá bez slova.“ I Jánošík prý již na samé šibenici s hrdostí zavrhl milost, která podle víry lidu právě mu byla přišla. Ba samo toto místo smrti, šibenice, není tak ošklivé a potupné v prostonárodních zpěvích našich, jako jinde, ale představuje se více jako místo, na kterém dokonává bujará mysl a odvaha, což vidět i z některých již uvedených písní.

Pozoru hodno ostatně, že i dobrodruhové se kají z přestupků svých. Tak Jánošík — o kterém si Slovák zpívá:

Jánošík, Jánošík, samopašné dieťa,
Kebys nebol zbíjal, nevešali by ťa. —
Veť som ja nezbíjal chudobu [295] sedliakov atd. —

rád prý v horách sobě i svým druhům dával kázaní držet, ve kterých kazatel musel je z povinnosti pro jejich řemeslo dobře vyplísnit. Tak i starý raněný dobrodruh prosí své druhy o pohřeb v písni *slovenské*:

Na vysokých horách
Jasný ohník horí,
Kdože pri ňom sedí?
Dvanásti zbojníci,
A trinásty starý,
Všetek dorúbaný:
Tovaryšia moji!

Tú moju šabličku
Na dvoje rozlomte,
A s tým tenším koncom
Hlavu mi odtnite,
A s tým hrubším koncom
Jamu mi vykopte!

I Rusové mají své písněmi národními oslavované bohatýry, jenž ze své vůle a na svou ruku veliké podniky vykonávají, jmenovitě: Iliu Muromce a Čurila Plenkoviče, oděné však v písni do polobáječné roušky. Písně je kladou do času Vladimíra Velikého a připisují jim nadobyčejné bohatýrské činy, jako přemožení strašných loupežníků a rozličných divných potvor. Sám Vladimír odměňuje jejich skutky hrdinské, ba přichází co host do jejich dvorů, otočených podlé slov písně železnou ohradou.

Zpříkří-li se komu život ve společnosti, v obci, snad že na něj útisk těžký doléhá, jde vedle písní našich aneb na dobrodružství, aneb na vojnu. Tak se mluví o Jánošíkovi, že šel „poza bučky“ pro veliký útisk poddanstva šlechtického v ten čas, a o druhém svědčí dosti písní, na př.:

Panština, panština, ty tvrdá panština,
Nech ťa parom vezme, idem do Budína.
Idem do Budína, na to Rákoš-pole,
Tam strasem so sebä sedliacke mozole.

Aneb:

Nechcem ja viac poddaným byť,
Radšej pójdem krajne slúžiť;
Čo mi dajú, to mi dajú,
Len si ma tam radi majú.

A tak i:

Už som bez starosti, zbaviu som sa pána,
V Levicach verbujú, dám se za husára.
Dajú mi tam šablu, čižmy s ostrohami,

---

[295] chudé.

Čo mi budú brinkať hore Levicami;
Šablička brúsená, to je moja žena,
Karabín, pištole, to sú deti moje.

V tomto pocitu zpíval i lid slovenský:

Počkajte vy páni, uhorská zemäni,
Bude sa probuvať Bonaparte s vami atd.

Spojené dobrodružství s vojnou jest Kozáctvo, slavné v Slovanstvě, pověstné i v dalším světě. — Neustále napadán býval kmen malorusky od nájezdníků rozličného jména, z Asie do Evropy čas po čase se vyrojujících, aneb vedoucích na hranicech jeho toulavý a loupeživý život, jako Pečeněhů, Polovců, Tatarů atd., a proto znechutivše si v středu jeho mnozí duchem odvážlivější život nejistý, ustavičně vydaný v nebezpečenství oloupení, a nechtíce potom z tvrdé země dobývati potravy jen na kořist nájezdníkům, opustili pluh i dům svůj a vyměnili jej za meč a obydlí v hustých nepřehledných podněprských lesích i jeho mnohých pohodlných ostrovech, a spojivše se dali se sami do boje proti urputným nájezdníkům. Tento jest původ pověstného Kozáctva. K molodcům těmto odvažným, netrpícím v původnosti své žádné ženy mezi sebou, a usadivším se jak zpomenuto uprostřed široko-dalekých černých lesů nad Dněprem a na ostrovech jeho, hrnuli se po vystoupení jejich válečném dobrodruhové a nespokojenci ze všelikterých stran, chytali se spolu s nimi meče i koně a valně rozmnožovali jejich počet. Usedlí v lesech, na ostrovech, prahách Dněpra i za nimi, bydlívali v oddílech, ohražovali stavení svá příkopy, valy, koly, ubezpečovali je tajnými východy, a o společných výpadech a podnikách rokovávali a uzavírali v obecné radě. Rozmnoženi šířili se nad Dněprem, vzrůstali v kurenia (oddíl chalup), chutory, osady, spojovali se se vzdálenějšími městy svého kmene, dávajíce tak celému jeho životu novou podobu a nový směr. V původních kozáckých Siečech, jak nazývali prvotní své osady v středu hustých lesů, na vymýtěných, vyčistěných místech, kde nebylo žádné bezpečnosti, než ustavičné nebezpečenství hrozilo, kde tedy jen mužská odvaha samojedina měla cenu, nebylo dovoleno bráti žen, dalším však osadníkům kozáckým dovolila Sieč ženění — v jich řeči obabení se, — a tím ustálila tvoření a ustrojování se Kozáctva, které svým duchem nadchnula. I v ustrojeném Kozáctvu, jak v původní Sieči, o společných podnikáních rokovalo i rozhodovalo se ve společné radě; na vůdcovství v bojích volíval se „otec ataman“, který však ze všech činů svých přísně se zodpovídati musel v radě starešin. Nejsa šťastným v podnikách vojenských, ať již svou vinou anebo bez viny, propadával přísnému soudu starešin a někdy zaplatil neštěstí i životem svým. Krom společných podniků mohl každý užiti svobody podlé nejlepší vůle své, vykonávati dobrodružství proti společným nepřátelům, když si troufal, o to ale, co nakořistil, rozdělil se s „bratmi Kozakami“. S postupem času rozvinul se v Kozáctvě, z počátku jen pro společnou obranu a odvažné nápady na nepřítele založeném, i duch vyšší. Pozdější úhlavní nepřátelé Kozáctva byli hlavně Mahomedáni, Turci a Tataři, kteří surovou ukrutností kde jen mohli na křesťanské národy dorážejíce, vzbudili v bojovných Kozácích osvědomení a pomstu Křesťanstva proti Mahomedánstvu — „Busurmanstvu nevěrnému“. Duchem tímto naplnilo se Kozáctvo veškeré, i utvořilo se jím v Křesťanstvu východní rytířstvo. Moc i samé jméno Kozáků byly postrachem „Busurmanom kliatym“, pokryvším mnohokrát od meče a kopí kozáckého stepi Dněpru a Donu mrtvolami nesčíslnými. I Azov krimský, ba i sám Cařihrad plenili Kozáci, doletěvše na Černé moře na lehkých čajkách svých. Jiní okolní národové šetrně se chovali k moci kozácké; Litevci i Poláci hledali jejich přátelství, tito však poslední, chtějíce je podrobiti své „rzeczy pospolitéj“ a zaměniti meče v jejich rukách na pluhy, brzo zbouřili proti sobě Kozáctvo a zakusili také hrozného jeho meče. Následkem těchto událostí Kozáci, otočeni již mocnějšími a zřízenějšími obcemi, poddali se, když se jim poddat bylo, cárům své víry, vladařům Ruským pravoslavným. Tak mizí Kozáci jako samostatní s pole dějin, a s nimi tratí se zjevení, které ve své nevázané svobodě, jenž ostatně byla v pravý čas i na pravém místě, v své dobrovolnosti, nevedené a neřízené žádnými předpisy a rozkazy, v své odvaze mužské a hrdinské obětovavosti, spojené i s dobrodružením i se vznešenými snahami, jest nejjasnějším činným básnickým zjeviskem slovanského světa.

Obce s obcemi, jak daleko se táhnou s národem jednoho jazyka užívajícím, tvoří vlast; aspoň tak bylo od počátku tvoření se vlastí. Vlast ve smyslu slovanském jest země se vším tím, co jest na její povrchnosti, s vrchy a rovinami, horami a polem, potoky a řekami, jezery a vším jiným, obydlena lidem jednoho jazyka, jedněch obyčejů, mravů a zákonů. Toto není stát vedle západoevropského rozumu a smyslu, Slovan však, u kterého myšlénka oblek míti musí, u kterého jen ponětí s předmětností spojené úplné živosti nabývá, který neurčuje věci z odtaženého pomyslu, zahrnuje v myšlénku vlasti lidi i zem spolu, jemu žije toliko jedno s druhým. Lid náš tak jest přivázán k lidem svého jazyka, jako k zemi kterou lid ten obývá, a proto tak nerád ji opouští, a loučení se od ní na věky děje se u něho jen s bolestí největší. Rus, když své „sviataja Rus“ vysloví, myslí si i své chrámy pravoslavné, i svého cára, i zástupy jeho vůli vykonávající, i svůj dům, i své lidi, i „matušku Volgu“, i „molodca Dona“ a co vše ještě jiného při tom: slovem, jemu při tom na mysli tane celá země Ruská v své velikosti, v svém životě, se vším, co na sobě nosí a co jest božího. Tak cítí i Polák při své „ojczyznie“, tak Srb atd., a když se toto spojení rozpadne, pak hyne i ta tuhá přivázanost k vlasti a prvotní povědomí slovanské upadává. K této vlasti tak myšlené a znázorněné že Slovan nekonečnou lásku míti musí, jest věc přirozená a nevyhnutná, a proto i postavy, vynikající nad jiné při jejím se tvoření aneb úpadku, hluboko se vryjí do živé jeho duše a on je oslavuje písněmi zvučnými. Písně tyto hrdiny zvelebující jsou zpěvy bohatýrské, epické. Prostonárodní naše zpěvnictvo pěstuje i zpěvy takovéto, a vrchoviskem jejich jsou neocenitelné zpěvy Rukopisu Kralodvorského, ku kterým se druží junácké zpěvy Srbů, plemene bohatýrského, a k těmto zas dumy ukrainské Kozákův. Oslavujíť zpěvy tyto muže, kteří zachránili vlast při jejím se jednotění, v nebezpečenství uvedenou buď vnitřním násilným odporem anebo cizím návalem, jako zpěvy české a slovútný ruský zpěv „Igor Svätoslavič“; oslavují i činy mužův, v rozličném položení života s ohromnou silou ducha a nejvíc i těla vyvedené a tím, co mysl našeho národa za nejkrásnější v obcování lidském pokládá, vyznačené, jako zpěvy srbské i dumy kozácké; anebo slavné skončení bohatýrů, činy svými v národě se zalesknuvších, jako tytyž právě jmenované zpěvy.

V Rukopise Kralodvorském oslavuje se udatenství a věhlasnost Vyhoněva a Oldřichova, Prahu, stolici vlasti České, z ruky Polanů vydobyvších; odvaha Beneše Hermanova, porazivšího Němce Sasy, do vlasti České pro pustošení a plenění vpadlé; hrdinství Záboje a Slavoje, kteří v nekonečném zápalu pro svobodu své vlasti —

Aj ty Záboju pieješ srdce k srdcu,
Piesnu z streda hore. Jako Lumír,
Ký slovy i pieniém bieše pohýbal
Vyšehrad i vše vlasti:
Tako ty mie i všiu bratř.

Pievce dobra milujú bozi,
Piej, tobie od nich dáno,
V srdce protiv vrahóm. —
Zre Záboj na Slavojeva
Zapołena zraky atd.

Aj Ludieče, ty si parob na paroby krále!
Ty rci svému ukrutníku,
Že dýmem jest nam velenié jeho —

rozdrtili Němce Franky, přišlé ji uvést v porobu, a s hanbou ze země je vyhnali; moc Neklana a Čestmíra, jenž pokořil Vlaslava, nejvyšší moci se protivujícího vládyku; srdnatost Jaroslavovu, porazivšího pod Hostýnem na Moravě divoké Tatary. Obklíčení voje českého již trvalo více dní, tuhý boj každodenně se obnovoval, Tatarů vždy víc a víc přibývalo —

Ajta rozmnožié sie Tatar mnostvié,
Jak sie mnozié večernié tma v jeseň,
I u povodniu sich Tatar lutých
Kolebáše sie voj křestian středem —

a malý pluk Jaroslavových Čechů v obklíčení tuhém, trápen při tom v letním parně na vrchu žízní horoucí, neviděl pomoci a vysvobození. V takovémto položení

Deň sie rozhoriéva na poledne,
Křestiené padachu trapnú žižniú,
Vypražená usta otviérachu,
Pievše chrapavie k mateři božiéi,
K niéi svá umdlá zraky obracachu,
Žalostivo rukama lomichu,
Ot zemie do oblak teskno zřechu —

radí Vestoň, aby se poddali a zachránili život:

Nevzmožno nám déle žižniú tráti,
Nevzmožno pro žižň vojevati;
Komu zdravie, komu drah životek,
Tomu v Tatarech milosti ždáti. —
Tako řěchu jedni, tako druzi:
Trapnieje shynúti žižniú meča,
V porobě nám bude vody dosti.
Za mnú, kto tak smyslé — vece Vestoň —
Za mnú, za mnú, koho vy žižň trapi!

Avšak na zrádce skočí Vratislav:

Tu Vratislav jak tur jarý skočí,
Vestonia za silnie paži chvati,

Dié: Prorado, skvrno křestian viečná!
V záhubu chceš vrci dobré ludi?
Ot boha na milost ždáti chvalno,
Ne v porobě od svieřepých Tatar.
Neroďte bratřie spieti v pohubu!
Přetrpěchom nailutejej vedro,
Bóh ny silil v rozháralé póldne,
Bóh nám sešle pomoc ufajúcim.
Zastyďte sie mužie takých řečí,
Ač sie hrdinami zváti chcete,
Pohynem-li žižniú na siem chlúmce,
Smrt sie bude bohem zamieřena,
Vzdámy-li sie mečem našich vrahóv,
Sami vraždu nad sobú spáchámy.
Mrzkost jest poroba Hospodinu,
Hřiech v porobu samochtiéc dáti šiju atd.

Bohatýrský zpěv ***ruský***: „Igor Svätoslavič“, opěvuje tažení Igorovo proti Polovcům, dravým nepřátelům země Ruské. Igor vytáhl do pole, nedočekav však výpravy jiných knížat a nedbaje na znamení neštěstí mu věštící:

> Solnce jemu ťmoju put' zastupaše, nošč stonušči jemu grozoju ptič ubudi, svist zvierin v stazbi, div kličet vrchu dreva —

pustil se do boje.

> Črlen sťag[296], biela chorugov', črlena čolka, srebreno stružie[297] chrabromu Sviatoslavičiu, ... Rusiči velikaja pol'a črlenymi ščity pregorodiša, isčuči sebie čti a kniaziu slavy,

avšak třebas se Rusové hrdinsky bili, podlehli množstvu Polovců:

> Biša sia deň, biša sia drugyj, trietiago dni k poludniju padoše sťazi Igorevi. Tu sia brata (Igor a Všеvolod) razlučista na brezie bystroj Kajaly. Tu krovavago vina nedosta, tu pir dokončaša chrabrij Rusiči: svaty popojiša a sami polegoša za zeml'u Ruskuju. Ničiť trava žaloščami, a drevo s tugoju k zemli preklonilos. Uže-bo, bratie, neveselaja godina vstala, uže pustyni sila prikryla.

Igor padl do zajetí:

> Tiažko ti golovy kromie plečiu, zlo ti tielu kromie golovy: Ruskoj zemli bez Igora,

než útěkem se osvobodiv přišel do své země k veliké její celé radosti:

> Solnce svietit sia na nebesie, Igor' kniaz' v Ruskoj zemli. Djevici pojut na Dunaji. Vijut sia golosi črez more do Kyjeva. Igor jedet po

---

[296] korouhev. [297] kopí.

Boričevu k sviatoj Bogorodici Pirogoščej. Strany radi, gradi veseli, pievše piesni starym kniazem, a potom molodym. Pieti slava Igoriu Sviatslaviča, Buj-Turu Vsevolodie, Vladimiru Igoreviču. Zdravi kniazi i družina, pobaraja [298] za christijany na poganyja plky. Kniazem slava, a družinie. Amin.

Dokazuje-li bohatýr vedle činů hrdinských i skutky vyšlé z pohnútek duši našeho národu tak milých, lidských, ujímá-li se utiskovaných a nevinných, a má-li se v celém jednání svém ku každému, nechť si je v jakémkoliv oděvu a v kterýchkoliv okolnostech, jako k bližnímu a člověku: pak stane se bohatýr takový národu nade všecko oblíbeným i pravým jeho miláčkem, a jméno jeho přejde z pokolení na pokolení i zůstane nesmrtelným v mysli a ústech národu jej oslavujícího. Takovým bohatýrem jest Marko kralević národu *srbskému.*

Marko kralević vykonává všudy, kde toho zapotřebí, činy hrdinské, a síla jeho je tak veliká, že mu téměř nemožno odolati. Při večeři sedí Marko se starou matkou při suchém chlebě a „rujném“ (červeném) víně, i přijdou mu tři psaní, jedno od „Stambola grada“, v kterém ho Turecký císař vyzývá, aby mu přišel pomáhat v boji proti Arabům, druhé od „Budima grada“, v kterém ho Budínský král zve k sobě na veselí,

Da ga vjenča s gospodjom kraljicom,

a třetí . . . . od Sibinja grada,
Od vojvode Sibinjanin Janka,

aby přišel mu ku křestu synů. Zeptá se matky Marko, kam by měl jíti, avšak nerozmýšlí se dlouho i hned se na vojnu odhodlá, což i matka schvaluje:

Idi, sinko, na carevu vojsku,
A Bog će nam, sinko, oprostiti,
A Turci nam ne će razumieti.

Vypraví se tedy na vojnu, a jak mile do Cařihradu přirazí, hned císař sebere silné vojsko a jde s Markem

. . . . preko mora Sinjeg'
Na Arabsku ljutu pokrajinu,

kde Marko hned s jeho vojskem čtyřicet a čtyři hrady dobude. Hrad však Okan nemůže dobyti Marko po tři léta, ačkoliv arabské hlavy seká jako kosa trávu, což vidouce Turci, závidějící mu přízně sultánské, mluví k císaři, že Marko jen mrtvým hlavy odsekává a jemu, aby se pochlubil, je donáší. Uslyše to Marko vyprosí se od císaře na zítřejší den, že chce slaviti po zákonu a obyčeji svátek svého křestného jmena, což císař odepříti nemoha k Markově žádosti povoluje, a tak odejde Marko z bojiště, rozbije si daleko od vojska v zelené hoře stan, a tam slaví den jmena svého, popíjeje „počernasté víno“. Hned na druhý den poznávají Arabové, že není Marka u vojště, i volá arabská stráž, aby nyní udeřili na Turky, neb

---

[298] bojovavší.

Nema onog' strašnoga junaka
Na šarenu konju velikome (Markův Šarac),

čímž osměleni Arabové na Turky udeří, i podlé slov písně 30.000 tureckého vojska pobijí. Posílá císař psaní Markovi, aby přišel, že vojsko jeho utrpělo hroznou ztrátu, avšak Marko, chtěje závist tureckou ještě více potrestati, sedí i dále v hoře zelené a popíjí víno. Druhý den se opakuje, co den před tím se stalo, stráž arabská volá na své, ti udeří na Turky a pobijí jich 60.000. Zle jest císaři okolo srdce, píše a prosí Marka aby přišel, on ale vždy odpírá k ještě většímu potrestání závisti, a tak třetího dne pobijí Arabové 100.000 tureckého vojska. Na opakovanou snažnou prosbu císařovu, že Arabové již celé ležení zničili, přijde konečně Marko, sedne na Šarce, kterého uhlídajíce Arabové hned volají, aby před strašným junákem ustupovali, dá se do nich, rozežene jejich vojsko na tři strany, jednu částku poseká šavlí, druhou pošlape Šarcem a třetí dožene před císaře. Vykonal Marko své, a když vykonal, hoví si.

Bylo na něm sedmdesát ran, které aby si vyhojil, dává mu císař z veliké vděčnosti 1000 dukátů, tázaje se ho při tom, zdali si troufá se vyléčit, a sám mu drahocenné léky dává; Marko odpovídá že si troufá, béře 1000 dukátů, chodí provázen od císařských sluhů, kteří mají ho opatrovati a nad ním bdíti, z hospody do hospody, kde by lepší víno bylo, a tak se vyhojí a rány se mu zacelí.

Jako bohatýr zastává se Marko utiskovaných a nevinných. Dívka jedna, od dvanácti Arabů chycena a v traplivé nevoli držána, přiběhne k Markovi do stanu, zve ho bratrem a prosí ho aby se jí zastal a ochránil ji od ukrutníků, a Marko hotov béře ji za ruku, v stanu usadí a uhostí. V tom okamžení přiběhne dvanáct Arabů a na Marka udeří. Usmívá se Marko i praví jim aby se nepouštěli do něho, by si prý na nich duši hříchem obtížit nemusel, ti si však nedají říci, začnou stán trhat a chtějí jej podvrátit. Tu Marko vsedne na Šarce, posadí dívku za sebe a v okamžení pobije všecky Araby.

Pak se manu preko polja ravna,
Kano zvezda preko vedra neba,
Ode pravo ku Prilipu gradu,
Ka svojemu dvoru bijelome,
Pak dozivlje Jevrosimu majku:
Jevrosimo, moja stara majko!
Moja majko, moja sladka rano!
Evo mati, Bogom posestrime,
Ran' je, majko, mene kako nosi,
Udomi je, kano čedo svoje,
Da bi, majko, stekli prijatelje. —
Ranila [299] je Jevrosima majka,
Ranila je i udomila je atd.

Tak v jiné písni Markovi jdoucímu Kosovým polem „žaluje se Kosovka devojka“, že okolí toho pole zakoupil od císaře Tureckého „Arab prekomorac“, a tomu že každý, kdo se chce ženit, musí platit po 34, a která se chce provdati, po 30 dukátech, kromě toho že musí býti ženy a dívky z celého okolí po pořádku Arabovi a jeho sluhům k vůli. Ona chudá že nemá kde vzít tolik dukátů, a že dnes na ni řad přišel jíti do stanu Arabova, tam ale že nepůjde:

Il' ću jadna u vodu skočiti,
Ili ću se mlada obesiti,
Volim, brate, izgubiti glavu,
Neg' ljubiti svoj zemlji dušmana [300].

Marko ji bohatě obdaruje, a zvěděv od ní kde stojí ten stan, chystá se tam jíti. Vystříhá jej dívka, že prý od Arabovy ruky již 77 junáků zhynulo, avšak Marko:

Dobra Šarca vrlo razsrdio,
Iz kopita živa vatra seva,
Iz nozdrva modar plamen liže;
Srdit Marko jezdi niz Kosovo,
Roni suze niz junačko lice,
A kroz suze gnjevno progovara:
Oj davori ti Kosovo ravno!
Šta si danas dočekalo tužno,
Posle našeg' kneza čestitoga,
Da Arabi sad po tebi sude!
Ja sramote podneti ne mogu,
Ni žalosti velike trpiti,
Danas ću vas, bratjo, osvetiti,
Osvetiti ili poginuti.

Ustrnou sluhové Arabovi nad blížícím se takovým jezdcem, i se strachem oznamují pánovi podivného junáka, ten ale praví aby ho jen přijali a uvedli do stanu, že chce bezpochyby od ženění zaplatiti. Vyjdou tedy sluhové v ústrety Markovi, zhlédnouce jej však blíž

Ne smedoše pred Marka izići —

i zakrývají si zbroj jak jen mohou. Sleze Marko s koně, a pošeptá mu aby se dobře držel a stál při bráně na pohotově, vstoupí do stanu, praví že přinesl odkup, ale vyhodí jen tři dukáty, že prý nemá více. Rozvzteklený Arab začne jej bit buzovanem, načež Marko se usmívá i táže se zdali žertuje; když však Arab odpovídá že to myslí opravdu, udeří jej Marko lehce a srazí mu hlavu s plecí. Na to mečem služebníky jeho poseká a vynesené hlavy srbských junáků pochová.

---

[299] krmila, chovala. [300] nepřítele.

Při všem svém hrdinství je Marko skromný a uznalý. — Turek Alilaga, vida postonávat Marka, vyzve jej na zápas ve střílení a klade výminky, že jestli jej Marko překoná, aby si vzal jeho dvory, statky i jeho ženu, jestli však on Marka, že nechce ani jeho dvorů ani ženy, než že si vezme Šarce a Marka oběsí. — Srází jej Marko, aby se do toho nepouštěl, než Turek nedá pokoje, až naposledy Marko svolí. Střílí se z kuší v dálku, Alilaga své věci nejist chce soudce zápasu dukáty porušiti, jak to však Marko zpozoruje, zahrozí mu, z čehož tohoto zimnice popadne, a Marko daleko předstřelí Alilagu. Strach popadne Turka po prohrání, i prosí Marka se slzami aby ho neoběsil, že mu dá s radostí statky i ženu.

A beseđi kraljeviću Marko:
Mene tvoja žena netrebuje,
U nas nije kano u Turakah,
Ja na đomu imam ljubu vernu,
Plemenitu Jelicu gospodju.

Uradovaný Turek obejme ho okolo krku, líbá jej i častuje po tři dni.

V Kruševě v hospodě sedí za stolem dvacet vojvodů a pijí víno, hádajíce se, který by byl z nich junák nejlepší; podnapilí jistí, že je vojevoda Janko nejlepší a kralević Marko nejhorší. Neodpoví při svém víně Marko na to ani slova, ale vyjda ven napojit Šarce vínem zhlédne jedoucího polem na vraném koni junáka, jenž za stínidlo v ruce drží jedli, což vstoupna do hospody oznamuje vojvodům, dodávaje, že takového junáka ještě neviděli a že mu všickni poklonu udělají, jak mile do hospody přijde. Uražení vojvodové odpovídají, že se nepokloní ani že ho nepozdraví, v tom však přijde junák do hospody, zavře za sebou dvéře až se dům zatřese, a vstoupí do komnaty. Hned při vstoupení kloní se mu vojvodové a pozdravují ho řadem, polovičně jen pozdraví ho Marko, samojediný Banović Sekule ničím ho nepřivítá, čímž rozhněvaný junák vyzve ho na souboj. Jde s nechutí Sekule, spolehaje se při tom na pomoc jiných; i pochytí se oba, ale junák jím hned mrští o zem, až zavolá „Joj mene majko!“ a prosí vojvodu Janka o pomoc. Nejde volaný, ale Marko, vida že je zle, přiskočí a hned junákovi konec udělá. Vrátiv se do hospody nenajde tam nikoho, neboť vojvodové byli se všickni rozutíkali, i volá je Marko nazpět, oni se vrátí, znovu všickni zasednou za stůl k vínu a již jednohlasně za nejlepšího junáka uznávají kraleviće Marka.

Otrok císaře Tureckého, Musa, znechutiv si služebnost utekl a vystavěl si hrad při moři, z kterého loupil okolí a všecky císařovy úředníky, které dopadl, na šibenici odpravoval. Žaloby na žaloby přicházejí k císaři na Musu, čím císař rozhněván vysílá proti němu pověstné junáky, z nich však ani jeden se nevrací zpátkem. I vzpomene sklíčený císař na Marka, vypouští jej ze žaláře, v kterém ho věznil již tři léta, posiluje ho po několik měsíců do syta vínem, skopovinou a bílým chlebem, a když takto Marko něco pookřeje, vypraví ho na odbůjce. S novým mečem, avšak hůře kovaným než byl Musův, jede Marko na svém Šarci proti Musovi, zastihne jej v neděli kdes na poli a vyzve ho na souboj. Bijí se kopími, buzdovany, meči, ale polámouce vše neudělají si nic. Skočí tedy s koní a chytí se za pasy. Vláčí se celého půl dne v létě, bílá pěna stříká Musovi z ust, Markovi bílá a krvavá, až konečně porazí Musa Marka na zelenou trávu a sedne mu na prsa. Zastená Marko a zve posestrimu Vilu na pomoc, kterou mu byla slíbila při každé nehodě, než Vila ukážíc se v oblacích vytýká mu, že se v neděli do boje pouští. Musa překvapen hlasem z oblaků ohlídne se, čehož použije Marko, popadne jej, svrhne se sebe a nožem probodne. Vida Marko Musu mrtvého:

Proli suze niz bijelo lice:
Jaoch mene do Boga miloga!
Tje pogubich od sebe boljega!

Při své skromnosti jest Marko i spravedlivý a při každé příležitosti pravdomluvný. — Po smrti cára Dušana strhly se rozbroje o následnictví na trůnu srbském; příbuzní cárovi chtěli syna jeho, máloletého Uroše, od přestolu odstrčit a každý sobě jej přivlastnit. Na Kosově poli u Samodrežského chrámu sešli se samozvanci: Vukašin král, Markův otec, vojvoda Ugleš a vojvoda Gojko i s máloletým Urošem k rozhodnutí sporu. V hádce povstalé, když každý si přivlastňoval cárstvo, a jen malý Uroš mlčel, vyslali posly ku protopopu Nedel'kovi, zpovědníku Dušanovu, který měl u sebe

„knjige starostavne“, on že nejlépe rozhodnouti může, komu cárstvo přisluší. Odpověděl Nedel'ko, že on sice zpovídal umírajícího Dušana, ale že se ho o cárstvo neptal, než aby šli na Trilip hrad ku kraleviéi Markovi, jeho žáku, jenž se u něho knihám vyučil a u Dušana písařem býval, ten že má „knjige starostavne“ i ten že rozhodnouti může, „na kome je carstvo.“ A Marko že pravdu poví:

Jer se Marko neboji nikoga,
Razma jednog' Boga istinoga.

Odejdou tedy poslové k Markovi a zovou ho k rozhodnutí sporu na Kosovo pole. Dobře je přijímá Marko, tázaje se:

Jesu l' zdravo Srblji vitezovi,
A čestiti carevi i kralji?

a oznamuje matce své příčinu jejich příchodu:

Kol'ko Marko težio na pravdu,
Tol'ko moli Jerosima majka:
Marko sine jedini u majke!
Ne bila ti moja rana [301] kleta,
Nemoj, sine, govoriti krivo,
Ni po babu, ni po stričevima,
Već po pravdi Boga istinoga,
Nemoj, sine, izgubiti duše;
Bolje ti je izgubiti glavu.

Přijda Marko na Kosovo přivítán jest ode všech s radostí, a od každého v naději, že mu přisoudí cárstvo. Otec se těší, že bude soudcem syn, jemuž po smrti otcově cárstvo připadne; Uglеš slibuje synovci, že budou spolu carovat; Gojko také na synovce naději skládá, kterého prý malého někdy co zlaté jablko choval, opatroval a všudy s sebou vodíval. Při nadějích a slibech jednohokaždého mlčí Marko, nic nemluví, než odejde k malému Uroši a s tímto se baví. Když zasvitne ráno, odejdou všickni do chrámu, a po vykonaných službách božích posadí se při chrámě okolo stolů, Marko s knihami starostavnými, do kterých hledě mluví:

A moj babo, Vukašine kralju!
Malo l' ti je tvoje kraljevine?
Malo l' ti je? Ostala ti pusta!
Već se o tudje otimate carstvo.

Tak jako otce odsoudí i Ugleše i Gojka a carstvo přisoudí Uroši:

Knjiga kaže, na Urošu carstvo,
Od otca je ostanulo sinu,

---

[301] vychování.

Djetetu je od kolena carstvo,
Njemu carstvo care naručio
Na samrti, kad je počinuo.

Rozhněvaný na syna otec chce ho probodnouti, což vida

Bieži Marko ispred roditelja,
Jer se njemu, brate, nepristoji
Sa svojim se biti roditeljem,

a otec za ním, honě ho okolo chrámu; i oběhnou třikrát, a otec jižjiž dostihoval syna. V tom Markovi pošeptá něco z chrámu, aby vběhl do vnitř, i otevrou se mu rázem dvéře a zavrou za ním, ale král bije mečem do nich, až vida kapati krev kaje se, zastrčí meč do pochvy, Marka však předce ještě proklíná a jmenovitě:

I da bi ti duša ne izpala,
Dok Turskoga cara ne dvario!

Cár naproti tomu, jemuž Marko právo přisoudil, blahoslaví jej:

Tvoje lice svjetlo na divanu!
Tvoja sablja sjekla na mejdanu!
Nada te se ne našlo junaka!
Ime ti se svuda spominjalo,
Dok je sunca, i dok je mieseca. —
Što se reklo, tako mu se steklo.

Podlé víry lidu Marko následkem té kletby musel sloužiti Turkovi, jakož i čas po čase činil „po nevolji“ s bolestí; následkem pak blahoslavení stal se na všechnu budoucnost zpomínaným junákem.

Ujímání se opuštěných a lidské nakládání s každým bližním leží Markovi tak na srdci jako pravda svatá. — Dva pobratymové jeli spolu polem, Kostadin a kralević Marko. Mluví Kostadin Markovi vychloubaje se, kdyby k němu přišel v jeseni, když slaví křestný den jména svého, že by tam uviděl velikolepé slavnosti a zakusil skvostného pohostění, načež Marko chladně odpovídá, aby se mu s tím nechválil. Přihodilo prý se mu jednou v jeseni právě na den jeho jména přijíti k jeho dvorům, i seznal prý tam jeho přijímání a hostění, viděl prý tři nelidskosti. Na otázku Kostadinovu, jakové by to byly nelidskosti, odpovídá Marko:

Prvo ti je, brate, nečovečstvo:
Dodjoše ti do dve sirotice,
Da j' neraniš chleba bijeloga
I napojiš vina crvenoga;
A ty veliš dvema sirotama:

Iďte odatle, jedan ludski gade [302],
Ne gaďte [303] mi pred gospodom vina. —
A meni je žao vrlo bilo,
Žao bilo dveju sirotice.

Praví, že dívav se na to z daleka ty odehnané sirotky nakrmil a napojil, a svléknuv s nich chudé šaty, oblekl je v šarlát a hedbáv, tak že je zase vystrojil na jeho dvůr, potom ale že je Kostadin zdvořile přijal, jednoho na pravou a druhého na levou ruku vzal a za stůl je usadiv k nim pravil:

Jedte, pijte, gospodski sinovi.

Jinou nelidskost při té hostině že spáchal tu, když staré hospodáře v chatrnějším rouše dolů za stůl, mladé však v pěkném oděvu na přední místa posadil; a třetí, že jeho starého otce a matky, jenž měli první číši vína jemu na zdraví pít, za stolem nebylo.

Sám Marko, jak to písně svědčí, častuje na den svého jména všecky kdož přijdou; za jedním stolem sedí biskupové, za druhým hospodáři a za třetím žebráci a chudí. Toliko se bojí, aby na hostinu nepřišli i Turci, s kterými jen „po nevolji“ spolek drží, a proto rozkáže služebníkům, aby bránu zavřeli a Turky, kteří by přišli, nepouštěli. Turci však přijdou, rozrazí vrata a sluhy zbijí. Přijde sluha plačící, což vida Marko zeptá se ho proč pláče, je-li prý hladov, aby se hotových jídel najedl, je-li žízniv, aby se chladného vína napil, dověděv se však pravé příčiny pláče, chytí zbroj a chce se Turkům náležitě odměniti, než na pronikavou prosbu matky, aby na den svého jména s nikým hádky nezačínal ale každého uhostil, přijímá je a uhostí. Uhoštění Turci domů se chystajíce mluví mezi sebou turecky, což však rozuměje Marko, neboť prý se, když sedm let sloužil císaři Tureckému, čistě turecky naučil, ukáže jim svůj buzdovan a praví aby zaplatili sluhovi za rány, kterých mu prý důkladných na hřbet načítali. Zimnice popadne Turky při spatření Markova buzdovanu, s radostí tedy zaplatí každý dvaceti dukáty sluhovi rány, a kromě toho Markově ženě, která prý není otrokyně a při vaření jídel si hedbávné šaty pomačkala, každý po desíti. Po tomto vykoupení volá Marko na matku:

Ne uzimam blago od Turaka,
Ne uzimam, što ja blaga nemam,

---

[302] luzo. [303] nekazte.

Već uzimam blago od Turaka,
Nek se peva i nek propoveda,
Što j' činio Marko od Turaka.

Turci, když vyšli ven z brány, po tichu mezi sebou rozmlouvali, že prý na takovouto hostinu více ku Kaurínovi nepůjdou, nebo:

Što dadosmo za jednu užinu,
Bila bi hrana za godinu danah.

Dopustiv se přestupku Marko kaje se a lituje toho. V jedné písni táže se ho matka, proč dělá toliké „zadušbine“ (skutky za duši), a on odpovídá, že když se jedenkráte dostal do Arabské země a přišel do vězení, v kterém sedm let proseděl, dcera Arabského krále zamilovavši si ho na svobodu mu pomohla, v naději že bude jeho milenkou. On že neměl k ní žádné náklonnosti, ano že ani vězení mu tak proti vůli nebylo jako ta Arabkyně, nechtěje však v žaláři za živa shníti použil její pomoci, osvobodil se a utekl s ní. Na svobodě popudila ho nabízením se mu svou láskou, tak že chopiv se meče probodl ji. Z té příčiny prý vykonává toliké „zadušbine“. — I po skutcích ne zlých, než nutných, konává Marko pokání. Po vojně arabské, do které „po nevolji“, na žádost císaře Tureckého šel a v ní tolik lidí o život připravil, jde Marko na svatou horu Athos, tam béře na sebe oděv mnišský a kaje se ze zahubení tolika lidí.

Marko Kralević, jak ho líčí písně srbské, jest junák národu po duši i vůli, jakoby mu z oka vypadl. Prchliv a v prchlivosti k přenáhlení hotov, vždy ale přístupný laskavé domluvě, kterou jmenovitě matka jeho často mu činí; hrdinsky odvažný a neoblomný, při tom skromný, bez hledání nejmenšího zisku, pokorný, spravedlivý a lidský, po přestupcích kající se, jest on vzorem v něčem ještě zdokonalit se majícím všeho bohatýrstva slovanského. Hlavním pak znakem jeho slovanské mysli jest, že cokoliv koná, koná s vědomím povinnosti, ku které ho však sama jeho přirozená náklonnost neodolatelně vede. Poznává se to ze všech jeho skutků, jak v písních jsou vylíčeny. Ve sporu o cárstvo mluví pravdu podlé zákona knih starostavných, píseň ale výslovně praví:

Kol'ko Marko težio na pravdu,

a dává tím znáti, žeby mu ani matčina napomenutí k tomu nebylo potřebí. Kosovanku a ženy srbské osvobozuje od hanby, neboť hanba křesťanstva a křesťanského Srbstva trápí jeho duši:

Što si danas dočekao tužno atd. —

ale spolu k lítosti ho povzbuzuje pohled na tyto nešťastné:

Prosu suze niz lice junačko.

Chudé a sirotky odstrčit od sebe a nezaopatřit pokládá za nelidskost, za skutek nekřesťanský, a takovýchto odstrčených ujme se on sám a zaopatří je:

A meni je žao vrlo bilo,
Žao bilo dveju sirotice.

Tam, kde by přirozená náklonnost a povinnost proti sobě stály, rozhodne u něho povinnost. Ve sporu o cárství nepřisuzuje otci prestol, než soud vynese podlé pravdy.

Při kraleviči Markovi stojí ještě v srbských písních celý řad junáků, vyznačených odvahou, hrdinstvem v boji a mužným snášením všelikých muk. Jeden z nich jest Jurišić Janko, sedící tři léta v tureckém hlubokém žaláři, a vždy tak svěží, odvažný jako na svobodě. Císaři Tureckému, tázajícímu se, kteří to byli hrdinové, co na Kosově poli Turky tak udatně poráželi, odpovídá mužně: jeden že byl kralević Marko, druhý Ognan, sestřenec Markův, a třetí, který je na kopy kolil a do řeky metal, že byl on. Ze smrtí od císaře předložených vybírá si junáckou, aby byl na zlém koni a s rezavou šavlí puštěn do boje s dvěma sty janičáry, s čehož však sešlo junáctvím jeho. I z ajduků hrdinskou silou nadaných mnozí přešli do písní srbských. Tak starý Vujadin, ajduk, chycen jsa s dvěma syny a vida již věži, do které půjdou do žaláře a na muky, dává naučení synům, aby nikoho nevyzradili, kdo je buď chovával anebo poklady skrýval:

Vidite li prokleto Lijevno,
Dje u njemu bijeli se kula [304])?
Ondje će nas biti i mučiti,
Prebijati i noge i ruke,
I vaditi naše oči čarne.
O sinovi, moji sokolovi!
Ne budite srdca udovička,
No budite srdca junačkoga,
Ne oddajte druga ni jednoga,
Ne oddajte ni jatake naše,
Kod kojich smo zime zimovali atd.

A vydán na předpověděná muka Vujadin nezastonal, aniž koho vyzradil slovem.

Umřít však ve vězení, dáti se umořit jen tak bez hrdinského záměru, to junáku srbskému nejtíže přichází. O trpkém snášení toho smutného osudu platí srbské přísloví: „Tko se neosveti, taj se neposveti.“ Ve vězení Skaderském sedí tři věznové, jenž předvídajíce smrt brzkou povídají sobě vespolek, co jim bude nejlítostivěji opustit. První praví, že mu nejvíce bude líto starých rodičů, kteří již na sebe vydělati si nemohou; druhý, že mu nejvíce bude líto ženy; a třetí, že

---

[304]) věže.

Sramotno poginut hoćemo,
Bez ikake zamiene junačke.

Sotva si to dopověděli, vyvolává je Turek jednoho po druhém z vězení, jakoby je na svobodu pouštěl; první dva padnou při dveřích jeho mečem, ale třetí povědě mu, aby jeho drahé šaty nekrvavil, nýbrž si je raději čisté vzal, lakotným ho na ně učiní, a v tom vytrhne mu meč, poseká i jej i jiné a šťastně domů se dostane:

Zdravo podje, vesela mu majka!

Do takovéhoto junáctví zamilovaný hrdina žádá si i po smrti jen o něm slýchat. Mladý Sekula na smrt odsouzený tuto poslední prosbu skládá na ujce při něm stojícího:

Već kad meni sudni časak dodje,
Ukopaj me na drumu [305] široku,
Da s' naslušam trupka [306] od konjicah,
I jauka od dobrih junakah. —
To izusti, pa dušu izpusti,

Dumy ukrajinské podobně těmto opěvují také skutky bohatýrů kozáckých, hlavně proslavených atamanů: Chmelnického, Ničaje, Morozeňka atd., aneb i jiných mužů hrdinstvem proslulých, jako: Dimitra Višnoveckého, i v trpění smrti ještě nepřátely porážejícího. Vůbec ale sluší poznamenati, že v nich jest víc citlivosti nežli v junáckých zpěvech srbských, i jakási nachýlenost k dramatickému představení: dumy jsou více lyrické, bohatýrské pak zpěvy Srbův prosté, čistější, epické.

Jaký byl život junákův, taková jest i jejich smrt; slavnější, čím byl bohatýr znamenitější. Význačná jest smrt Markova. I pro sám děj, i pro nekonečnou krásu uvádíme v celosti píseň smrt Markovu opěvující:

Poranio kraljeviću Marku:
U nedelju prije jarkog sunca:
Pokraj mora Urvinom planinom [307]
Poče njemu Šarac posrtati [308],
Posrtati i suze roniti,
To je Marku vrlo mučno bilo,
Pa je Marko Šarcu govorio:
Davor', Marko, davor' dobro moje!
Evo ima sto i šeset [309] ljetah,
Kako sam se s tobom sastanuo,
Još mi nigda posrnuo ni si,
A danas mi poče posrtati,
Posrtati i suze roniti;
Neka-Bog zna, dobro biti ne će,

---

[305] cestu. [306] dupotu. [307] vrchem. [308] potáceti se. [309] šedesát.

Choće jednom biti prema glavi,
Jali [310] mojoj, jali prema tvojoj. —
To je Marko u riječi bio,
Kliče Vila s Urvine planine,
To doziva kraljevića Marka:
Pobratime, kraljeviću Marko!
Znadeš, brate, što ti konj posrće?
Žali Šarac tebe gospodara,
Jer ćete se brzo razstanuti. —
Ali Marko Vili progovara:
B'jela Vilo, grlo te bolelo!
Kako bich se sa Šarcem razstao,
Kad sam prošo zemlju i gradove,
I obišo iztok [311] do zapada,
Ta od Šarca boljeg' konja nema,
Nit nada mnom boljega junaka!
Ne mislim se sa Šarcem razstati,
Dok je moje na ramenu glave. —
Al' mu b'jela odgovara Vila:
Pobratime, kraljeviću Marko,
Tebe niko Šarca otet' [312] ne će,
Nit ti možeš umrijeti, Marko,
Oj junaka ni od ostre sablje,
Od topuza ni od bojna koplja,
Ti s' ne bojiš na zemlji junaka;
Već ćeš boljan umrijeti Marko,
Ta od Boga, od starog krvnika,
Ako l' mi se vjerovati ne ćeš,
Kada budeš visu na planinu,
Pogledat' ćeš s desna [313] na lijevo,
Opazit ćeš dvije tanke jele,
Svu su goru vrchom nadvisile,
Zelenijem listom začinile,
Medju njima bunar voda [314] ima,
Ondje choćeš Šarca okrenuti,
S konja sjaši, za jelu ga sveži,
Nadnesi se nad bunar nad vodu,
Te ćeš svoje ogledati lice,
Pa ćeš vidjet', kad ćeš umrijeti. —
To je Marko poslušao Vile,
Kad je bio visu na planinu,
Pogledao s desna na lijevo,
Opazio dvije tanke jele,
Svu su goru vrchom nadvisile,
Zelenijem listom začinile;
Ondje Marko okrenuo Šarca,
S njega sja, za jelu ga svežo,
Nadnese se nad bunar nad vodu,
Nad vodom je lice ogledao;
A kad Marko lice ogledao,
Vidje Marko kad će umrijeti,
Suze proli, pa je govorio:
Laživ sv'jete, moj lijepi cv'jete!
L'jep ti bieše, ja za malo chodach!
Ta za malo, tri stotin godinah!
Zeman dodje, da sv'jetom promienim. —
Pa povadi kraljeviću Marko,
Pa povadi sablju od pojasa,
I on dodje do konja Šarina,
Sabljom Šarcu odsiječe glavu,
Da mu Šarac Turkom ne dopadne,
Da Turcima ne čini izmeta [315],
Da ne nosi vode ni djuguma;
A kad Marko posiječe Šarca,
Šarca svoga konja ukopao,
Bolje Šarca, neg' brata Andriju;
Britku sablju prebi na četvero,
Da mu sablja Turkom ne dopadne,
Da se Turci njome ne ponose,
Što je njima ostalo od Marka,
Da rištjanluk [316] Marka ne prokune;
A kad Marko britku prebi sablju,
Bojno koplje slomi na sedmero,
Pa ga baci u jelove grane;
Uze Marko perna buzdovana,
Uze njega u desnicu ruku,
Pa ga baci s Urvine planine
A u sinje u debelo more,
Pa topuzu Marko besjedio:
Kad moj topuz iz mora izišo,
Onda svaki djetić [317] postanuo! —
Kada Marko saktiza [318] oružje,
Onda trže divit [319] od pojasa,
A iz džepa [320] knjige bez jazije,
Knjigu piše kraljeviću Marko:
Kogod'j dodje Urvinom planinom
Medju jele studenu bunaru,
Te zateče ondje deli Marka,

---

[310] aneb. [311] východ. [312] vzíti. [313] prava. [314] studnice. [315] službu.
[316] křesťanstvo. [317] chlapce. [318] odhodil. [319] černidlo [320] kapsy.

Kod Marka su tri čemera [321] blaga,
Kakva blaga? Sve žuta dukata,
Jedan ću mu čemer chalatiti [322],
Što će moje tjelo ukopati,
Drugi čemer nek se crkve krase,
Tretji čemer kljastu [323] i slijepu,
Nek slijepi po svijetu chode,
Nek pievaju i spominju Marka. —
Kada Marko knjigu nakitio,
Knjigu vrže na jelovu granu,
Otkuda je s' puta na pogledu,
Zlatan divit u bunar bacio,
Skide Marko zelenu dolamu,
Prostrije je pod jelom po travi,
Prekrsti se, siede na dolamu,
Samur-kalpak [324] nad oči namače,
Dolje leže gore neustade.
Mrtav Marko kraj bunara bio,
Od dan' do dan' nedjelicu danah,
Kogodj prodje drumom [325] širokijem,
Te opazi kraljevića Marka,
Svatko misli da tu spava Marko,
Oko njega daleko oblazi,
Jer se boji, da ga ne probudi.
Dje je sreća, tu je i nesreća,
Dje nesreća, tu i sreće ima,
A sva dobra sreća iznijela,
Igumana Svetogorca Vasa
Od bijele crkve Vilindara
Sa svojijem djakom Isaijom.
Kad Iguman opazio Marka,
Na djakona desnom rukom maše:
Lakše, sinko, da ga ne probudiš,
Jer je Marko iza sna zlovoljan,
Pa nas može oba pogubiti. —
Gledeć kale [326] kako Marko spava,
Više Marka knjigu opazio,
Prema sebe knjigu proučio,
Knjiga kaže, da je mrtav Marko.
Onda kale konja odsjednuo,
Pa privati za deliju Marka,
Al' se Marko davno prestavio
Proli suze pro Iguman Vaso,
Jer je njemu vrlo žao Marka;
Otpasa mu tri čemera blaga,
Otpasuje, sebe pripasuje,
Misli, misli, pro Iguman Vaso,
Dje bi mrtva saranio Marka,
Misli, misli, sve na jedno smisli:
Mrtva Marka na svog' konja vrže,
Pa ga snese moru na galiju,
S mrtvim Markom sjede na galiju,
Odveze ga pravo Svetoj gori,
I zveze ga pod Vilindar crkvu,
Unese ga u Vilindar crkvu,
Čati [327] Marku, što sa mrtvu treba,
Na zemlju mu tijelo opojao.
Nasred b'jele crkve Vilindara,
Ondje starac ukopao Marka,
Biljege [328] mu nikakve nevrže,
Da se Marku za grob ne zaznade,
Da se nemu dušmani [329] nesvete [330].

Oddanost a láska k vlasti ukazuje se aneb v činech, citech to skutkem vyjevených bez vyslovování jich od osob jednajících; aneb jen v pouhé rozčilenosti, vylévající se do písně, na kterou často i děj nějaký následuje, jejž však převahuje cit písní se vinoucí, aneb vyjevuje se láska k vlasti jen v samých citech, odkud písně čisté lyrické povstávají. Vlast téměř vše to v sobě obsahuje, co jest jejím rozencům nejdražšího, přirozená věc tedy, že i k ní ohlašuje se píseň, a též naše slovanská. Slované právě pro velikou oddanost k rodinnému životu, pro popouštění uzdy citům v tomto i v jiném ohledu, neutvořili za starodávna sami o sobě

---

[321] opasky. [322] darovat. [323] chromému. [324] sobolový kalpak. [325] cestou. [326] mladý mnich. [327] čte, službu vykonává. [328] znaky. [329] nepřátelé. [330] nepomstí.

vlastí silných, anebo dočekali se větším dílem brzkého jich zahynutí; s druhé však strany jisto jest, že vlasti v tom smyslu, jak jsme ji svrchu určili, nikdo není více oddán jako Slovan. Následovně i o ní zaznívá píseň jeho. Písně tyto jsou rozličného druhu. Velikost a mohútnost vlasti povzbuzuje ke zpěvu jí na slávu.

Ruská:

Slava Bogu na nebie,
Slava!
Gosudarju našemu na sej zemlje!
Slava!
Čto by našemu Gosudarju nestarieť sia,
Slava!
Jevo cvietnomu plat’ju 331) ne iznašivať sia,
Slava!
Jevo dobrym koniam ne izjezživať sia,
Slava!
Jevo viernym slugam ne izmienivať sia,
Slava!
Čtoby pravda byla na Rusi,
Slava!
Kraše solnca svetla,
Slava!
Čtoby Careva zolota kazna 332),
Slava!
Byla viek polnym polna,
Slava!
Čto by bol’šim — to riekam
Slava!
Slava neslas do morja
Slava! atd.

Z Rukopisu Králodvorského:

Ha ty naše slunce, Vyšehrade tvrd!
Ty smiele i hrdie na přiékre stojiéš,
Na přiékre stojieši všem cuzím postrach,
Pod tobú řeka bystra valié sie,
Valié sie řeka Vltava jara.

Slavná minulost vlasti a její úpadek rozčiluje ke zpěvu smutnému.

Slovenská:

Nitra milá, Nitra,
Ty vysoká Nitra,
Kde že sú tie časy,
V kterých si ty kvitla?
Nitra milá, Nitra,
Ty slovenská mati,

---

331) rouchu. 332) pokladnice.

Čo pozrem na tebä,
Musím zaplakati.
Ty si bola niekdy
Všetkých krajin hlava,
V ktorých tečie Dunaj,
Visla i Morava.
Ty si bola sídlo
Kráľa Svatopluka,
Keď tu panovala
Jeho mocná ruka.
Ty si bola svaté
Mesto Methodovo,
Keď tu naším otcom
Kázal Božie slovo.
Teraz tvoja sláva
V tóni [333] skrytá leží:
Tak sa časy menia,
Tak tento svet beží.

Vzdálenost od ní přivodí k tužbě žalostné.

Maloruská: Sedyt Kozak na mohyli, taj dumku dumaje,
Na Ukrainu pohlidaje, tiaženko vzdychaje:
Ani viter nevije, ni sonce nehrije,
Jeno krajom kraj Dunaju trava zelenije.
Vysoka mohyla z vitrom hovoryla:
Nevij vitre bujniseńkij, šobym neščornila.
Bodaj taja rička šuvarom zarostla,
Ščo mene molodoho v čužyj kraj zanesla atd.

A žalostný úpadek vlasti, bez naděje vybavení jejího, přivádí i k smrti zoufalé. Uvádíme sem patřící jednu překrásnou píseň *srbskou* v její celosti:

Još zorica nezabijelila,
Ni danica lica pomolila [334],
A od dana ni pomena nema,
Pošetala Margita djevojka
Rano šeta bosa po kamenu,
U Srijemu po Slanom kamenu;
Rano šeta, tanko popijeva,
A u pjesni kunijaše Rajka:
Bog t' ubio! Rajko vojevoda!
Čim ti nasta na Srijem vojvoda,
Tako nama Turci dodijaše;
A dok bješe vojevoda Mirko,
Mi Turčina nigdje nečujasmo,
A kamo li očima vidjasmo;
A danas nam dodijaše Turci,
Turski konji noge iskidoše,
Šetajući jutrom i večerom,
Na pločama [335] polje razniješe
Mečući se džide [336] i lobuda. —
Tako pjeva Srijemka djevojka,
Ona misli, niko je ne sluša,
Al' to Rajko i sluša i gleda,
Pa doziva Margitu djevojku:
Sele [337] moja, Margito djevojko!
Nemoj kleti vojevodu Rajka;
Šta će kome učiniti Rajko?
Šta će sebi, šta li će Srijemu?
A šta li će u Sr'jemu Turcima?
Dokle bješe vojevoda Mirko,
Bješe tada mlogo vojevodah:
Po našijem redom gradovima,
Pa me čekaj, Margita djevojko,
Stani malo na kamenu Slanu,
Stani malo, da ti kažem pravo
Sve vojvode i gradove redom:
Na bijelom gradu Dmitrovici,
Ondje bješe starac Kuzun-Janjo,
Bješe njemu trista i tri ljeta;
Na Pocerju pokraj vode Save,
Ondje bješe Obilić Milošu,
Vezir bješe slavnome Lazaru;
Na onome Vijogradu stojnu,

---

[333] propasti. [334] nevyštrčila. [335] kopitách. [336] kopí. [337] sestro.

Ondje bjechu dva Jakšića mlada:
Jakšić Dmitar s vojvodom Stjepanom;
Na bijelu gradu Smederevu,
Ondje bješe stari despot Djurdje
Sa njegova dva vrijedna sina,
Sa Stjepanom a i sa Grgurom;
A na onoj na ravnoj Resavi,
Ondje bješe vojvoda Stevane;
Na Stalaču na visokoj kuli,
Ondje bješe vojvoda Todore;
Na Kruševcu gradu bijelome,
Ondje bješe slavni knez Lazare
A sa sinom visokim Stevanom;
Na Prokuplju gradu bijelome,
Ondje bješe stari Jug Bogdane
S devet sinah, devet Jugovićah;
Na bijelu gradu Kunsumliji,
Ondje bješe Banović Strachinja;
Na Toplici na vodi studenoj,
Ondje bješe Toplica Milane;
A na onoj ravnoj Kosajnici,
Ondje bješe Kosajčić Ivane;
A na Nišu gradu bijelome,
Ondje bješe vojvoda Staniša;
Na Timoku zlatnome potoku,
Tu bijachu dvoje vojevode:
Jedno Bjelić, drugo Zlatnokosić;
Na Vidinu gradu bijelome,
Ondje bješe starac Vladisave;
A na ravnoj zemlji Karavlaškoj,
Ondje bješe Karavlah Radule;
Na Bukrešu gradu bijelome,
Ondje bješe bego Radul-bego,
S svojim bratom Mirkom vojevodom;
Na našemu prostranu Srijemu,
Ondje bješe Mirko vojevoda;
Na bijelu gradu Vučitrnu,
Ondje bješe vojvoda Voine
Sa tri sinah, tri Voinovićah;
Na Zagorju mjestu pitomome,
Ondje bješe Ljutica-Bogdane;
Na Pazaru gradu bijelome,
Ondje bješe Belja Knilatović;
Na Sjenici na ravnoj palonci,
Ondje bješe vojvoda Stevane;
A na onoj na Bosni ponosnoj,
Ondje bješe Boško Bošnjanine
A sa bratom deli Radivojem;
Na Travniku gradu bijelome,
Ondje bješe Brankoviću Vuče,
Vezir bješe slavnome Lazaru;
A na lomnoj [338] na Chercegovini,
Ondje bješe Cherceže Stjepane;
Na bijelu gradu Piritoru,
Ondje bješe Momčilo vojvoda
S devet braće, s devet vojevodah,
Na Cetinji na vodi debeloj,
Ondje bjechu dva bega golema:
Ivan bego i s njim Obren-bego,
Obadva su Turci poturčili;
Na onome lomnu Šekularu,
Ondje bješe Petar Šekularac;
A na Skadru na vodi Bojani,
Ondje bješe Vukašine kralju
A sa bratom Gojkom vojevodom;
Na Prizrenu mjestu pitemome,
Ondje bješe Srbski car Stjepane
A sa sinem nejakim Urošem;
Na onome ravnom Dukadjinu,
Ondje bješe Leka Kapitane;
A na onom na Kosovu ravnu,
Ondje bješe vojvoda Mijajlo;
A na onoj na planini Staroj,
Ondje bješe Starina Novače
S' Tatomirom i s Gruićom mladim;
Na Sofiji gradu bijelome,
Ondje bješe Grčiću Manojlo;
Na Kratovu gradu bijelome,
Ondje bješe Kratovac Radonja;
Na bijelu gradu Kumanovu,
Ondje bješe Kostadine bego;
Na Solunu gradu bijelome,
Ondje bješe vojvodo Dojčine;
Na Prilipu gradu bijelome,
Ondje bješe kraljeviću Marko.
Pa ću l', sele, Margito djevojko!
Sve to bjechu naše vojevode,
Sve su bili, pa su preminuli,
Koji, sele, oni počinuše,
A koji li oni izginuše;
Danas toga nema ni jednoga,
Sam ostade u Srijemu Rajko,

---

[338] strmé.

Kao suvo drvo u planini;
Šta će sebi, šta li će Srijemu?
A šta li će u Sr'jemu Turcima? —
Pa izvadi nože od pojasa,
Udari se posred srdca živa,
Mrtav pade na zemljicu crnu,
Rajko pade Margita dopade.
Pišti ljuto, kako zmija ljuta:
Braćo moja, Srbske vojevode!
Kako biste, kako preminuste,
A kako li roblje ostaviste!
Roblje vaše sve turske podnožje,
Namastiri 339) turske pogrdice. —
Pa dovati Rajkove noževe,
Udari se posred srdca živa,
Mrtva tužna pokraj Rajka pade.

I vlast želí vzájemně výtečné své syny.

***Rusínská*:**

Oj Moroze, Morozeňku! ty slavnyj Kozače!
Za toboju, Morozeňku, Ukraina plače.
— — — — —
Oj z za hory kaminnyi herdo vijsko vystupaje,
Po sam pered Morozeňko syvym konem vyhravaje;
Sklonyv že vin holovoňku svomu koniu na hryvoňku:
Bidnaž moja holovoňka! ot čužaja storonoňka!
Po pid horu kaminnuju pokopany šanci,
Oj zlapaly Morozeňka v nedileňku z ranci,
Hej zlapaly Morozeňka, nazad ruky zviazaly,
Hej nazad ruky zviazaly, do sudu viddaly;
Posadyly Morozeňka na tysovim stilci:
Znialy, znialy z Morozeňka šovkovuju 340) soročku 341),
Posadyly Morozeňka na vysokij mohyli:
Hej pohladaj sia Morozeňku po vsei Ukraini! —
Ukraina! mylij Bože, jak to herdo vijsko!
Proščaj že my stara neni 342) i ty lubaja 343) přičko!
Oj Moroze, Morozojku, ty slavnyj Kozače!
Za toboju, Morozojku, vsia Kraina plače! atd.

Na vlast jistými hranicemi zavřenou není vždy obmezen národ stejného původu. Povědomí příbuznosti národa i za hranicemi vlasti vyslovuje se také v písních slovanských, jmenovitě v ***srbských***. V jedné z nich cár Moskevský posílá dary císaři Tureckému, a tento, nevěda co mu navzájem poslat, radí se s mnohými a konečně posílá mu na radu patriarchy Cařihradského

Zlatu krunu cara Konstantina,
Krstaš barjak 344) Srbskog knez-Lazara,
I odeždu svetoga Ivana,

nad těmito však dary, cáru Moskevskému poslanými, ustrne baša Sokolovič a mluví svému císaři:

---

339) kláštery. 340) hedbávnou. 341) košili. 342) matka. 343) milá. 344) korouhev.

Sultan-care, ogrijano sunce!
Bud ti posla christjanska znamenja,
Za šť ne posla ključe od Stambula?
Poslije [345] ćeš dat ich na sramotu
Ono ti je i držalo carstvo.

Upozorněn Sultan rozkazuje sluhům, aby posly Moskevské dohonili a dary jim odebrali, bylo však již pozdě. Dary tuto dotčené vedle všeobecné víry Srbů nacházejí se v Rusku. Jiné písně tohoto obsahu udávají, že carice „gospa Jelisavka“ (Elisabetha, Ruská cárovna) sama žádala ty věci od sultana, a jmenovitě aby se jí poslaly:

Zlatna kruna cara Simeuna,
I odežda svetoga Ivana,
Krstat barjak cara Konstantina,
Zlatna štapa [346] svetog' otca Save,
Britka sablja Silnoga Stefana,
I ikona otca Dimitrija,

a ona že mu dá za tyto dary pokoj na třicet let, a ještě nadto obylí k chování vojska na devět let.

V jedné z novějších písní se i povědomí Slovanstva ohlašuje. Petr Veliký, cár Ruský, veda vojnu s Turky, píše v ní Černohorcům, aby mu přišli na pomoc, pravě mezi jiným, jak v písni se uvádí (psaní toto, poslané po M. Miloradovići, nachází se i nyní ještě na Cetyni v Černé hoře):

I uzdamse u višnjega Boga,
I u mišcu Srbskoga naroda,
Osobito slavna Crnogorca,
Da će meni biti u pomoći,
Da Christjanski narod izbavimo,
I Slavensko ime proslavimo.
— — — —
Vi ste s Rusma jedinoga roda,
Iste vjere, Slavenska jezika,
Bit srodnii već neimamo kuda,
Kad k'o Rusi jeste i junaci,
No skočite ka' ste Crnogorci,
Pokliknite [347] okružne Christjane,
Sve junake na stare nalike,
Pak na Tursku zemlju navalite.
— — — —
Crnogorci kad to razumieše
Svi kliknuše a jedinoglasno:

Chvala da je Bogu velikome,
Tesmo knjige ove vidijeli
Od našega cara slavenskoga,
Slavenskoga pak i rištjanskoga.
— — — —
A kad' čuo i za naske znade,
Evo naše sablje pri pojasu,
Evo naše puške u rukama,
Sad i vazda spravni i gotovi,
Svi jednako srdca veseloga;
Ov čas ćemo udriti na Turke,
I što brže, to je nama draže,
Što li predje, to je nama sladje.
— — — —
Neima toga izvan samog' Boga,
Crnogorce tkoby ujarmio,
N' ako bi ich najpre pogubio,
No i to bi još mučnie bilo.

---

[345] potom. [346] berla. [347] svolejte.

Nade všecku pozemskost vznáší se náboženství, spojujíc člověčenstvo s Bohem. Ono vzbuzuje, utvrzuje a posvěcuje všeliké dobré činění lidské, jako i všechny značnější příběhy života lidského. Národ slovanský, tak vroucně nábožný, i ve svých písních světských vyjevuje mysl tuto, klada náboženství nade všechny zemské statky. Z odcházejících do bitvy na Kosovo pole devíti Jugovićů, bratří rodných, nijakým způsobem ani jeden se nedá sdržeti doma od sestry Milice, manželky cára Lazara, pro útěchu a pokoj její, kterážto zůstává doma o samotě, nýbrž odpovídají na prosby sestřiny jeden za druhým:

Idem, sejo, u Kosovo ravno,
Za krst [348] častni krvcu proljevati
I za vjeru s braćom umrijeti.

V druhé písni vládyka Černohorský, vyvolávaje do boje národ svůj proti Turkům, mluví jim:

Da junački Turke dočekamo
Radi svete viere pravoslavne,
Rad slobode mile i predrage,
Da mi našu krvcu prolijemo,
Da u robstvo Tursko nepanemo,
Jer je bolje, braćo, poginuti,
No slobodu svoju izgubiti
I rištjansku vieru izpustiti!

A Jakšić Štepán, upadlý do tureckého otroctví, ani žádnými sliby, ani hrozbami, ani podáváním mu vezírstva nad více krajinami, ano i po vězeních těžkých, ani ukrutnou tváří sultanovou, ani chlácholivými slovy tureckých dívek od víry křesťanské odvrátiti se nedá, ale vždy i sultanovi i vezírovi i bašatům opakuje:

Nigda ti se neću poturčiti,
Ni odreći od krsta mojega,
Ni Christovu vieru pochuliti [349],
Da me siedneš u tvoje stolove,
Da mi podaš blago od svijeta;
No za vjeru choću poginuti.

Vojvoda Prijezda zas, vida že po nešťastném boji do tureckého zajetí upadnouti musí, volí smrt dobrovolnou a ptá se manželky, po které pro její krásu již od dávna Turci číhali, co ona učiní, načež

Suze roni Jelica gospodja:
Volim s tobom častno poginuti,
Neg' ljubiti na sramotu Turke;
Neću svoju veru izgubiti,
I častnoga krsta pogaziti [350]. —
Uzeše se oboje za ruke
Pa odoše na beden Stalaća,
Pa besedi Jelica gospodja:
O Prijezda, dragi gospodaru!
Morava nas voda odhranila,
Nek Morava voda i sahrani. —
Pa skočiše u vodu Moravu.

---

[348] kříž. [349] zašpinit. [350] pošlapat.

Kletba nejtěžší národa našeho leží na tom, kdo pro cokoli, buď ze zisku, buď strachu, odpadává od svaté víry Kristovy.

Pozoru hodno při tom, že v srbských písních i Kristus pán, i matka jeho, i jiní svatí se uvádějí jakožto osoby národu dobře známé. Ve zvláštních písních vykládá se křestění Krista pána od Jana křestitele, při kterém:

A gora se Kristu poklonila;
A nije se nebo solomilo,
No andjeli nebo razklopiše,
Da gledaju, ka' Christa krstimo atd.

Způsob představení v písních našich jest plastický, ne popisující, ale živě uvádějící, malebný. Osoby a předměty zdají se státi před námi živé. Žádné jiné národní básnictví se v tomto ohledu ani z daleka našemu nevyrovná, z čehož samého již souditi možno, jak živá obrazotvornost hrá v národu našem. Živé toto líčení všude viděti bylo v uvedených již od nás písních, pročež se nyní obmezíme jenom na několik okázek. V Beneši Hermanově v Ruk. Kralod.:

Ajta hnievi uchvatichu
Krutostiú obie stranie,
Vzbúřichu sie v utrobách
Rozezlených muž.

Rozohnichu zraky jejú
Protiv sobie strašlivo,
Vstanu kyje nad kyje,
Kopie nad kopie atd.

V Jaroslavovi:

Deň se rozhoriéva na poledne,
Křestiené padachu trapnú žižniú,
Vypražená usta otviérachu,
Pievše chrapavie k mateři božiéi atd.

V Čestmíru a Vlaslavu:

Stojá hory v pravo,
Stojá hory v levo,
I na jich vrcholi na vysokéj
Zírá jasné slunéčko.
Horami zdie otsud,
Horami tam otud
Tahú voje, bitvu v sobie nesú atd.

V Záboji:

S črna lesa vystupuje skála,
Na skálu vystúpi silný Záboj,
Obzíra krajiny na vše strany,
Zamúti sie ot krajin ote všech,
I zastena pláčem holubiným.
Sedie dlúho, i dlúho sie mútie atd. —

a dále:

Slunce přejde poledne,
I ot poledne již na pól k večeru;

I váleno ješče, ni siemo, ni tamo ustúpeno,
I váleno zdie i váleno tamo ot Slavoje atd. —

dále:

Hučí divá řeka,
Vlna za vlnú sie valé,
Hučiechu vši voi skok na skok,
Vše sie hnáše přes búřiucú řeku atd.

Kytice:

Vieje vietříček s kniéžeckých lesóv;
Bieže zmilitka ku potoku atd.

Jahody:

Laskachom sie, milovachom,
Slunce na záchodie:
Pojeď, milý, ruče domóv,
Sluněčko nám zajde.

Pln jest takovéhoto živého plastického představení Igor Svätoslavič, na př.:

> Prysnu moře polunošči; idut smorci mglami, Igorevi kniaziu Bog puť kažet iz zemli Poloveckoj na zemliu Ruskuju, k otniu zlatu stolu. Pogasoša večeru zari: Igorj spit, Igorj bdit, Igorj mysliju polia mierit ot velikago Donu do malago Donca. Komoń v polunoči. —

A proto i má krásu v sobě čarovnou, která se snadněji dá cítit než vypravovat.

Slovenské:

Belehrad, Belehrad, turecké pomedzí,
Nejednej mamičky synáčok tam leží;
Ktorý dorúbaný, ktorý dostrielaný,
Ktorý nebožiatko, koňmi došliapaný. —

Tí Trenčianski páni dívajú sa z brány,
Čo robí Janíčko pod šibeničkami.
Čoby robil? Visí! Keď zaslúžil musí,
Zmokla mu košielka od studenej rosy atd.

Veje vetrík po doline,
Moja mladosť len tak hynie,
Moja mladosť i podoba
Tak mi hynie jako voda:
Voda zhynie, druhá príde,
Moja mladosť už nepríde.

Rusínské:

Chodžu nudžu ponad bereh,
Tiažeńko vzdychaju:
Bidnaž moja holovońka,
Ščo doli nemaju atd.

Oj po pid haj zeleneńki
Chodyt Dobuš molodeńki,
Taj na rižku nalehaje,
Topircem sia pidperaje,
Taj na chlopci poklykaje atd.

Srbské:

Razbolje se kraljeviću Marko,
Pokraj puta druma junačkoga,
Više glave koplje udario,
A za koplje Šarca privezao,
Još govori kraljeviću Marko atd.
— — — —
Vino pije kraljeviću Marko
Sa staricom Jerosimom majkom atd.

Podobným živým představením začínají skoro všechny srbské junácké zpěvy:

Momčić ide strančicom,
Nakiti se grančicom,
Pa pogleda niz brdo [351]
Kako Jana, mete dvor:
Oj ti Jano, biser moj!
Otkud tebe prsten moj? —
Dao mi ga bratac tvoj,
Ako Bog da, dever moj!

Ruská:

Čto daleče, daleče vo čistom polie
Stojala tuť dubrovuška zelenaja,
Sredi jeja stojal zolotoj kurgan,
Na kurganie raskladen byl ogoneček,
Vozlie ogonečka postlan vojloček,
Na vojločkie ležit li dobroj molodec,
Pripekajet svoi ranuški bojevyja atd.

A proto nekonečně rádo má naše básnictví pojmy předmětné, zmenšené, zveličené, v slovesech přítomné časy, a vyhýbá se kde jen může částkám řeči nepředmětným, sloužícím pouze ke spojení slov.

K zveličení plastického živého líčení užívá ono kromě toho ještě zvláštního způsobu. Uvede nejprv nějaký předmět z přírody vyznačený a do očí padající, a potom praví že to není ten předmět, než jiný jejž jmenuje, čímž tento poslednější vyznačiti a k onomu připodobniti chce. Zhusta se to děje v písních našich, na př. v ***srbských:***

Dva su bora naporedo rasla,
Medju njima tankovrcha jela;
To ne bila dva bora zelena,
Ni medj njima tankovrcha jela,
Već to bila dva brata rodjena:
Jednô Pavle a drugo Radule,
Medju njima sestrica Jelica atd.
— — — —

Ne što cvili u Stambolu gradu;
Da l' je guja, da l' je Vila b'jela?
Nit' je guja, ni bijela Vila,
No je junak Jurišiću Janko,
Ako cvili i nevolja mu je atd.
— — — —

Šta s' ono čuje na onoj strani?
Il' zvona zvone, il' petli poju?

---

[351] vrch.

Niť zvona zvone, niť petli poju,
Već sestra bratu svom poručuje atd.

V *rusínské:*

Oj iz za hory za zelenoji
Vychodyt že nam čorna chmarońka,
Ale ne je to čorna chmarońka,
Ale no je to naperedovec,
Naperedovec krasnyj molodec atd.

A někde ani nekladе, než jen zapírá na prosto předmět přírodní, čímž však to samé dosáhnouti chce, t. j. vyznačení následujícího předmětu a připodobnění jej k zapřenému. Je to jen zkrácení prvního způsobu. Tak v dumě *maloruské:*

Oj todi to ne sivi tumany vstavali, to z horoda Azova tri brata z tiažkoj nevoli tureckoj vtikali atd. —

jakoby člověk viděl cválat stepí bratry na koních, v kouři a prachu nesoucím se jako mhla; duma však praví že to nebyla mhla, a tím chce vlastně pověděti, že se podobně k mlze nesli stepí v prachových oblacích.

Řeč našich písní jest prostá, krátká, jádro toho, z čeho píseň povstává, podávající, jest v ní málo obratů a žádných úvah. Vůbec jest to ráz všech našich písní, mezi nimi však vyniká v tomto ohledu nad jiné Rukopis Kralodvorský, a za tímto hned stojí srbské junácké zpěvy. Prostota a jadrnost v písních našich každému na první pohled do očí padá, proto přednášíme jen málo příkladů. V Čestmíru a Vlaslavovi v Rukopise Kralodvorském:

Ajta sie vale dým po diedinách!
I po diedinách stenanié
Zalostivých hlasóv.
Kto sežže diediny?
I kto rozplaka vaše hlasy, kto?
Vlaslav?
Poslednié budi jeho vrastvo!
Pomstu i pahubu
Voi moi naň nesú.

V Záboji:

Stúpi Záboj najnížeje dolóv,
Vze varito zvučno:
Mužie bratrských srdec
I jiskrených zrakóv!
Vám pieju najníže z dola piesň,
Ide z srdce mého, z srdce najníženje
Pohrúžena v hoři.
Otčík zajde k otcem,
Ostavi v diedinie diétky svoje

I svoje lubice, i neřeče nikomu:
Batio ty mluvi k niem oteckými slovy atd.

— — — — —

Aj ty Záboju pieješ srdce k srdcu,
Piesnu z středa hoře. Jako Lumír,
Ký slovy i pieniém bieše pohýbal
Vyšehrad i vše vlasti,
Tako ty mie i všiu bratř.
Pievce dobra milujú bozi,
Piej, tobie ot nich dáno,
V srdce protiv vrahóm.

— — — —

Aj ty vraže, bies v tie!
Čemu ty našu krev piješi!

Avšak na důkaz stručnosti a výraznosti řeči bychom museli uvést celý Rukópis Kralodvorský. — Jak mnoho as o tom, co tuto od nás uvedeno, byli by se nařečnili nynější básníci! Při tom i v rozsáhlejším ději, jako jest na př. v Záboji, jak málo obratů, anebo v Beneši Hermanově! Vše co se uvádí, jest spolu tuhým svazkem spojeno, i neuvádí se nic jiného, zbytečného. Tak i v srbských junáckých zpěvích. Každá uvedená okolnost má příčiny své v celku utkvělé, jiného se tam nespatřuje nic. — Kdo by o krátkosti a stručnosti řeči v písních našich ještě dále se přesvědčovat chtěl, toho odkazujeme na písně v přítomném spisu uvedené anebo na kterékoliv jiné skutečně národní.

Zevnitřní podoba písní našich je verš, nerýmovaný aneb rýmovaný, onen v staročeských, ruských, srbských a bulharských, tento v rusínských, polských, novočeských, moravských a slovenských písních. Jedno i druhé v rozličných písních rozhozeno nalezá se v písních slovinských v Štýrsku, Krajinsku a Korutansku, a smícháno v jedné písni v lužických i ve mnohých dumách maloruských. Některé dumy, jako i od nás uvedená, jsou beze vší podoby veršové, předce se ale výpovědi na konci nejvíce snášejí, a v Igoru Svätoslaviči není ani stopy veršů. Podoba písní nerýmovaných jest bez odporu starší, a soudíme z toho, že písně tyto, jako ještě podnes v Srbsku zpěvy junácké a na Ukraině do nedávna dumy, déle než u západních Slovanů zpívaly se k nástrojům hudebným, známým ještě za našich časů u Srbů ve způsobu guslí a tamburice, a u Malorusů v způsobu bandury. V Rukopise Kralodvorském připomíná se varito, při kterém se zpívaly písně. Co ztratily písně v průběhu času hrou hudebnou, to si vynahradily na západu rýmem, nápodobněním zvuku hudby, neboť písně nejsou vlastně jen ke zpěvu, než i k hudbě. Nejprv se všecky písně dozajista nejen zpívaly, ale i hrály, a jen potom, když hlasná hudba sama pro sebe zůstávala, přibíraly rým za náhradu ztráty. Přetvořování toto z nerýmování do rýmů pěkně viděti v dumách maloruských, v písních slovinských a lužických, v kterých, jak jsme již podotkli, některé písně aneb v některých některé verše se snášejí a v jiných ne. I v srbských docela nerýmovaných písních vidět již v některých snahu po rýmu, bezpochyby že i tam již hudba nástrojová k písním pomalu přestává.

Verše mají slabik v rozličném počtu. Jest jich v jednom po 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 i více, nejoblíbenější jsou však verše o 8, 10, 12 slabikách. Junácké zpěvy Srbů jsou skoro všechny ve verších desítislabičných složeny. V těchto a v osmislabičných je přestávka vůbec po čtvrté, ve dvanáctislabičných obyčejně po šesté slabice.

Přízvuku se ve verších šetří, a kde dlouhost slabik sílu přízvuku umenšuje, kladena váha na tuto, což z toho lze poznati, že pořádek, v jakém slova ve verši stojí, jest vyměřen a toliko na ujmu blahozvučnosti verše se převrátiti může.

I ta zvláštnost ještě při písních našich pozornosti zasluhuje, že se slova, na které píseň váhu klade, často opakovávají, a to na rozličném místě:

Morena, Morena, za kohos' umrela.

Hora, hora vysoka si.

Dobrá noc, dobrá noc, ale nie každému.

Stojí lípka, stojí, na poli zelená.

Čie to dievča, čie to, čo na vodu ide —

a opakovává se nejen první, ale i slova jiná místa zaujímající, vůbec slova ta, na kterých písni zvláště záleží. Jest to způsob parelellismu. Často i celé verše se opakují, jako v *srbské:*

Sunce nam je na zachodu, brzo će nam zać,
A nevjesta na odchodu, brzo će nam poć,
Žali nevu stara majka, otkle ima poć,
Za to neve i nehaje, što je majci ž'o;
Idem, majko, dobro moje, vrijeme je poć. —
Sunce nam je na zachodu, brzo će nam zać,
A neviesta na otchodu, brzo će nam poć atd.

Aneb:

Pasla Mara paunice
A bijele golubice,
Na dan perce naimala,
U v'jenac ga uvijala,
Prvijenca darivala.
Pasla Mara paunice
I bijele golubice atd.

Zpívajíť se písně slovanské všudy, jak jsme již podotkli, při všech příležitostech, při pracích polních i domácích, při slavnostech rodinných, v zábavných společnostech atd. Na poli při pracích i při domácích slavnostech zpívají nejvíce ženy; v zábavách společenských obveselují se jimi i mužové. Výhradně ale mužové zpívají u Srbů junácké zpěvy, a to tak nazvaní slepci, lidé slepí, při svých jednou strunou potažených guslech. Zasednouce si někam na patrné místo: na cestu, na rynek o trzích v městech a městečkách, nedaleko od chrámu v neděli a ve svátek, zpívají písně junácké řadem, přede vším ale o Marku kralevići, i nasbírá se okolo nich na kopy lidu, poslouchajícího v radostném nadšení děje uběhlých časů a svých v památce potomstva žijících bohatýrů. Při odchodu každý něčím slepce obdaří, což dohromady bývá výnosným darem, takže slepci u Srbů nezakoušejí žádné nouze. I při veselých četných společnostech zpívávají slepci po dokonané hostině při všeobecném tichu. Po Ukraině až do nedávna podlé svědectví polských spisovatelů chodívali tak zvaní banduristé, zpívajíce dumy, nejvíce ze svobodných kozáckých časů, a sbírali dary za zpěvné zpomínky věků bohatýrských. I na dvorech velmožů polských zdržovávali se za dávnějších časů banduristé, obveselujíce každou větší společnost zpíváním starých dum. Avšak již ustali, a s nimi umlkují pomalu i dumy. V spravedlivé bolesti nad jejich hynutím táže se Bohdan Zaleski, „slavík z Ukrajiny,“ v jedné své básni:

Co się stało?
Gdzie to naszych dum połowa?
Zaporožskich dziś tak malo!
A miłośna ta lubowa,
O trzech zorzach, trzech krynicach,
Siedmiu wodzach, stu dziewicach,
Rzekłbyś: że te dumy zlaty,
Przenuciwszy błogie chwile,
Przenuciwszy smutne straty,
Z ludzmi głuchną gdzieś w mogile.

U nás na Slovensku zpívávají slepci také písně při houslích, oblíbeném nástroji slovanském, v čas trhů po městečkách anebo chodíce z dědiny do dědiny, ale hlavně jen o slepotě své.

Slovanské písně po všech našich plemenech a kmenech, jakož každý po jejich sestavení a přehlédnutí úplně se přesvědčí, jsou výrůstek, ač přerozmanitý, nicméně stejného původu. Společný ten peň, na kterém všecky naše písně vyrostly, jsou jeden a týž hlavní světa názor, jedna mysl a jedny city, a zevnitřní roucho, ve které ty názory a city jsou oděny, jest třebas v rozličných nářečích jedna a táž řeč. Podivuhodna jest srovnalost písní slovanských ve všem, i v tom ještě, jak se vzájemně doplňují k celku básnictví národního. Co chybí jednomu, má druhý, to však podobně plodům jiných kmenů založeno jest na obecné a společné osnově básnictví našeho národního. Srovnalost písní slovanských jde, jak jsme na to v pojednání několikráte upozornili, až do málo od sobě rozdílné podobnosti v některých, a do úplné podobnosti v jiných písních, a to u plemen zeměpisně od sebe oddálených, na př. u Čechů a Rusů, Srbů a Rusínů, Slováků a Srbů atd. A písně naše pohybují se při tom v podobných obratech anebo právě v těch samých, jako mnohé písně Slováků a Rusínů, Srbů a Rusů atd. Toto vše nestvořilo se případností, ani není vzájemně vypůjčeno, než vdechnutím téhož ducha v písně naše tak se stalo. Vidět ze všeho toho nejjasněji, že národ náš ve všech plemenech svých dýchá jedním duchem, myslí jednou myslí a žije životem jedním.

Kromě dotčeného všeobecně platného rázu písní našich srovnávají se ony ještě v jednom rysu, a to v jisté zádumčivosti a v smutném nějakém rozčilení. I písně do veselosti se dávající upomínají v nápěvech svých vždycky na jakýsi smutek, třebas i příčina jeho nikde se nejevila. Ráz tento smutkový písní našich všelijak vysvětlovali, hlavně však vykládali jej z nešťastných osudů národa našeho. Pravda jest, že žáden národ tolik nevytrpěl, tolik se nenamozolil a nenatrápil jako náš, i to dopouštíme, že nešťastné osudy národa vtisknou výtvorům a celému životu jeho pečeť smutku, avšak měl a má národ náš v pojediných kmenech svých i časy veliké, časy štěstí a slávy; ráz ale tento smutkový jest obecný u neštastných i šťastnějších kmenů, jest pronikavý a hluboký, tak že dle mínění našeho nemůže samojedinou příčinou jeho býti neštěstí národa, třeba sebe déle trvající. Musela jej zajisté vdechnout do písní našich sama duše národa ke smutku sklonná. A sklonnost tato, vedle mínění našeho, pochází z uvažování světa vždy proměnlivého, a konečně předce ducha hlubšího, jakový jest dozajista v národu našem, neuspokojujícího. Vejdi do samot a pustin a zasteskne se ti i tam; přejdi do hluku a blesku světa, i toho se nasytíš; oddej se bezpracnosti, znudíš se; bývej vždy v pracech, i od těch se časem odvrátíš: slovem, úplné uspokojení trvati může jen okamžení, a kolik že je takových v životě lidském! Neuspokojí nikdy svět ten docela, a toto, myslíme, při osudech našich nešťastných zavznívá smutkem v písních národa našeho veškerého.

Nápěvy písní našich jsou jim na podiv přístojné, i neví člověk čemu se divit, zdali té obrazotvornosti národa, která takové a toliké písně stvořila; anebo té obrazotvornosti, která je v tak přerozmanitých nápěvech světem pustila! Jest však spojeno jedno s druhým. Sebrání, skoumání a vylíčení písní slovanských se strany hlasu čili nápěvu zanecháváme znatelům našim v hudbě zběhlým.

Pověsti slovanské vyplynuly z téhož zřídla jako i písně naše, hlavní však jich názor jest mnohem ryzejší, starší, zachovalejší nežli v písních. Názor tento jest zbožňování přírody, které v národních pověstech slovanských má ještě panství neobmezené. Hledí ono na nás ze všech stran pověstí, z divadla, na kterém pověsti se snují, z dějin v nich vyložených. Patříť v nich přírodě moc hlavní, samočinná, božská, proti které jest člověk nízký a podřízený. V prvotním stavu národů, hlubším duchem obdařených, jináče ani býti nemůže. Ta ohromná příroda, zvláště v Asii a v Indii, kde i náš národ původ svůj vzal, její vznešenost, její působení ohromné, ty úkazy, v kterých se čas po čase nad zemí vznáší, jako v blesku a hromu, větrech a orkánech, porážejí mysl člověka ještě ji nevyskoumavšího, a neumějícího udat příčiny a účinky těch úkazů. Jemu na zem postavenému dělá to vše příroda sama, ze své vůle a moci, a proto i vidí v ní moc nejvyšší, které se koří. A když ona jedenkrát touto mocí nejvyšší v jeho očích vládne, nic není jí potom nemožného u člověka. On jí přičítá i úkazy, které ani se díti v ní nevidí, namyslí do ní tvorů, kterých v přírodě nikdy nespatřuje, a vyobrazuje si hmoty a útvary, jakových v skutečném světě nikde nestává.

Toto vyvýšení a zbožnění přírody, věčné proměňování v jejích tvárnostech a podobách, při tom ale vždy úplná jednota jeví se, jak pravíme, všudy v pověstech našich. Přírodní tvorové a moci, hned o svých podobách, hned jako osoby, panují zde a dělí se o panství mezi sebou: člověk tu přichází k slunci, k měsíci, k větrům, k skálám atd., prosí je a radí se s nimi, co by dále dělat, kam by dále jíti měl po záměrech svých, a ony mu rozkazují, radí aneb jej odstrkují. Slunce si chodí jako mládenec po nebi, anebo letí konno, a večer umdlené zpátkem matce do náručí padá, a takto je člověk na daleké poušti v lůně matčině odpočívající nachází; noc, dlouhým tmavým závojem oděna, vystupuje pod večer z dalekých pustých hor a potahuje svět rouškou svou; větrové probíhají daleké končiny, a když se dost navály, navracují se do svých příbytků a odpočívají si; hory s horami, stromy se stromy a s lidmi se smlouvají, a ptáci, nejvíc havrani aneb krkavci, ptáci zvláště vědoucí, vypravují si mezi sebou rady vyšší; zvěř rozličná: lvové, myši a podobná přidružuje se k člověku a pomáhá mu ze své vůle v jeho záměrech atd. Častým padáním do zakletí drží příroda také mocné panství i nad člověkem. V zakletí stává se člověk stromem, kamenem, zvěří atd., a jest v ten čas přírodě úplně podmaněn, nevládna sám sebou, nedělaje nic ze své vůle, ale pohybuje se jen jako ztracený na rozkazy mocí přirozených. Upadá do toho stavu vinou buď vlastní anebo cizí, a trvá v něm začasté léta přemnohá. Ale i bez viny a ze své dobré vůle přetvořuje se člověk v přirozené tvory, stávaje se ptákem, květem, skálou, loukou atd., jakož naopak předměty neživotné stávají se životnými. Z těchto přetvorů, které se v písních více jen jako hra obrazotvornosti jeví, v pověstech ale za skutečné berou, zřejmě prosvitá zbožňování přírody. Přetvořujeť se člověk ve smyslu tomto obyčejně před stíhající ho zlou mocí, která mu jest již v zápětí, aby ho nepoznala, než zavedena přetvorem jej pominula. Běda mu však, jestli stíhající zlá moc něčím se na přetvor takový upozorní, neboť potom stíhaného obyčejně do těch přetvorů zakleje. Jináče, jestli přetvory stíhající moci nijak do očí nepadnou a ona je mine, ony se zase mění na lidi a jdou dále svou cestou. Přetvory takovéto obyčejně ukazují se v obrazech krásných a umných. Stíhaní, nejvíce milovník a milenka, mění se: on v šípek a ona v růži, on v rybník a ona v kachnu, on v louku a ona v růžový keř, ona v kapličku a on v pocestného při ní se modlícího, aneb, jako v české pověsti, v které matka s dcerou i s jejím milencem před hrozným otcem utíkají, mění se milenec v sněhobílou břízu, milenka v stříbropěnou volavku, a matka v šumivé rákosí atd. Mysli, spatřující v přírodě tolikou moc, jako jsme uvedli, a ještě jen hlavně v obrazotvornosti se pohybující, nelze nevkládati do ní tvorů a předmětů, jakových nikde není, nepřivlastňovati jí sil, jakových nemá, a neutvořiti tak událostí neskutečných. Neptá se mysl na tomto stupni ještě po možnosti a skutečnosti svých útvorů ve světě, jí jsou možné a skutečné, jak mile je obrazotvornost, snad jen maličkostí k tomu pohnuta, utvořila. Rozpomínejme se v tomto ohledu na dětinské své časy, když nám chůvy a pěstounky pověsti tyto za dlouhých zimních večerů vypravovaly: jaká byla při tom naše pozornost a jakou jsme jim přikládali víru! To, co dětinské naší mysli bylo možným a skutečným, bylo tím ještě více národu našemu, v tom věku, v kterém se pověsti tvořily, o mnoho dětinštějšímu nad nás děti, vedené již od samého počátku k známostem všelijakým a ku poznávání pravého Boha. Tak potkáváme se v pověstech našich s horami ze samé mědi, stříbra, zlata, s vrchy ze samého skla, s koňmi, kteří se ohněm chovají a za malou chvíli několik set mil uletí (sluneční kůň, slunce), s tvory podivnými, které do povětří 75centový buzogán jako pérko vyhazují, se železnými mnichy; potkáváme se v nich s cestovateli, k slunci, měsící, k větrům atd. putujícími; ukazují se nám v nich meče, které samy sekají, citrony, z kterých panny vyskakují, hrady, které se na slepičí noze kroutí anebo na topolech stojí; lesknou se v nich na vysokých horách zámky sklenné, pískají píštaly, na jichžto hlas kopy ptáků se sletují k slyšení rozkazu, aneb hadi se všech končin slízají, a v okamžení vyrůstají stromy, tvoří se hrady a za chvíli zase se tratí a mizí. Přidružuje se tam ku poutníkům zvěř ze své vůle, pomáhají jim i stromy, i skály, i lávky; vcházejí panny v manželství se zakletými v medvědy, v orly neb ryby, a od více let mrtví, potřeni zvláštními kapkami aneb mastmi, oživují zas a žijí mnohá ještě léta. Coby bylo nemožného obrazotvornosti, v ten čas ještě u člověka žádnými úvahami suchého rozumu v uzdu nepojaté?!

Právě i proto, že v pověstech našich obrazotvornost v úplné jest svobodě, že nám představuje ne svět ten každodenní, nejvíc suchopárný, sty a sty strastmi překřižovaný, než beze všech rozumových úvah utvořený a malebný, baví i tyto pověsti mysl jemnou, úvahami rozličnými neobtíženou a náruživostí prostou nějak kouzelně, a to tím víc, an i jeviště, na němž se provozují, ta ohromně do kola se roztahující příroda, její hluku a strastí lidských prázdná samota, velikou má přitažlivost, a též děje, které se na tomto divadle představují, nejsou bez významu mravního. Jevištěm pověstí jsou obyčejně šíré, daleké, pusté hory — jakovými v ten čas, když se pověsti tvořily, zajisté byla země z veliké části pokryta — strmé vrchy, šumivé háje, květisté louky a zahrady, čarovná údolí a doliny zelené, a v nich nebo v záhradách tiše se kolébající jezera, samotné v horách jeskyně, a jak jsme již podotkli, hory měděné, stříbrné, zlaté; sklenné a jiné divotvorné hrady atd.

Děje pověstí mají svůj obsah mravní; pohnútky jich jsou tytyž, které vidíme v písních našich, jen že v pověstech v okresu mnohem užším. Hlavní pohnútka dějů jest láska rodinná, obyčejně láska sestry k bratřím, bratří a hlavně nejmladšího k starším, dítek k rodičům a těchto, hlavně matky, k dítkám. Avšak i odpor lásky rodinné, nenávist macešina k dětem svého manžela, dává pohnútku trýzněným a pronásledovaným k hledání štěstí a zkoušení se v širokém světě. Kromě toho i sama chuť poznání a zkušení světa z dobré vůle, odvaha a zkušující se síla, obyčejně nejmladšího opovrženého syna králova, v pověstech popelválem, že se jen v popeli a kdekoli povaloval, zvaného, vyhání do světa a na pole dějů. A konečně i přirozené nešťastné události, jako v jedné slovenské pověsti ztracení se slunečního koně, načež celou krajinu tma zachvátila, a podobné věci, bývají pohnútkami dějů v pověstech našich. Lidé, kteří se dopustili skutku přirozeně mravním citem zatraceného, jenž zapřeli cit rodinné lásky a vydali své v neštěstí, jako na př. v jedné české pověsti chudí rodičové, nemohouce pro chudobu vyživiti dítky své, zůstavili je v horách pustých, odkud ubohé nemohouce domů trefit vydány tam byly zahynutí; aneb lidé, jenž na okamžení zapomenouce se slovo přirozeně mravným citům odporné vyslovili, jako v české pověsti „Kvítko pěti bratrů“ otec nad syny z nešťastného honu domů se vracejícími; aneb jako v slovenské pověsti „Troja zhavranelí bratia“ matka nad syny prostopášnými, propadají v první případnosti sami trestu, v druhé ale slovem nešťastným zastihnuté uvalují do neštěstí. Trest takový aneb neštěstí jest obyčejně zakletí, t. proměnění člověka v bytnost čistě přirozenou, v kterém nešťastníci takoví, zbaveni své vůle, vykonávati musejí rozkazy přirozených mocí, cítí bolestné odloučení od svých, trápí se na všelijaký způsob a přehrozně trpí. Do zakletí ostatně přichází člověk i jinými způsoby: zlostí přirozených na člověka rozhněvaných mocností, aneb kouzedlníky, jako v slovenské pověsti „Tri zakliate kniežatá“ padají do něho pomstou kouzedlníkovou. Toto zakletí stává se slovem anebo kouzedlným k tomu určeným nástrojem, jako na př. prutem Ježibabiným, a jest rozličné. Některé se vztahuje na celý čas trvání na zemi, jiné jen na několik let, a též v průběhu svém může býti trvalé a nepřestávající, anebo poloviční a čas po čase přestávající. V této případnosti obyčejně trvá půl dne, jako v slovenských pověstech o třech zakletých knížatech a třech zhavranělých bratřích, řídíc se vůbec v průběhu svém vedle slov při zakletí vyslovených, z čehož také viděti, jaká se slovu moc již v prvotinách našeho národa přivlastňuje. Od takovéhoto neštěstí pokrevní zakletých, obyčejně sestry aneb bratří, i dítky, rodiče, kteří k nim mají lásku vřelou, jdou je vysvobozovat, což však spojeno bývá s největšími, téměř nepřemožitelnými překážkami a odpory, a láska osvoboditelů podrobuje se tuhé zkoušce. Osvoboditelé musejí konati daleké cesty a přemnoho na nich vystáti, musejí v největších nebezpečenstvích vyhledávat radu i pomoc rozličných přirozených mocností k odkletí svých, často mnohá léta ve zkoušení trávit, největší trpělivost snášením hrůzy a strachu, hladu a žízně, konáním všelijaké těžké práce, hlavně ale mlčením dokázat, v uložený čas na nejvíc pozorlivými být atd., což když vše šťastně vykonají, obyčejně pomáhají svým ze zakletí a navracují se s nimi domů k nevýslovné všech radosti. Podobné práce a nebezpečenství podstoupit, rovnou pokoru při odvaze dokázat musejí i všickni jiní podnikatelé v pověstech našich národních, nebo jináče nedojdou v podnikách svých žádného štěstí. Obzvláště ale zvelebuje se v slovanských pověstech národních nezištnost, jevící se vykonáním dobrých skutků beze všech nároků a bez přijímání odměny.

Ind, aby se s božstvem stotožnil, pohružuje se do hluboké zádumčivosti bez všeho myšlení, chtěje udusit každý svůj cit, zničit každou vůli; anebo se připravuje o život, metaje se do řek anebo pod kolesa obrovského vozu boha Višnu; anebo podstupuje krušné a při tom zbytečné práce a zkoušky, čelící ke zničení každé osobní živosti i jeho života: u Slovanů naproti tomu v samých jejich prvotinách, ještě ve věku pověstí, člověk vykonávající práci bohumilou, skutek dobrý, aby nešťastným pomohl, ztracené domovu jejich navrátil, musí ovšem podstoupiti práce, zkoušky a nebezpečenství rozličné, potřebuje se však jen při vykonávání dobrého skutku v svých žádostech a náklonnostech zapříti, nikoliv ale jako Ind přirozeně zničiti. Anebo, když města neb celé krajiny v zármutek ponořené od zhoubných potvor, hadů a draků vysvobozuje, musí dokázat odvahu a sílu, aby zničil zlou moc. A takto se i vykonávají všechny skutky dobré a šlechetné: prací, odvahou, zapřením sebe ve svých žádostech a náklonnostech, a nejkrásnější jejich korunou jest nepřijímání za to odměny. Takto cítil Slovan již v prvních dobách svého bytenství. Pochází on sice původem svým z Indie, i jeho pověsti snují se na názorech tam čerpaných: než jaký jest rozdíl již v tom prvním cítění a smýšlení mezi Indem a Slovanem!

Samo zakletí, bezpochyby jen pozdější výtvor, ukazuje již na povyšování člověka nad přirozené mocnosti.

Pověsti, osnované na nejstarších názorech Slovanů, na jejich představování si božstva a světa, i z jiného ohledu nejsou bez důležitosti. Kdyby se byly všechny věrně k nám dostaly, znali bychom bohovědu a kosmogenii (světorodství) nejdávnějších svých předků. Než i z takových, jakové jsou, dají se bráti zrna k tomu poznání. Vypravuje se v nich o třech nad jiné vyvýšených králech: o králi ohně, králi větrů a králi moře (srovnej Triglava a indickou trojici, již tvoří Brama, Višnu a Siva); dozvídáme se z nich o dvanácti mužích, kteří na vysokém vrchu stojí a věčný, nehasnoucí oheň střehou (dvanácte znamení, jimiž slunce prochází, dvanáct měsíců); poznáváme z nich příbuznost mocí vyšších, že Belena (Berena) byla dcera Ježibaby; a svrchu již zmínili jsme se, jak v pověstech představeno bývá slunce, jak větry atd. Události nějakové historické v nich hledat byla by lichá a k žádným výsledkům nevedoucí práce, nebo takových ani v nich není, ač právě mnohé zrno z bohovědy a kosmogenie starých Slovanů z nich dobyti možno. Proto se divíme, že Slovanstvo jak z tohoto, tak i z mravně národního ohledu posud pověstem těmto tak málo pozornosti věnovalo.

Řeč pověstí jako útvorů prastarých, dozajista kromě jazyka nejstaršího to památníka otců našich, jest nevázána, vypravující a ve vypravování svém kratka a odměřena. Krátké průpovědi následují jedna za druhou, proto vyhýbá se řeč příčestím, průpovědi svazujícím, a šetří při tom malebnosti a názornosti. Opakování slov zvučných, zvědavost budících, názorných, zvláště z počátku pověstí, ráda má, a v průběhu zaokrouhlenosti se přidržuje *).

Patříť pověsti k epickému druhu básnictví našeho, a převyšují věkem svým, jakož se i z obsahu i ze zevnitřní podoby, vypravovací a nevázané řeči, s jistotou zavírati dá, všecky jiné

---

*) Slovenské pověsti vydal Jan Rimavský, žel bohu, že při tolikém množstvu posud jen v jednom svazku! Co se vypravování dotýká, k tomu patrné jevil schopnosti; četli jsme však i několik pověstí v rukopise od vážného starce Sam. Reussa, a v těch bylo vypravování umělecky vyvedeno! Věčná škoda byla by, kdyby muž tento, který tak hluboce vnikl a se vmyslil do starožitností našich, nevydané zanechal své pověsti, kterých, jak slyšíme, hodnou má zásobu.

plody našeho národního básnictví. Básnictví toto vůbec dělí se na epické, věkem starší, a lyrické. K epickému druhu básnictví našeho patří: uvedené právě pověsti, ruský Igor Svätoslavič, z Rukopisu Kralodvorského: Čestmír a Vlaslav, Záboj a Slavoj, Beneš Hermanov, Oldřich a Boleslav, Ludiše a Lubor, Jaroslav; srbské junácké zpěvy a mnohé maloruské dumy. Epické básnictví představuje děje, v lyrických písních vyslovují zpěvci své city. Mezi tím ve velmi mnohých písních lyrických city zpěvcovy připojeny jsou k událostem, jako k snadnějšímu a názornějšímu vyslovení citů tam uvedených; anebo uvádějí se události menší, které je vzbuzují i vyluzují ze zpěvce. Epika zabíhá vzájemně na pole lyriky, ukazujíc nám ve zvláštních obratech buď samého zpěvce, aneb osobu dějem rozčilenou a v tomto rozčilení se vyslovující. Z těchto příčin, z přebíhání totiž jednoho druhu básnictví našeho do druhého, ukazuje ono velikou náchylnost k dramatice čili k vystavení činů, pocházejících z vlastního cítění, smýšlení a rozhodnutí uvedených osob, což každému do očí padne, kdokoli se jen málo po našich písních a zpěvích poohlédne. Dramatika zajisté jest spojením obou připomenutých způsobů básnictví: lyrického a epického; osoby v ní se představující samy tvoří děj; naproti tomu v epice, kde na skutky podstatně oučinkují zevnitřní okolnosti a takořka je rozvíjejí, představují se osoby víc v ději. Nejvěrnější epické slovanské básně jsou kromě pověstí: Igor Svätoslavič, Čestmír a Vlaslav, Beneš Hermanov, Jaroslav a srbské junácké zpěvy, z kterých zvláště poslední v epické prostotě starožitným vznešeným útvorům nejblíž k boku postaviti se mohou.

Nejstarší plody prostonárodního básnictví slovanského jsou, jak jsme již zpomenuli, pověsti sáhající do věků, po kterých nám kromě nich a jazyka žádných jiných památek nezůstalo. Stvrzuje převeliké stáří jejich i obsah, i způsob představení, i vypravování. Netřeba se tím dát mýliti, že v pověstech uvádějí se názvy, vyznačení, hodnosti časů novějších, nebo ponětí stará, vyšedše během časů z obyčeje, mnohonásobně se proměnila v novější. Z druhého oboru epického básnictví jsou nejstarší některé zpěvy české Rukopisu Kralodvorského, jmenovitě: Sněmy, Čestmír a Vlaslav, Záboj a Slavoj, osnované na nábožensko-pohanských představeních a obyčejích předků našich, které tam žijí v celé své síle, která jen z úplného přesvědčení skladatelova vyjíti mohla. Tyto zpěvy náležejí původem svým do 9. a 8. století. Za nimi následují Beneš

Hermanov, Oldřich a Boleslav, nejmladší pak z nich jest Jaroslav, opěvující děj přihodivší se ve 13. století. Igor Svätoslavič jest útvorem 12. věku. Srbských junáckých zpěvů starších nežli 14. století nemáme; málo před pádem Srbska na Kosovu poli, a potom skrz několik století po něm tvoří se nejznačnější útvory tohoto druhu. Maloruské dumy pocházejí hlavně z časů svobodného Kozáctva. Řeč věkem nejstaršího útvoru pověstí jest docela nevázaná. Taková jest i v Igoru Svätoslaviči. Jiné hrdinské zpěvy složeny jsou ve verších, než nerýmovaných; jen v dumách kozáckých střídají se nerýmované verše s rýmovanými.

Lyrika jest vůbec mladší nežli zpěvy hrdinské; novější jest i její zevnitřní oblek, který s nemnohými výmínkami jest úhrnkem verš rýmovaný. Čím jest básnictví naše starší, čím věrněji se přidržuje spojení s přírodou, tím je obyčejně i živější a krásnější. Novější hrdinské zpěvy Srbů zůstávají dalece za staršími, a tak i u jiných kmenů našich písně novější krásou starších nedostihují. Zdá se, že zpěvotvorný čas i u nás Slovanů již pomíjí, a že musíme ven z tohoto ráje na pole samotvorných činů.

Když se ohlédneme po jednotlivých plemenech našich, jaké jest u kterého kmene básnictví národní co do věrného zobrazení ducha slovanského a prostoumělecké krásy, tedy bez odporu přísluší přednost starému básnictví českému, na to srbskému, maloruskému a ruskému. Z něho nejlépe se poznává, jak se duch národa našeho, nedotknutý a neporušený ještě žádným cizím vlivem, mimovolným takořka dechem k světu nese, v čem krásu hledá, s čím se nejraději zabývá a kde mu nejlépe. K této nedotknutosti a ryzosti ducha národního v písních jmenovaných kmenů přemnoho zajisté přispěla i církev východní, nestavící se nikde na odpor životu národnímu, ale naopak skloňujíc se k němu, udržujíc a podporujíc jej znamenitě. Nejsou tak věrné, tak ryzí písně jiných, více k západu evropskému schýlených a s ním mnohonásobně pomíchaných slovanských kmenů. Čechové, hned od začátku života svého dějinného změnivše obřad slovanský s latinským, odstoupili na bok od svazku rodinu slovanskou spojujícího, zmohli se sice v národ na čas kvetoucí a síly veliké, než nemohouce samojediní odolat úžasným od západu na ně bez přetržení se sypajícím ranám, padli, ač teprv po boji hrdinském, a podlehli potom docela vlivům nedomácím, kterými setřelo se mnoho s jejich někdejší ryzosti slovanské. Novější jejich básnictví je nižší, často jako k vyražení šprýmující a patrně cizími příklady načichlé. Věrnější jest básnictví slovenské a dílem i moravské. Žádné z nich sice nepohybuje se ve vyšších vrstvách, v žádném neohlašují se dějiny plemen, národní povědomí z tohoto ohledu již u obou spí, Slováci byli však v jednom ohledu šťastnější nad jiné, že žijíce v krajině, která podržela samosprávu obcí a žup (stolic), v domácím svém a společenském životě požívali úplné svobody, tvoření písní hovící. Hraničení a mnohonásobné stýkání se Moravanův se Slováky oživovalo onyno, jimž nad to výhodou byla sídla vzdálenější od západu. Básnictví plemen ještě dále na západ vystrčených: Slovincův v Štýrsku, Krajinsku a Korutansku, Srbů v Lužicích, samostatnost svou skoro ani po památce neznajících a mnohonásobným vlivem sousedstva proniknutých, není jenom značně nižší, nýbrž i vlivem takovýmto naskrze projato, ač kmenům těmto pokládat se musí ke cti, že básnictví národní, i takové jaké jest, aspoň pro památku Slovanstva udrželi. V celém ostatním našem básnictví není písní na způsob německých romancí, jediné u Slovinců a lužických Srbů se nacházejí. Poláci kromě krakoviaků nemají právě žádného jiného národního básnictví, neboť zpěvy na podobu tohoto tvořené za takové se přijmouti nemohou. Úkaz tento u Slovanů neobyčejný mnozí rozličně vysvětlovali, jmenovitě hrozným ujařmením lidu. Ve velikém utlačení ovšem zle se dá zpívat, než i v jiných zemích slovanských žil lid u velikém, třeba ne právě tak těžkém sklíčení jako v Polsku, a rusínský lid, rovně jako polský uhněten, zachoval předce i má bohaté básnictví národní; příčina se tedy jinde hledati musí. Vedle mínění našeho způsobila nedostatek básnictví národního u Poláků z částky církev latinská, která zvláště v Polsku hned od uvedení svého proti všemu národnímu jakožto pohanskému ostře vystupovala, písně, pověsti a obyčeje lidu co nekřesťanské odsuzovala a vykořeňovala, ba až o konečné vymýtění národního jazyka se pokusila, a to s nemalým prospěchem, kdežto jej v celém veřejném životě na latinu změnila a tuto i do života domácího všech nad obecný lid povýšených stavů vtírala; s druhé strany neslýchaná síla šlechty, po celé krajině a v každé skoro obci usedlé, na rozličné sněmy, pospolité pozdvihování a zajazdy ustavičně se krajem prohánějící a lid o všecku samostatnost a pokoj připravující, a konečně i jistá Polákům vrozená lehkomyslnost. Co by i bylo poněkud dojalo mysl národa, nepustilo tam hlubších kořenů, a při ustavičném ruchu ani nemohlo. Z krakoviaků vyhlédá prudko dojatá mysl, než i dojmu rychle pozbavená, a patrný jest přitom pospěch v jich skladu, jakoby se písně zpívaly jen kradmo a chvatem. Chorvati v básnictví národním též jen málem se vykázati mohou, a nejvíce lnou k srbským zpěvcům jakožto nejbližším.

Sbírky slovanských písní, kterých jsme při sestavení přítomného spisu použili, jsou následující:

Rukopis Kralodvorský, a jiné výtečnější národní zpěvopravné básně, vydán od Václava Hanky. V Praze 1835.

Igor Svätoslavič, hrdinský zpěv o tažení proti Polovcům, od Václava Hanky. V Praze 1821.

Srbske narodne piesme, skupio ich a na sviet izdao Vuk Stef. Karadžić. Knjiga prva, druga, tretja. U Beču 1841.

Pievanija Cernogorska i Chercegovačka, sobrana Čubrom Čoikovićem Cernogorcom (Milutinovićem), izdana Josifom Milovukom. U Budimu 1833.

Skazania Russkavo naroda, sobrannyja N. Sacharovym. Kniga pervaja, vtoraja, treťja i četvertaja. Izdanie tretie. Sanktpeterburg 1841.

Pieśni Polskie i Ruskie ludu Galicyjskiego, zebrał i wydał Wacław z Oleska. We Lwowie 1833.

Pieśni ludu Ruskiego w Galicyi, zebrał Żegota Pauli. Tom pierwszy, tom drugi. Lwów 1839, 1840.

Rusalka Dniestrovaja. U Budimie 1837.

Slovanské národní písně, sebrané Frant. Ladisl. Čelakovským. Díl první, druhý, třetí. V Praze 1825, 1827.

Písně národní v Čechách, sebral Karel Jaromír Erben. Svazek první, druhý, třetí. V Praze 1843, 1845.

Národní Zpievanky, čili písně světské Slováků v Uhrách, sebrané od mnohých, vydané od Jana Kollára. Díl první, díl druhý. V Budíně 1834, 1835.

Moravské národní písně, sbírka nová od F. S. (Fr. Sušila). V Brně 1840.

Narodne piesni ilirske, koje se pievaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske. Skupio i na sviet izdao Stanko Vraz. U Zagrebu 1839.

Piesnički hornych i del'nych Lužiskich Serbow, wudate wot Leopolda Haupta a Jana Ernst Smolerja. Grymi 1841. —

A pověstí sbírky tyto:

Slovenskje povesti, usporjadau a vidau Janko Rimavskí. V Levoči 1845.

Slovanka, sbírka národních pověstí, vydána Frantou Vrantevičem a Slavomírem Tomíčkem. V Praze 1833.

Laskavostí slovútného Hanky dostaly se nám kromě těch které máme i jiné dumy maloruské, jmenovitě o útěku tří bratří z Azova, začež zde, jakož i za ochotné nám ku použití propůjčení sbírky Sacharovy, muži tomuto od nás vysoce váženému srdečné díky vzdáváme.

Mezi těmito sbírkami vyznačují se vkusným výborem písní srbská sbírka Karadžićova, muže o národní srbskou literaturu nesmrtelnými zásluhami vyznačeného; ruská sbírka Sacharova, a slovútného Čelakovského vybraná sbírka písní všeslovanských. K lepším sbírkám patří Žegoty Pauliho sbírka rusínských, Erbenova českých, Sušilova moravských písní. Kollár však, bohužel, i s Václavem z Oleska, jakkoliv, zvláště poslední, velmi krásně a zajímavě o národních písních vypravují, pomíchali do sbírek svých písní národních i písně luzy, a tím je nemálo zanečistili. Básnictví, jak strojené tak prostonárodní, jest uměním, a co takové musí se domáhati krásy, písněm ale luzy nezáleží na ní, a právě proto jen ošklivost vzbuzují. Co si utvořila luza, to není útvor národní a nemůže o něm ani svědectví vydávati. I ty mnohé suché, míchané, maďarsko-slovenské a latinsko-slovenské písně, jež Kollár v úplném zapomenutí na národní básnictví do své sbírky vmísil, jsou jen bodláčí v zahradě básnictví našeho. Nejde o rozmnožení sbírek, než o podání plodů na nivách básnictví našeho vyrostlých. V tomto ohledu kojíme se nadějí, že obezřelá ruka básnické sady naše očistí a mnohými ještě krásnými štěpy rozhojní.

Konečně i to připomínáme, že Čelakovský vlastními útvory napodobil i ruské i české národní písně. Následování takové není sice v pravém smyslu uměním, an i pomysly i zevnitřní podobu odjinud sobě vypůjčuje, není však proto bez zásluhy, neboť usnadňuje vmyšlení se do ducha prostonárodního básnictví našeho, a z tohoto ohledu patří i Čelakovskému uznalost naše. Plni jsme zajisté toho přesvědčení, že zpěvci naši, kteří chtějí hýbat srdcem veškerého národa našeho, kteří chtějí v něm přecházeti z pokolení na pokolení, musejí prozpěvovat zpěvy své v duchu národa, v útvorech jeho mimovolně vylitého. Máť Slovanstvo již veliké zpěvce, a nade vše dva: Puškina a Mickieviče, než lpí na jejich útvorech ještě dosti z cizích vzorů a příkladů, což by se ve zvláštním jich rozebrání dobře vyznačiti dalo; jsme však při tom té víry, že při tolikė obdařenosti básnické, jakou udělil Bůh národu našemu, s rozmáhajícím se na všech stranách životem slovanským, a v přípravách jeho k činům povstanou zpěvci ještě větší než onino, a oslaví i umění naše i život. Pravidla se při tom nijaká předpisovati nedají, geniové, po namáhání mnohých, proniknou v hlubiny básnictví našeho a stvoří zpěvy duchem nekonečně obdařeným i nekonečně cvičeným. Kdy asi dočká se Slovanstvo časů těch, a kteří budou povolaní jeho?!!

Ukazatel.

Str.

- Písně slovanské 1
- Zalíbení Slovanů ve zpěvu 4
- Význam zpěvu —
- Rozptýlenost slovanského zpěvu 5
- Povaha rozličných umění 7
  - Básnictví vrch všeho umění 8
  - Básnictví symbolické 9
  - Básnictví klassické 10
  - Básnictví romantické 13
    - Láska 14
    - Věrnost 15
    - Čest —
    - Tajemnost a dobrodružení 16
  - Věk novější, opak romantismu —
  - Hrubá jeho smyslnost 17
  - Básnictví nejnovější 18
    - Byron —
- Povaha písní slovanských 19
- Slovanské básnictví dovršení předešlých 20
- Slovanský názor světa: ctění přírody 21
- Povaha starých Slovanů čistě lidská 22
- Povaha vlastí slovanských 23
- Způsob života dávných Slovanů 24
- Spojenost Slovanů s přírodou v národních písních 25
  - Příroda oučastnice slastí a strastí lidských 26
  - Úkazy přírodní konají úřad věštčí 27
  - Slovan i sám obcuje s přírodou 28
  - Kůň věrný druh bojovníka slovanského 29
  - Zvířata věrní pomocníci lidí 31
  - Obcování Slovana i se hmotami neživotnými 32
  - I hmoty neživotné přibírají na se osobnost 35
  - Směšné svatby 38
  - Zosobňování bezhmotných mocí 40
  - Přirovnávání ku přírodě 41
  - Písně jinotajné 44
    - Parabole —
  - Předmětnost a pomysl bez vnitřního spojení 46
  - Oblíbení ve zvláštních tvorech, barvách 47
  - Oslavování ročních počasí 48
  - Přetvořování člověka —
  - Zakletí 51

Str.
- Vztahy k člověčenstvu . . . 53
  - K rodině . . . —
    - Opuštění domova . . . 54
    - Stesk po příbuzných . . . 57
    - Shledání . . . 58
    - Příchylnost rodinná . . . 64
    - Láska k rodičům . . . 66
    - Láska bratrská . . . 68
    - Pokuta svůdce . . . 73
    - Loučení se s domovem a rodinou . . . —
    - Milejší smrt než nenáviděný ženich . . . 76
    - Obřady pohřební . . . 77
    - Siroba . . . —
    - Očim a macecha . . . 80
    - Láska u Slovanů . . . 82
    - Převaha rodiny nad lásku pohlavní . . . —
    - Cnost základ rodinného svazku . . . 85
    - Smrt z lásky . . . 87
    - Podřízenost lásky . . . 88
    - Hrubá smyslnost v ošklivosti . . . 91
    - Národní hry . . . 92
    - Popěvky společenské . . . 94
    - Pobratřenstvo a posestřenstvo . . . 95
    - Vztahy k osobám cizím . . . 96
    - Otcovražda . . . 98
    - Odměna za dobré skutky . . . 100
  - Nevázaný život dobrodružný . . . 101
    - Ajductví . . . —
    - Kozáctvo . . . 103
  - Vlast . . . 105
    - Zpěvy bohatýrské . . . —
    - Láska k vlasti . . . 121
  - Náboženství . . . 126
- Plastičnost v písních slovanských . . . 127
- Prostota řeči v písních slovanských . . . 130
- Rozměr národních písní slovanských . . . 131
- Zpívání jejich . . . 133
- Společný ráz písní slovanských . . . 134
  - Nástin jejich smutkový . . . —
- Pověsti národní slovanské . . . 135
  - Zosobňování přírody . . . —
  - Zakletí a přetvory . . . 136
  - Bujné výtvory obraznosti . . . 137
  - Příčiny a způsoby zakletí . . . 138
  - Vysvobozování zakletých . . . 139
  - Stopy dávného bájesloví . . . 140
- Epika a lyrika národního básnictví slovanského . . . 141
- Ráz písní jednotlivých národů slovanských . . . 142
- Sbírky slovanských písní . . . 144

LRB D '13

LIBRARY OF CONGRESS
00026543757